

**Van de beroerlijke tijden in de Nederlanden
en voornamelijk in Gent**

(1566-1568)

Door

MARCUS VAN VAERNEWIJCK

Geëxcerpeerde uitgave, bewerkt en in modern Nederlands overgebracht
door

HERMAN VAN NUFFEL

UITGEVERIJ HEIDELAND - HASSELT

STICHTING GIHONBRON
MIDDELBURG
2008

INHOUD

Ter inleiding

Eerste deel. Begin van de wanordelijkheden

Tweede deel: De beeldenstorm

Derde deel: Naar een langzaam herstel van de orde

Vierde deel. Onderdrukking van de geuzen

Vijfde deel: De Spaanse bezetting

Zesde deel: Bloed en tranen in de Nederlanden

1 - De arrestaties

2 - De terechtstellingen

Zevende deel: Gent zonder de Spanjaarden

Achtste deel: De krijgsverrichtingen van oktober en november 1568

TER INLEIDING

Marcus van Vaernewijck, van wie we hier de gedenkschriften publiceren, werd op 21 december 1518 te Gent geboren. Hij behoorde tot de adel, maar leefde meer als welgesteld burger dan als edelman. Van zichzelf getuigt hij, nooit lang school te hebben gelopen, hoewel zijn geschriften blijk geven van een degelijke bekendheid met de oudheid en de kerkelijke teksten. Zijn culturele horizon verruimde zich door reizen in de Nederlanden: Brabant, Zeeland, Friesland, Holland; in het buitenland: Tirol, Italië (1550) en Westfalen (1556).

Tijdens zijn leven genoot Marcus van Vaernewijck een zekere faam als rederijker. Factor van de kamer *Mariea t'eeren*, schonken de andere leden hem een huwelijkszang (1558) en voerden voor de jonggehuwden een toneelstuk op. Van hem blijven ook heel wat rederijkers verzen bewaard, o.a. *Vlaemsche advremigheid* (1560), gefantaseerde geschiedenis van Vlaanderen in balladen geschreven, vanaf de stichting van de stad Belgis door de Trojanen tot 1559.

In het bestuur van de stad Gent oefende hij talrijke functies uit, Zo vinden we hem als bestuurder van de kamer der armen in 1563, als schepen in 1564, lid van de kerkfabriek van de St.-Jacobskerk en hoofdman van zeven neringen. Als de periode van de gedenkschriften begint, was hij controleur van de korenopslagplaatsen; hij werd hoofdman van een afdeling burgerwacht en moest aan de overheid verslag uitbrengen over de religieuze gezindheid van de Gentenaars en vreemdelingen, die in de stad vertoefden.

Op 20 februari 1569 overleed Marcus van Vaernewijck in zijn geboortestad, amper vijftig jaar oud. Toch dienen zijn naam en werk niet zozeer bewaard voor wat voorafgaat. Deze rederijker, van wie specialisten getuigen dat zijn literair oeuvre weinig waarde heeft of zelfs waardeloos is (ook de gedenkschriften zijn taalkundig en stilistisch zwak), deed ons uit de beroerde tijden van hagepreken, beeldenstorm en Spaanse bezetting een uitzonderlijk waardevol getuigenis aan de hand.

Van Vaernewijck hield van het begin der moeilijkheden in Gent en omgeving juni 1566, een dagboek, waarin hij al wat hij te zien of te horen kreeg, noteerde. Door zijn functie en aangeboren nieuwsgierigheid wist hij veel uit de eerste hand, zodat vooral voor Gent en omgeving, zijn werk een uitzonderlijke waarde behoudt. Maar zijn blik ging verder, de Nederlanden door, naar Brussel, Antwerpen, Brugge, Valenciennes, Doornik, 's-Hertogenbosch, Amsterdam en. Hier spreekt hij meestal '*van horen zeggen*' en zou men kunnen opwerpen dat zijn getuigenis minder betrouwbaar is. Maar Vaernewijck ondervroeg zoveel mogelijk zelf de mensen uit die streken en stond steeds sceptisch tegenover de bronnen, die hij niet had kunnen controleren. Zo citeerde hij ze meestal als: *men zegt; er wordt verteld; het gerucht doet de ronde* en aarzelde niet, wanneer de berichten vals bleken, ze later te wederroepen. Blijven er dan nog onjuistheden in zijn gedenkschriften over, dan vergete men niet, dat ze in die tijd waarheid waren, geloofd werden en algemeen aanvaard. Ze tonen tevens op schitterende wijze de atmosfeer aan in die zeer verwarde en bedrukte tijden. Het loze gerucht de algemene stemming, later achterhaald of vals bevonden, maakt er integraal deel van uit.

We mogen bijgevolg van Vaernewijck geloof schenken én vertrouwen, hem daarbij dankbaar zijn ons zulk reëel beeld over het leven van onze voorouders uit een zo noodlottige periode te hebben geschonken.

De gedenkschriften eindigen vrij bruusk, op 18 november 1568. Waarschijnlijk heeft ziekte (hij overleed drie maanden later) hem belet nog verder te werken. En toch vormen ze een degelijk geheel en leveren een levendig '*voorspel van de Tachtigjarige Oorlog*', beginnend met de hagepreken en eindigend met de mislukte overtocht van de prins van Oranje over de Maas in 1568, terwijl de gevreesde inquisiteur, Pieter Titelman (Titelmanus), deken van Ronse, opnieuw zijn ambt begint uit te oefenen.

Marcus van Vaernewijck was katholiek. In een tijd van 'verandering', toen velen naar het andere geloof overgingen, bleef hij onwrikbaar. Het valt dus best te begrijpen, dat hij de gebeurtenissen uit rooms en conservatief-feodaal standpunt bekijkt. Doordrongen van de idee van trouw, hoeksteen van de maatschappij, begreep hij de prins van Oranje niet en kon hij in hem slechts een opstandeling zien. Hoe gewelddadig de justitie ook optrad en hoe verschrikkelijk de Spaanse soldaten de bevolking terroriseerden, de gedachte van ontrouw aan de koning kwam niet in de minste mate bij hem op.

Toch vertonen zijn geschriften een hoge graad van objectiviteit en onpartijdigheid. Katholiek en koningsgezind, blijkt hij heel wat minder fanatiek dan de meeste andere schrijvers uit die tijd. Hij blijft niet blind voor de fouten van de Kerk en de geestelijken, looft de vurigheid en de overtuiging van de geuzen, stelt vast dat er bij de teven- partij heel wat fatsoenlijke mensen zijn, veroordeelt scherp de gewelddaden, of ze nu van Geuse of Spaanse kant komen, en voelt zich meer aangetrokken tot vergiffenis dan tot moord en wraak.

Enigszins buiten de Nederlandse geschiedenis treffen ons de geruchten over de dood van Don Carlos, zoon van Philips II, in Spanje. Als men ze vergelijkt met Schillers drama, ontdekt men een treffende gelijkenis. Hieruit blijkt dat de Duitse auteur zijn Don Carlos-figuur geenszins uit het niet heeft geschapen, maar allicht steunde op geruchten en berichten, die reeds bij de dood van de Spaanse infant in omloop waren.

De tekSt. die wij hier presenteren beruSt. op de bibliothele uitgave in **vijf delen** (1872-1881) van Ferd. Vanderhaghen. De eminente bibliothecaris van de Gentse universiteit kwam in 1869 bij toeval in het bezit van het handschrift. Tot dan toe waren Van Vaernewijcks gedenkschriften zoekgeraakt. Slechts op 238 exemplaren getrokken, bleek de uitgave weldra uitverkocht en meestal onvindbaar.

Een bijzonder rijk geïllustreerde Franse vertaling, in 1905, op 400 exemplaren, verdween eveneens zeer vlug. Zodat Van Vaernewijcks werk niet alleen voor het groot publiek onbekend bleef, maar ook voor de wetenschapsmensen moeilijk te vinden is. Voor laatstgenoemden zijn slechts weinig exemplaren in de openbare bibliotheken voorhanden en voor de massa komt er nog bib dat het zestiende-eeuwse Nederlands moeilijk te verstaan valt.

We hebben dus uit de *vijf* delen gedenkschriften een keuze moeten doen, zodanig echter dat de gekozen passages steeds één geheel blijven vormen en een aaneensluitend verhaal leveren. De tekst werd in modern Nederlands omgezet en de stijl van de auteur, om de leesbaarheid te bevorderen, aangepast. De meeste titels en onderverdelingen voegden wij er eveneens aan toe en dit om de lectuur te

vergemakkelijken. Steeds bleef de gedachte van de auteur stipt gerespecteerd!

Het doel was en blijft aan het groot publiek een werk te bezorgen, waarin op levendige wijze een brok uit onze nationale geschiedenis wordt verteld, niet door een historicus maar door een tijdgenoot. Onze uitgave richt zich bijgevolg minder tot de mensen van het vak, die beroepshalve van de oorspronkelijke tekst moeten uitgaan.

Alvorens dit woord vooraf te besluiten, past het een woord van dank neer te schrijven voor Uitgeverij Heideland, die zeer bereidwillig deze uitgave in de Vlaamse Pockets wou opnemen; voor de heer Guy van Zandijcke, die, hoewel van Franse nationaliteit, ons op Van Vaernewijcks werk attent maakte en ons de hele tijd ren zeerste hulpvaardig bleef; voor Prof. Dr. E. Lousse, steeds met raad en daad bereid; tenslotte voor mijn echtgenote, wier aanmoediging en hulp bij de correctie van onschatbare waarde was, en voor mijn oud-studenten Jozef Janssens en Luc de Backer, die een werkzaam aandeel hadden in het overtypen van ons handschrift.

Herman van Nuffel

Eerste deel

BEGIN VAN DE WANORDELIJKHEDEN

JUNI 1566

Omstreeks die tijd vernam men, dat enkele vreemdelingen te velde de leer van Jan Calvijn verkondigden en dat ze een grote menigte tot zich lokten. Het volk is immers veranderingen en nieuwigheden zeer genegen, hoewel er vaak grote schade en verdriet van komt, zoals men verder nog lezen zal. Vooral hoorde men van deze veldsermoenen in de bekende en edele koopstad Antwerpen, in Henegouwen en in de omgeving van Valenciennes in West- Vlaanderen en andere streken. Zo vreesden menige goede lieden in Gent dat zich ook hier hetzelfde zou voordoen. En wat zij vreesden, gebeurde.

Omtrent half juni 1566 deed het nieuws de ronde, dat een vreemde predikant voor een kleine groep mensen, meestal eenvoudige lieden en vreemde gezellen, die in Gent hun ambacht leerden, gepredikt had. Dit geschiedde te Mariakerke en gelijktijdig te St.-Amandsberg, waar de predikant de ladder van een molen als preekstoel had genomen. De toehoorders nodigden er de voorbijgangers uit te luisteren naar wat zij het *woord Gods* noemden.

Een reactie van de overheid

Overall begonnen de magistraten de nieuwe predikanten hinderlagen te leggen. Dit bleek duidelijk op de laatste dag van de maand, een zondag. Toen predikte een man, ongeveer 30 jaar oud en klein van gestalte, nabij de St.-Lievenspoort. Hij sprak blootshoofds, had een Kortrijks accent en een bescheiden houding. Gezeten OP enkele kappen en mantels, die zijn toehoorders daartoe geleend hadden, las hij soms uit een boek, sloot het daarna en predikte dan verder. Alvorens te beginnen knielde hij neer en vouwde zeer devoot de handen, Hij verklaarde het evangelie van die dag, bestrafte de zonden en deed voor de overheid, de koning en de paus bidden, opdat God hun verstand zou willen verlichten en het woord Gods vrij zou mogen verklaard worden. Hij was voornemens om drie uur 's namiddags te beginnen maar begon reeds om twee uur. De toehoorders zaten in drie groepen, mannen, vrouwen en meisjes. Elk groepje had zijn onderrichter en ieder had een boekje voor zich, waaruit ze psalmen zongen. Dit alles vertelde mij mijn wasvrouw, die ik meende te moeten waarschuwen voor de dreigende gevaren, indien dit niet vlug verboden werd. Maar, zoals vele eenvoudige mensen, meende ze dat het allemaal onschuldig en stichtend was.

Maar de overheid en magistraten van Gent schiepen er geen vreugde in en gingen om raad bij de heren van de Raad van Vlaanderen. Dezen stelden voor het te beletten door bun vrees aan te jagen (want men had vernomen dat ze zeer bevreesd naar de sermoenen kwamen), ook meenden ze dat het beter was een aankomende kwaal uit te roeien dan te wachten tot ze tienmaal groter zou zijn.

Aldus reden omstreeks vier uur verscheidene magistraten en heren van de Raad van Vlaanderen met hun assistenten en dienaars erheen. Allen waren goed gewapend. Met hen ging een grote menigte uit de stad, wel negen- tienduizend man, om te zien wat er zou gebeuren. Enkelen bleven uit vrees op de vestingen staan, maar het merendeel trok mee naar de plaats van de predicatie. Hierdoor zagen de schepenen en

magistraten hun onderneming zeer belemmerd. Toen zij, die de predicatie bijwoonden, die grote menigte op zich zagen afkomen, nam er een deel de vlucht en verstopte de predikant, terwijl de anderen dicht bij elkaar bleven staan. De vrouwen begonnen jammerlijk te huilen, toen de baljuw van Gentbrugge, Cornelis Croes, die de eerste reed met het blanke zwaard in de hand, een strijdkreet liet horen. Jeugdige en armetierige leerjongens, want het was meestal jong volk, begroetten daarop de voornoemde baljuw met keien, die ze ter plaatse vonden, en riepen elkaar toe: *'Broeders, blijft staan en gaat niet achteruit.'*

De heren echter vroegen het volk rustig te blijven en kalm uiteen te gaan, want zij waren niet gekomen om iemand kwaad' te doen, maar wel om een samensholing te beletten. Maar in het rumoer steigerden enkele paarden, waarbij sommige mensen onder de voet raakten. Veel kappen, mantels, bonnetten en hoeden gingen in het gedrang verloren. Een kaalhoofdige oude man verweet de baljuw in scherpe bewoordingen, vredelievende mensen zonder reden noch recht te storen. Waarop de baljuw, zijn kalmte verliezend, uitriep: *'Gij, kaalkop, gij zult er nog om hangen!'* Daarna ging de menigte zonder verdere incidenten naar huis.

Dezelfde avond, om negen uur, predikten ze opnieuw buiten de stad, op de plaats waar de processie van Onze- Lieve-Vrouw gehouden wordt. Hun vergadering duurde tot in de vroege morgen, want verscheidene predikanten voerden er het woord.

Een predikant: Nicasius van der Schuere

Een van die predikanten is een jongeman, klein en teer van gestalte, en zoals sommige katholieken zeggen, die hem goed kennen, een goed hart, eerzaam van leven en sober van verteer, die bij een maaltijd slechts één roemer wijn drinkt. Hij werd geboren te Gent en heet Nicasius van der Schuere. Zijn vrouw, een rijk meisje, werd ziek toen hij zich met de nieuwe religie ging bemoeien. Hij was ook welgesteld, want zijn vader, die men meestal Schuerkin of Willekin noemde, om zijn grappige streken, had een wijnhandel in de Lange Muntstraat. Nicasius verliet de vaderlijke handel. Hij was tamelijk geleerd, ging enkele tijd medicijnen studeren te Leuven; verbleef daarna in Frankrijk, waar hij, zoals vele jongelingen, een tijdje losbandig leefde maar kreeg dan in een pedagogie gelegenheid de godsdienstzaken te bestuderen.

Terug in Gent, kocht hij bij sommige boekhandelaars de werken van de oude kerkvaders als St. Augustinus e.a. Zijn dwaze moeder ging naar hem luisteren, terwijl hij de leer van Calvijn verkondigde.

Deze nieuwe predikant ging naar de omgeving van Oudenaarde en een van ginder kwam hier prediken. Misschien was het om prestigeredenen, want niemand is profeet in eigen land, tenzij het om een voor ons onbekende reden was?

Aangroei van de ketterij - Kwade praatjes

Te Oudenaarde was er veel toeloop. Eerst predikte men er 's avonds om negen of tien uur. Dit duurde dan de gehele nacht. Ze hielden kaarsen in de handen en de predikanten wisselden hun sermoenen af met geestelijke lectuur.

Men vernam ook, dat hetzelfde op verschillende plaatsen in de Nederlanden geschiedde, want het liep verder als vuur in stro ontstoken.

JULI 1566

De 3de juli predikte Nicasius van der Schuere te Stalendries (Wondelgem) bij Gent. Ook hij begon even na negen 's avonds. Onder de toehoorders bevonden zich enkele edellieden te paard, waaronder de volksmensen de graaf van Batenburch meenden te herkennen. Deze ruiters begeleidden de predikant en trokken ook naar Oudenaarde om

de andere te halen en leidden ze, zo zei men, naar hun streek terug. Misschien hadden ze al gehoord van het strenge edict dat mevrouw de regentes ging publiceren? Wat er ook van zij, niemand begreep de houding van deze edellieden.

De menigte groeide in die dagen aan tot duizenden, maat bet waren meestal mensen van lage stand, die weinig te verliezen hadden. Zo hoorde men dan ook veel ruwe praat langs de straten. De een verliet zijn vrouw, omdat ze hem in de ketterij niet wilde volgen. Een ander sprak een dame aan, zeggend: 'Gij zult wel spoedig weten wat de arme mensen wensen!'; nog een ander zei, toen hij een rijk man zag voorbijkomen: 'Ik zou niet zo rijk willen zijn als die man'. Waarop zijn gezelschap vroeg: 'Waarom?' 'Omdat, antwoordde hij, 'ik niet om mijn bezittingen zou willen vermoord worden. Anderen voorspelden dat de paters dominicanen Pieter de Backere en Lieven Vandenbossche, die in hun sermoenen de ketteren niet spaarden, weldra op de punten van de lansen zouden gestoken worden. Een, die hoorde dat men tot een priester 'mijnheer zei, sprak: 'Noem de papen geen heren maar zeg liever katers'.

De reden, die hij hiervoor opga ik liever welvoegelijkheidshalve. Nooit vernoemden ze het woord priester. Elkeen sprak zoals het hem behaagde, zózeer hadden de hagepreken het volk tegen de geestelijken opgeruid.

Toch wisten de predikers soms zachtzinnig te doen en lieten dan voor hun vervolgers bidden, in het bijzonder voor meester Pieter Titelmans, deken van Ronse. Hij was door de koning met de inquisitie belast en oefende naarstig zijn ambt uit. Hij beschikte over een uitgebreide macht en liet de ketteren ter dood brengen met het vuur, de strop, het zwaard en het water; tevens liet hij er verbannen, gevangen zetten, boete betalen, goederen in beslag nemen e.a.

Vele lieden van kwaad leven, als vrouwen wier levenswijze schandaal verwekte, of mannen die om hun gedrag uit hun familie gestoten waren, sloten zich bij het nieuwe geloof aan. Maar om de waarheid te zeggen, later zag men onder hen ook veel Godvrezende mensen van onberispelijk gedrag en goede faam.

Het dient ook gezegd, dat velen, die katholiek wilden genoemd worden, niets dan haat en verbittering voor de aanhangers van het nieuwe geloof overhadden. Zij spraken wreed en wensten de strop te kopen, waarmee men de laatste ketter zou hangen. Ook andere onpassende woorden lieten uitschijnen, hoe wraakzuchtig en bloeddorstig zij waren. Tot de felsten behoorden enkele geestelijken, die eerder hun wreedheid dan hun erbarmen toonden. De aanhangers van het nieuwe geloof, van hun kant, verspreidden onwelvoegelijke woorden en lieten zo kennen hoe venijnig zij in hun hart waren. Zo had de ene partij de andere niets te verwijten.

Op die manier bereidde zich, van beide kanten, een razend groot bloedbad voor, waaruit grote droefheid over de Nederlanden zou komen.

Edict van de regentes

Margaretha, onze regentes, en haar raad, ziende de moeilijkheden veroorzaakt door het nieuwe geloof, vaardigden een edict uit, dat inhield: bestraffing voor allen die de predikanten logeerden, verdedigden of hielpen, of zelf naar de predicatie gingen; anderzijds zou ieder, die een predikant uitleverde, van diens bezittingen zes gouden carolus krijgen en indien hij niets bezat, zou het hem uit de staatskas betaald worden. Dit edict was veel gunstiger dan de voorgaande, opdat er geen oproer zou uit voortkomen.

Redenen het succes van de veldpredikanten

Zondag 7 juli predikte men opnieuw, ondanks het verbod van de overheid, te

Wondelgem. Duizenden mensen uit de stad en van het platteland waren opgekomen, meestal eenvoudige lieden, die maar weinig de Heilige Schrift en de kerkleraars kenden, Ze begonnen te denken, dat pas nu de waarheid en het rechte evangelie verkondigd werden. De predikanten brachten hun voortdurend de teksten onder ogen en lieten aldus het volk zien of ze niet getrouw het Nieuwe Testament verklaarden. God, zegden ze, beveelt zijn woord aan allen te verkondigen en niet de bedoelingen en verbeeldingen van de mensen, zoals de papisten doen.

Met deze en dergelijke woorden trokken ze de eenvoudige lieden met zich mee, zodat er velen waren, die om het woord Gods niet alleen hun goed, maar ook hun leven wilden laten. Wat, helaas, meer uit simpele vurigheid dan uit wijs overleg voortkwam. Men moet immers niet zozeer naar de lener kijken, maar wel naar de geest, die God in het woord gelegd heeft, zoals de heilige Paulus zegt.

Eerste wanordelijkheden

Nog dezelfde dag ontstonden er wanordelijkheden te Armentières, een Franse stad, toebehorend aan de graaf van Egmont. Namiddag tussen vier en vijf uur kwam er een groep mannen, vrouwen en kinderen aan, ongeveer zesduizend in getal; waarvan de mannen allen flink gewapend waren. Ze eisten van de overheid de sleutels van de gevangenis, om een van hun geloofsgenoten te verlossen. Toen dit hun geweigerd werd, braken ze de poort open en bevrijdden de gevangene. Een wederdoper, die daar ook opgesloten zat, weigerden ze te verlossen, omdat hij niet tot hun geloof behoorde, maar op zijn aanhoudend smeken haalden ze hem er tenslotte ook uit. Daarna gingen ze naar de markt, waar de meisjes psalmen zongen, en verlieten dan de stad,

Ook te Antwerpen waren er relletjes, toen het volk in massa naar veldpredicatie trok. Aan de poorten van de stad stonden officieren en ambtenaren opgesteld, om de namen van hen, die ter predicatie gingen, op te schrijven. De toeloop bleek echter zo groot, dat het hun onmogelijk werd allen te noteren. Iedereen riep naam en voornaam, zeggende: *Schrijf mij op! Schrijf mij op!*, om zo vlug mogelijk door te komen. Tenslotte zagen de ambtenaren het nutteloze van hun inspanningen in en wierpen hun lijsten wee. Tien- à twaalfduizend mensen trokken naar het sermoen. Drie geleerde en welbespraakte predikanten voerden er het woord; een in het Frans voor de Walen, twee in het Nederlands voor de Vlamingen.

Geruchten over de graaf van Brederode

Men meende dat hertog Hendrik van Brunswijk met voet- en paardenvolk, op last van het bof, de samenshooling zou komen verdrijven maar daar kwam niets van Slechts de graaf van Brederode nam zijn intrek te Antwerpen, als beschermer van de stad. Het gerucht deed de ronde dat twee personen de graaf hadden willen vermoorden. Sommige geestelijken zouden hen daartoe hebben aangezet, omdat zij vermoedden dat Brederode geusgezind was. Maar dit nieuws is twijfelachtig.

De toestand te Doornik

Omstreeks die tijd werd te Doornik op doodstraf verboden naar de nieuwe sermoenen te gaan, maar 's anderendaags gingen er wel tienduizend ter predicatie. Toen de magistraten aan de gilde van de boogschutters vroegen de stad tegen haar vijanden te willen beschermen, weigerden ze en zegden dat ze de Hervormden niet als vijanden van de stad beschouwden, aangezien hun vrienden en verwanten zich onder hen bevonden en dat dezen, ver van de stad vijandschap toe te dragen, ze eerder welgezind waren en haar welvaart begeerden.

Een nieuw edict - Geruchten over het Hof

Op 10 juli predikte men opnieuw te Wondelgem. Acht- à tienduizend mensen woonden het sermoeven bij en hun terugkeer, omstreeks zes uur 's avonds, had veel weg van een processie,

's Anderendaags werd te Gent een nieuw edict uitgevaardigd. Al wie zich naar de veldsermoenen begaf, zou gestraft worden volgens het vorige edict, uitgaande van het Hof. Er werd aan toegevoegd, dat de heren, die de regentes verzocht hadden de inquisitie af te schaffen, niet in het minst verlangden het verbod op de hagepreken te zien intrekken. Dit deed men om het volk de gedachte uit het hoofd te zetten, dat de nieuwe predikanten gekomen waren op aandringen van enkele grote heren van het Hof. Want velen meenden, dat daar grote onenigheid heerste. Sommigen dachten dat de predikanten naar alle kanten van de Nederlanden uitgezonden werden om het volk voor te bereiden en in te leiden in het nieuwe geloof. De geest is vrij en de tong moeilijk te binden, de wildste geruchten deden dan ook de ronde. Men zag ook hoe weinig eerbied de jongelui nog voor de Heren en de Wet hadden, want het edict was nog maar pas afgekondigd of ze begonnen te jouwen en te spotten.

Gewapend naar de hagepreken

Te Rijsel is de 'ziekte' ook ernstig toegenomen. Ze begonnen er gewapend met stokken en staven naar de veldpredicatie te gaan en lieten zich trouwen en hun kinderen dopen volgens *de nieuwe leer*.

Ook in de omgeving van Gent ging men gewapend naar de sermoenen. Dit omdat men hen, zo zegden ze, eens bij de St.-Lievenspoort met de wapens bang had gemaakt. Ook in de andere steden werd de wapendracht algemeen. Ze beweerden geen wapens te dragen om iemand te misdoen, maar wel om te verhinderen, dat men hun wat misdeed of aan hun vrienden, vrouw of kinderen (die daar tijdens het sermoeven, ongewapend, stil en zacht als lammeren zaten), wat ze niet konden verdragen. Zij dachten echter niet dat dit alles niet nodig zou geweest zijn, hadden ze maar aan de overheid willen gehoorzamen en thuisblijven.

Maar *het woord Gods*, zo noemden zij het, had voorrang en de 13de juli gingen zij het weer beluisteren tussen Gent en Oudenaarde, op een plaats genaamd Landuit. Ze hadden allen wapens bij zich, dolken, degenen, vorken, pieken, revolvers en handbussen. De boeren, die niet zulke lange wapens bezaten, bonden hun messen op stokken. Anderen brachten hun zeisen mee. Er was veel volk aanwezig, meestal Gentenaars, maar ook inwoners van Oudenaarde, Eeklo en omgeving waren opgekomen,

Wat ze zegden over het doopsel; en hun aanvoorders

De 15de juli kwam er weer een grote menigte samen, buiten de Brusselse poort aan de kwade taveerne. 's Morgens werd een meisje getrouwd en 's namiddags een kind gedoopt naar hun manier, versmadend de oude loffelijken gewoonte van de Heilige Kerk. In hun sermoenen lieten ze zich minachtend uit over onze wijze van dopen en zegden, dat de priesters met de kinderen jongleren, de vingers in hun oren steken, erop spuwen en zeveren, kruisen slaan, zalven, zouten en wrijven en de duivel bezweren alsof de moeder negen maanden een duivel in haar schoot had gedragen. Dit, zo zegden ze, hebben de apostelen nooit gedaan.

In deze predicatie waren mensen van Oudenaarde, Eeklo, Ronse en andere streken, gewapend met stokken, handbussen en zwaarden. Ondertussen hielden gewapende ruiters aan de uithoeken de wacht.

Tot hun aanvoerders behoorden Gillis Coorne, Lieven Onghena, hun oppergeneraal, een man van grote durf en moed, en zijn broer meester Jan Onghena, die zich vooral met de dichtkunst inliet, een mooie stem bezat en heel wat grappen kon uitvoeren.

Tenten werden opgeslagen tegen zon of regen; sermoenen gehouden en psalmen gezongen; tonnen bier en heel wat keukengerei aangevoerd, zodat het eerder op een veldleger dan op een veldpredicatie geleek.

Ook namen ze de gewoonte aan met hun handbussen salvo's te lossen bij het einde van de sermoenen. De katholieken zegden dan: *'Hoort, de geuzen luiden hun klokken!'*

's Anderendaags werd er opnieuw gepredikt. Dat er veel volk was, bleek uit de grote menigte, die na het sermoen de stad binnenkwam, zodat het begon te vervelen, het einde van de tocht af te wachten. Het duurde wel drie vier uren; meestal jonge mensen en eenvoudige lieden, maar toch bevonden er zich reeds mensen van macht en aanzien onder hen.

Nachtwacht te Gent

De nacht van 23 juli waakten de busschieters, slaggers, vishandelaars en anderen, die van oudsher ter bescherming van heer en Wet in tijd van nood verbonden zijn. Ze waren wel vijfhonderd man sterk en eindigden hun nachtwacht om vijf uur 's morgens. Bij het naar huis gaan, schoten ze al hun bussen af, zodat veel mannen uit hun bed sprongen en half gekleed op straat verschenen. Kinderen en vrouwen werden zeer bevreesd. Allen dachten dat er beroering in de stad ontstond, want niemand wist iets van die nachtwacht af. Ook enkele schepenen, pensionarissen, secretarissen en boden waakten om beurten in het gemeentehuis. Dit was de eerste wacht, die ingesteld werd, om aan de moeilijkheden het hoofd te bieden. Zo somber zagen sommige lieden de toekomst tegemoet, dat ze vreesden hun leven of tenminste hun goed te verliezen.

Vrijlating van gevangenen

De 24ste werden enkele gevangene ketteren vrijgelaten, o.a. een wederdoper uit Zomergem, die zo mank en kreupel in zijn stap was als in zijn geloof. Ook een doopsgezinde vrouw werd vrijgelaten maar ze weigerde te vertrekken, zeggend: 'Men heeft mijn lieve man om het woord Gods ter dood gebracht en al onze bezittingen afgenomen; waarvan zal ik, arme vrouw, nu leven?' Men troostte haar zo goed als het kon. Ze mocht vrij weggaan; ze beschikte trouwens over niets om te betalen.

Waarom al deze vrijlatingen geschieden, kan men eerder gissen dan met zekerheid zeggen. Waarschijnlijk wilden de overheden meer moeilijkheden, zoals in Armentières, vermijden. Dit mag dan een wijs besluit genoemd worden.

Verdere uitbreiding van de ketterij

De kwaal zette zich trouwens verder. Zo kon men een zekere Lieven in de straten horen roepen dat al wie ter predicatie wou gaan, zich naar Deinze moest begeven. Hij gaf meteen uur en plaats aan om de boot te nemen. Een grote menigte nam dan ook 's avonds de boot, overnachtte er en kwam de volgende morgen te Deinze aan. Die van Oudenaarde en Ronse werden verhinderd te komen, want de magistraten hadden de stadspoorten gesloten, maar die van Gent, onder leiding van Gillis Coorne en de gebroeders Onghena, waren er ten getale van tienduizend. Bij hun terugkomst kwamen ze Gent binnen al roepend: *'Vive le geus!'*

De 23ste hadden er nieuwe sermoenen plaats. Overal zat het vol. De gehele Westkant scheen geïnfecteerd, Antwerpen nog het meest; hetzelfde voor Brabant, Holland, Zeeland en Henegouwen. Hoewel de orde niet volledig vernietigd was, toch scheen ze

ernstig aangetast. Vele fatsoenlijke lieden werden dan ook ongerust. Maar anderen namen het licht op en dachten dat alles zich vlug ten beste zou schikken.

De naam Geus

Vanwaar komt nu de naam geus? Vroeger werden soms door enkele edellieden, die met het nieuwe geloof sympathiseerden, aan de regentes rekesten voorgelegd. Toen men die echter gelezen had en naar de auteurs ervan vroeg, wist niemand er iets van, noch kon men ze ergens vinden. Ze hielden zich immers verborgen uit vrees gevangen genomen te worden. Men scheurde dan maar die verzoekschriften, zeggend: Zijn geuzen of rabauten die ze gepresenteerd hebben, mannen die graag een andere orde zagen naar hun zin en dwaas hoofd: Geus betekent immers zoveel als *guit of deugniet*. Later werd echter een rekest publiek bij de regentes aangeboden door een groot aantal edellieden van macht en naam. Toen de regentes nu vroeg wie dit verzoekschrift aanbood, kwamen ze met veel gedruis binnen en zegden: Wij allen samen presenteren het,' alsof ze wilden zeggen: merk nu wie de guiten en schelmen zijn.

Sindsdien namen enkele jonge edellieden de gewoonte aan kleine knoopjes af schaaltes (die men geusknoopjes of geusschoteltes noemt) aan hun knie of halsketting te dragen. Hierdoor wilden ze hun moed en dapperheid, om hun zaak tot een goed einde te brengen, aantonen. Anderen lieten zich zilveren of gouden kentekens maken, voorstellend twee in elkaar geslagen handen, om op hun wederzijdse trouw en bijstand te wijzen.

Dit voorbeeld werd door de kooplieden gevolgd, die meest allen met het nieuwe geloof sympathiseerden (zij ontmoetten immers allerlei vreemd volk op hun reizen). Ze lieten zich geusschoteltes maken van zilver of ander metaal, die ze dan gebruikten bij het feestvieren. Het kwam vaak vóór in de rijke en vermaarde koopstad Antwerpen wier gelijke men nergens in Europa vindt.

Maatregelen in Gent

In die troebele tijd waren de heren van de Wet zeer bezorgd en bevreesd, vooral dan in de grote edele stad Gent, de hoofdstad van Vlaanderen waar zoveel goede en machtige steden in gelegen zijn als in geen ander land in het Christenrijk. Overvloedig bevolkt, met een algemene welstand, die men nergens elders vindt.

De heren van de Wet die graag de welvaart van hun onderdanen zagen en niet wensten dat er moeilijkheden zouden rijzen, waaraan de andere steden en dorpen zich zouden spiegelen ontboden op 26 juli de poorters en notabelen van de stad.

Meester Jan Borluut, eerste stadspensionaris, gaf een overzicht van de toestand. Hij vroeg allen zich klaar te willen houden om de koning, de Wet en de stad te beschermen. Ook werd gevraagd dat de graaf van Egmont, gouverneur van Vlaanderen, naar Gent zou willen komen en de stad onder zijn bescherming nemen. Men stelde tevens voor, aan de poorten van de stad een wacht op te stellen en aldus het volk te verhinderen naar de sermoenen te gaan.

In een brief die voorgelezen werd, protesteerde de graaf van Egmont tegen de lasterpraatjes waarvan hij het slachtoffer was. Men vertelde dat hij met de geuzen sympathiseerde en de predicaties hielp. De graaf reageerde hiertegen heftig en sprak de wens uit dat zijn brief in Vlaanderen openbaar zou gemaakt worden, om hem van die blaam te zuiveren.

Anderendaags werden de hoofdmannen van de ambachten en neringen ontboden. Men vroeg hun trouw te willen blijven aan koning en wet, en tevens hun ondergeschikten van de hagepreken weg te houden. De meesten namen een loyale houding aan;

enkelen wezen er echter op dat ze wel hun leven voor de koning en de Wet veil hadden, maar dat ze niet wensten de papisten te beschermen. Indien de priesters bescherming behoeften, moesten ze maar knechten huren. Ze beschikten over geld genoeg.

Nieuwe sermoenen

De 28ste juli predikte men opnieuw; de 1ste augustus eveneens, op twee verschillende plaatsen. Steeds groeide de menigte aan. Sommige wijken waren tijdens de sermoenen haast totaal verlaten. Men zag onder de toehoorders vrouwen met verscheidene gouden kettingen om de hals. Aan alle zijden stonden gewapende mannen, als in een leger. Aldus wies de vloed hoe langer hoe hoger, want 'de ziekte kwam nog maar in haar beginstadium.'

AUGUSTUS 1566

De geuzen vragen de oprichting van een tempel

Zoveel vermocht die razende koorts in het lichaam, dat op dezelfde dag (1 augustus), 's morgens om zes uur (als niet goed bij hun zinnen), vijf geusgezinden, twee predikanten, de gebroeders Onghena en een zoon van de graaf van Batenburch, gekomen zijn naar het huis van de heer president Jakob Martens. De president, niet wetend wie hem spreken wou, kwam hen tegemoet. Onmiddellijk vroegen ze hem de toelating een kerk te mogen bouwen om hun sermoenen en diensten te kunnen houden. Het zou niet behoorlijk zijn, zegden ze, de mensen in de winter terwijl het regent, hagelt of sneeuwt, buiten op het veld het woord Gods te laten aanhoren. Ze meenden trouwens al lang genoeg geduld geoefend te hebben.

De president wimpelde echter het verzoek af en liet hun opmerken dat hij slechts de bevelen van het Hof uitvoerde. Ontevreden gingen ze dan ook weg. Buiten wachtte hen veel volk op. Deze menigte was opgekomen om te verhinderen, dat men hun vijf mandatarissen zou gevangen zetten hebben.

Zonderlinge praatjes

Men hoorde dagelijks veel vreemde geruchten, maar er waren veel leugens onder, zowel van de kant der katholieken als van de zijde der geuzen. Laatstgenoemden lieten het meest van zich horen en zagen hun zaak al klaar en gewonnen. De mensen wisten niet wat te denken en vroegen zich af wie hier de hand in had. Men besepte wel dat er van het Hof weinig hulp kwam, aangezien ze daar ook niet akkoord gingen, naar het scheen.

Men vertelde dat tussen Mechelen en Antwerpen de geuzen een priester hadden aangerand, hem vragend of hij het woord Gods gepredikt had. Op zijn bevestigend antwoord, zegden ze: 'Gij liegt en hier is uw beloning!' Hierop verwondden ze hem verscheidene malen. Volgens sommige, weliswaar onzekere berichten, zou hij ervan gestorven zijn.

Ander kwaad geboefte zei: 'Men zou de papen bij hun mannelijkheid moeten ophangen', en dergelijke onbetamelijke woorden.

Intussen blijft men van beide kanten voortpreken

Toch werd er nog iedere dag te Gent tegen de veldpredikanten gestreden. Bij de dominicanen predikte pater Jan Vanderhaghen, een geleerd man in Grieks en Latijn. De kerk was voor zijn sermoenen steeds te klein en sommige lieden moesten op straat blijven staan. De mensen kwamen tot twee uur van tevoren om een plaats te kunnen

bemachtigen. Ook preekte iedere dag een jonge augustijner pater in de St.-Jakobskerk en hoewel er werkdagen russen waren en hij slechts om zeven uur 's morgens begon, kwamen vele eenvoudige mensen en schamele lieden naar zijn sermoenen, om gesterkt te worden in de moeilijke strijd voor het geloof.

Ook van de andere kant groeide het volk aan. Op 4 augustus werden uit Gent vier tonnen bier en twee manden brood gevoerd om het volk, dat naar de veldpredicatie kwam te voeden. Hoeveel huwelijken ze sloten en hoeveel kinderen ze doopten, laten wij onbesproken. Maar het getal steeg voortdurend en de predikanten namen zonder enige toelating of machtiging de rol van de priesters over.

Redenen voor het succes van de ketterij

We wezen wel dat sommige geleerde mannen regen de kettters van onze tijd geschreven hebben. Maar velen deden, naar mijn mening niet genoeg. Enkelen schreven al te partijdig, waaruit niets goeds kon voortkomen. Ze hebben de gekwetste lammeren niet geheeld: de menselijke natuur wordt beter aangetrokken door zachtmoedigheid en vriendelijkheid dan door straf, hardheid en vijandigheid. In plaats van zoete pleisters om de gekwetsten te helen, hebben ze getracht stokken en knuppels uit de Schrift te halen om de kettters, zoals zij het zegden, te slaan. Dit is niet naar de Geest van Christus, die gekomen is *om de zondaars zalig te maken, en niet om hen te verderven*.

Anderen hebben tegen de kettters veel te kinderachtig geschreven, zodat de Hervormden hen terstond viermaal sterker van antwoord dienden. Dan lagen hun boekjes in het vuur en werd er met ons geloof gespot. Dit vond zijn oorzaak in het feit dat vele geestelijken het volk voor te simpel en te dom hielden.

Nog anderen hebben tegen de Hervormden zeer behoorlijk geschreven maar... in het Latijn. Dit verstond de gewone man niet en aldus werd slechts een kleine groep geleerden: die reeds zoveel tot hun beschikking hadden, gediend. Maar de arme man had geen smakelijk broed op zijn tafel en raasde van honger. Hierdoor vervielen velen in de ketterij, want het brood van de kettters smaakte hun veel beter dan het brood van de Heilige Kerk, dat te flauw gebakken was en te weinig voorhanden, hoewel haar tarwe de allerzuiverste en de beste is.

Ook hebben velen al te lang geslapen of zich te zeer met wereldse zaken ingelaten. Hoewel sommige kettters niet te genezen zijn toch zijn er velen te winnen en te bekeren. Ze vallen immers meer uit onwetendheid dan uit boos opzet en zouden naar de zalige weg van Christus moeten teruggebracht worden.

Werkeloosheid

Het volk had honger naar goed voedsel en kwam steeds talrijker naar de sermoenen. De algemene werkloosheid droeg er ook toe bij, want in deze slechte tijd viel er maar weinig te werken. De handel floreerde niet, aangezien in Antwerpen de zaken gesloten waren. Er bleef bijna geen geld in omloop. Wegens de duurte van het koren, die in augustus 1565 een aanvang nam scheen het geld naar andere landen verdwenen. Zij die er toch hadden, behielden het, vrezend dat er oorlog of moeilijke tijden zouden volgen.

De Hervormden sparen geen moeite

Het volgende kapittel zal ons aantonen dat de Hervormden veel actiever zijn en meer moeite doen om hun leer te verkondigen dan de katholieken. Wij weren al hoe zij in koude en hitte, regen en wind, in levensgevaar predikten en naar de sermoenen gingen op moerassige gronden en ongezonde plekken; hoe ver ze soms gegaan zijn, van 's

morgens tot 's avonds, mannen en vrouwen hun eten meedragend, naar Landuit, Deinze en dergelijke.

Maar op 10 augustus reisden ze nog verder, te weten wel acht mijl ver, tot voor de schone en goede stad Brugge. Aangezien het zaterdag St. Laurens was preekten ze er twee dagen, zaterdag en zondag.

Er was veel volk uit Gent met stok en staf, ook uit Doornik en andere streken, gewapend en ongewapend. De poorten van Brugge bleven echter gesloten en de wethouders stonden op de vestingen met veel gewapende mannen.

's Vrijdags, op weg naar Brugge, begon het te Eeklo te regenen. Ze trokken dan maar de kerk binnen en preekten daar. De pastoor van Eeklo was zo woedend dat hij weigerde er nog de mis te doen alvorens ze van die smet gezuiverd werd. Maar velen van Eeklo waren er niet kwaad om en zouden zeer blij geweest zijn, indien men er nooit meer de mis deed. Ze hadden voor hun broeders en zusters uit Gent het middagmaal bereid en gaven hun hesp en ander vlees te eten, zich niet om de vrijdag bekommerend. Zij die het deden waren soms niet rijk maar schenen toch genoeg te hebben, om die spijzen op een onbehoorlijke dag te misbakken tot groot schandaal van veel christenmensen.

Mislukte poging van Gentse schepenen om de macht te versterken

De schepenen van Gent wensten de nachtwacht uit te breiden en ontboden de poorters, edellieden, kooplieden en leden van de neringen, die reeds in de wacht voorzagen. Nu werden er vingteniers, dit zijn hoofdmannen van pelotons van 20 man, aangesteld. Ik werd ook gekozen en legde de eed af bij Adriaan Borium, tezamen met nog andere vingteniers. We moesten onze pelotons uit flinke gezonde mannen samenstellen, maar bij de keuze begonnen de moeilijkheden. Velen weigerden, zeggend dat ze de papisten niet wilden helpen. De priesters moesten zichzelf maar beschermen; ze hadden hen genoeg uitgebuit en vervolgd.

Moesten zij nu die boeven verdedigen? Ze hadden gewest dat de priesters beroofd werden en geslagen, ja, ze zouden erom gelachen hebben, want sommigen spraken: al zagen ze zoveel krijgslieden op het dak van de predikheren zitten als er schaliën op lagen, ze zouden er geen enkele afgetrokken hebben. Aldus was het ook voor de vingteniers gevaarlijk met zulk volk eropuit te trekken.

Toen de rapporten van de vingteniers bij de schepenen ingeleverd werden zagen ze hoe beroerd ze ervoor stonden en wisten nauwelijks wat te doen. De stad lag immers open: in 1540 waren sommige poorten afgebroken en werd het geschut ontruimd.

De psalmen

Op Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart predikte men 's voormiddags en 's namiddags op de Leerdries voor een grote 26 menigte. De sermoenen werden met psalmen afgewisseld. Die psalmzangen vielen bijzonder in de smaak van het volk. 's Avonds hoorde men er langs straten en stegen, soms in groepen van twee- à driehonderd man. Men hoorde nog nauwelijks een andere zang: mannen en vrouwen gingen al psalmen zingend gearmd door de straten, kinderen zongen ze in volle dag en binnenshuis weerklonken ze eveneens. Sommige katholieken spotten ermee en zegden: 'De zalm zal goedkoop zijn in de vasten, aangezien men ermee door de straten loopt'. De predikanten leerden ze aan op het veld en als de mensen vals of verkeerd zongen, zegden ze: 'Mij dunkt dat gij grolt, zoals de papen in de kerk'.

Spotliederen en spotprenten

Op de markten zongen jongleurs onstichtelijke liederen, meestal spottend met de

geestelijken. Sommige eindigden met *'Vive le geus'*, alsof de geuzen nu al de overhand hadden. Ook werden spotprenten met onderschriften gedrukt. Een ervan stelde een kerk voor die op het invallen stond. Aan de ene kant trokken er drie personen aan en aan de andere probeerden veel geestelijken de val met hun handen tegen te houden. Onderaan stond geschreven:

*'De Lutheranen in Duitsland,
de hugenoten in Frankrijk
en de geuzen in de Nederlanden
trekken nu de roomse kerk in 't zand'.*

Het volk lachte erom en schepte er grote vreugde in.

Het begin van de Beeldenstorm

In West-Vlaanderen was het spel al begonnen (indien men hier van een spel spreken mag) en duurde van 11 tot 17 augustus met zoveel hatelijkheid dat elk hart ervan beefde. Een volksmassa, Vlamingen en Walen, 3000 in getal, had er zich vergaderd met een twintigtal ruiters, waarschijnlijk edellieden. In groepjes van achttien twintig man trokken ze naar de kerken, braken er de beelden en scheurden de gordijnen, overkleden en kazuifels. Op sommige plaatsen werden de orgels beschadigd en de glasramen stukgeslagen. Deze jammerlijke schade gebeurde te Ieper, Aire, Bethune en Calais, in meer dan honderd kerken.

De magistraten van Ieper beloofden zelf de beelden weg te nemen, maar toen ze erheen gingen, viel het gepeupel de St. Maartenskerk binnen en sloeg er alles stuk. Grote schade leed ook de abdij Ter Duinen. Omdat men hier weerstand geboden had, braken ze alles af, tot een marmeren tabernakel toe. Ze staken het vuur aan de boeken van het klooster en lieten het verder afbranden.

Men zegt dat zij in andere kerken alle sacramentshuizen afgebroken hebben en de altaren tot de grond toe. In de vrouwenabdij te Meisen gebeurde hetzelfde en ook in het klooster te Wevelgem. In de parochie van Beveren waar een beeld van Onze-Lieve-Vrouw, patrones van de zeelieden, vereerd werd, vielen ze ook binnen, namen de beelden weg, rukten deuren en zitbanken los en staken buiten alles in brand. Het vuur sloeg zo hoog op, dat het op een vuurtoren leek en 's nachts mijlen ver te zien was.

De geuzen van Deinze dreigden hun klooster af te breken en de kloosterlingen te vermoorden. Terwijl een priester de mis las, zongen ze zo luid psalmen dat hij ermee moest ophouden. Daarna liepen ze al zingend door de stad.

Weerslag op de geestelijken en op de bevolking

Nu pas kregen de geestelijken de schrik op het lijf. Het volk werd hun afvallig en zelfs de katholieken wilden voor hen geen gevaar lopen. Ze moesten altijd zwijgen en de geuzen schenen overal de bovenhand te krijgen. Men meende dat zij gesteund werden door de belangrijkste personages van het Hof, want nergens ondervonden ze tegenstand. Men hoorde niet dat zij iets stalen, maar wel dat zij alles stuksloegen. Wie zou kunnen geloven dat zij zulke stoute stukken uit zichzelf bedreven? Het gerucht deed de ronde, dat de Walen in Vlaanderen alles kwamen vernielen en dat daarna de Vlamingen hetzelfde in Wallonië zouden doen. Ook vertelde men dat er achter deze groep nog een sterkere kwam, die al degenen welke tegenstand hadden durven bieden, zou straffen. Maar al deze geruchten werden veel te vlug geloofd.

't Moest voorwaar een grote gramschap en gesel Gods zijn die over deze landen nog maar begon te druppelen zoals we verder nog zullen zien.

Voortzetting van beeldenstorm

Een rijk klooster, gelegen russen Douai en Orhies, had voor zijn verdediging soldaten gehuurd. Toen de geuzen, die dit niet wisten, het klooster kwamen vernietigen, werden ze door de krijgslieden zo begroet dat er honderdenzes dood achterbleven. Anderen werden gewond en de overlevenden moesten onverrichter zake terugkeren. Maar dat ontmoedigde hen niet, want van alle kanten stonden ze op om hun kuren uit te voeren. 't Ging allemaal tegen de geestelijken.

Vooraf de predikanten waren hiervan de oorzaak. Ze wezen het volk op grove wijze op de tekortkomingen van de geestelijken om hun haat te voeden en hen van de katholieke sermoenen weg te houden. Ze schenen het volk in hun macht te hebben, want de 18de augustus, toen er weer drie gepredikt hadden, vroegen ze geen psalmen meer langs de straten te zingen. Terstond werden ze gehoorzaamd en toonde het volk zich onderdaniger aan hen dan aan de Wet.

Toen het breken algemeen werd, heeft het gepeupel de beelden in de kerk van Armentières stukgeslagen en daarna het gebouw schoongemaakt, alsof ze eerherstel wensten te doen. Maar 't was elders dat de schoen neep, want ze maakten zich klaar om er een nieuwe predikant in te ontvangen en hun diensten uit te oefenen. De baljuw wou dit beletten maar ze weigerden de kerk te ontruimen. Ook de predikant, die door de baljuw aangesproken werd, weigerde spottend. Ondertussen waren enkele geusgezinden de klokken gaan luiden en onmiddellijk kwamen allen gewapend aangelopen, zodat het kerkhof zwart van het volk zag. De predikant predikte in de kerk van drie tot zes uur. De baljuw vertrok intussen naar de graaf van Egmont om verslag uit te brengen.

De toestand te Gent.

De 19de augustus begon de geestelijkheid overal de kostbaarste stukken uit hun kerken en kloosters te verbergen. Pater Jan Vanderhaghen predikte nog iedere dag. Nochtans was er geen enkel klooster door de ketters zo gehaat als het zijne. Ze schoten er avonds met hun bussen naar, en noemden de paters kettermeeesters, inquisiteurs, tirannen, vervolgers, die graag als de kannibalen mensenvlees aten.

Het merendeel der geestelijken zag er bekommerd uit. Ze vreesden dat het hier hetzelfde zou worden als in Frankrijk, Engeland, Schotland, Duitsland en elders, waar ze veel spot, lijden, armoede en zelfs een verschrikkelijke dood hadden moeten doorstaan.

De 20ste augustus hield pater Jan Vanderhaghen op met prediken. Vele mensen vonden dit beroerd. Men vertelde dat hij ziek was en bloed spuwde maar anderen zegden dat men hem aangeraden had het prediken op te geven. Toch zou hij verklaard hebben er niet mee op te houden, zelfs al zou het hem zijn leven kosten.

Men vreesde algemeen dat er binnenkort in Gent zou gebroken worden. Daarom bracht men de kostbaarheden zo naarstig en zoveel mogelijk in veiligheid. Ook het zeer kunstige altaarstuk, voorstellend de aanbidding van het Lam Gods, geschilderd door de gebroeders Van Eyck, raakte tijdig weggeborgen. Iedereen was zeer bevreesd en tot die angst droeg de beroerte veroorzaakt door de duurte van het koren nog bij.

Tweede deel

DE BEELDENSTORM

Lieven Onghena vraagt om de beelden te breken

Alsof het een plaag Gods was, zo is er op 22 augustus nog grotere opschudding gebeurd. Ja, zoals men er nog nooit een Gent gezien had. Die dag hadden de geuzen vastgesteld om de beelden en altaren in de kerken en kloosters af te breken. Lieven Onghena, een stoutmoedige kerel, heeft de zaak in handen genomen en de kat de bel aangebonden. Kort na de middag begaf hij zich met twee Duitsers naar de hoogbaljuw. Laatstgenoemde vroegen ze de beelden te mogen afbreken; ze beweerden de zaak steeds te hebben willen uitstellen, maar nu kon er niet langer meer gewacht worden. Hierdoor verschrikte de hoogbaljuw zeer liefde en vroeg hun of ze over een machtiging beschikten. Ze beweerden wel een toelating te bezitten, maar hadden ze niet bij zich... de tijd drong trouwens. Hier pas te geen langer wachten meer, want anders zou er erger kunnen gebeuren.

De hoogbaljuw kon hen namelijk laten arresteren, maar hij vreesde een volkstoeloop. Mogelijk had hij ook gehoord wat er, voor twee dagen, in de edele koopmansstad Antwerpen gebeurd was en hoe die kostbaarheden en knar werken in de Onze-Lieve-Vrouwekerk en in de andere kerken en kloosters van de stad vernietigd werden. Uit Middelburg, Doornik en Valenciennes vernam men hoe de geuzen alles overweldigden. Ook liep in Gent de mare dat er in de namiddag een menigte uit West-Vlaanderen, die clandestien in de omgeving van de stad was aangekomen, zou binnenkomen.

Men zou hier kunnen opwerpen: waarom hebben de schepenen geen verspieters uitgezonden? De werkelijkheid was echter, dat ze op onderrichtingen uit Brussel wachtten, Maar wat had dit kunnen baten? Sinds het jaar '40 beschikte de stad over poorten noch wallen, geweren en geschut waren in die tijd weggevoerd, de burgers hadden hun wapens moeten inleveren. Dit alles zal de hoogbaljuw in die ogenblikken wel overdacht hebben.

Met toestemming worden de beelden gebroken

Ziende dat niets te helpen viel en dat ze reeds aan het huis van de tempeliers verzamelden, gaf de hoogbaljuw de toelating. Hij verzocht hun echter zo zachtmoedig mogelijk te werk te gaan. Dit beloofden ze hem. Hij gaf hen ook enige ambtenaren mee om toezicht te houden. Onder hen bevond zich meester Arthur Boessins, een van de voornaamste helpers van de hoogbaljuw, en enkele bedienden van de schepenen, als Joos de Baut.

Aangekomen in het gezelschap van Lieven Onghena en consorten, bevalen ze de koster van de tempeliers de deuren van het kerkhof en van de kerk te openen. De vierhonderd man, meestal vreemdelingen, die er vergaderd waren, groeiden onmiddellijk aan tot vijf-, zeshonderd. Velen behoorden tot de ambachtslieden die te Gent hun vak leerden en nu met de moeilijke tijd geen werk vonden. Ze stroomden allen tezamen binnen, zodat kerk en kerkhof vlug volliepen. Boessins deed ze een kring vormen en sprak het volk toe, zeggend dat de hoogbaljuw hen zond; dat alleen zij die de toelating hadden om te breken, het mochten doen en dat hij het breken van de afgodsbeelden, niemand, op doodstraf, iets wegnemen mocht. Terstond grepen ze een Christus aan-

het-kruisvast en sloegen het aan stukken.

Hierop sprak het volk: 'Ziet, 't is nu duidelijk, het bevel komt van de hoogbaljuw. We hebben het horen bevelen. De ene sprak- tot de andere: 'ik ga vlug naar huis om een breekinstrument te halen' Onder hen waren geen 25 Gentenaren, maar meestal vreemdelingen, gewapend met stokken en staven. Sommigen meenden dat de dienaars van de hoogbaljuw, het volk zo gretig in het breken ziende, het bevel wat ruimer interpreteerden en het volk nam het op zijn beurt wat ruimer, zodat ze begonnen te denken er lof en dank voor te verdienen. Zover was de kwaal gekomen dat allen dachten of het moest zo zijn, omdat het bevel van de overheid kwam.

Inbraak bij kerken

De paters Augustijnen, ziende dat ze de volgende slachtoffers zouden zijn, hielden hun klooster en kerk vast gesloten en bereidden zich voor om tegenstand te bieden. Dit ontrieden hun de voornoemde dienaars en de gebroeders Onghena. Ze bevalen hun poorten en deuren te openen, om een volksoploop of een gevecht te vermijden.

Toen ze nu de tempeliers verlaten hadden vielen zij het klooster van de Augustijnen aan en sloegen er alles stuk. Nochtans konden ze niet alle altaren of schilderijen vernietigen, want de kloosterlingen hadden er sommige weggehaald en verborgen, wat zeer wijs gedaan was!

Het volk groeide voortdurend aan, zodat ze zich in groepen begonnen te verdelen. Zo trok er een groep met breekinstrumenten naar het klooster van de karmelieten. Ook hier richtten. Ze grote schade aan. Dan vertrokken ze, zeggend: "t Is hier genoeg, laten we nu naar de predikheren gaan:' Toen echter kwamen de brekers van de Augustijnen binnen en riepen: 'Hola, laten wij het orgel vernietigen:' Hiertegen verzetten zich Lieven en meester Jan Onghena, hun aanvoerders. Tevergeefs echter. Zij wierpen het orgel naar beneden en braken het stuk; ook een klein draagbaar orgel dat op het doksaal stond, moest eraan geloven. Er waren er die bij de val van het grote orgel in levensgevaar verkeerden en hun dood zouden gevonden hebben, indien God hen niet beter beschermd had dan zij zichzelf beveiligden.

De paters karmelieten waren ook op hun hoede geweest en hadden bijtijds zeer mooie en kunstige altaarschilderijen in hun klooster verborgen, maar de loodgieter Gijselhrecht Cools, arbeider in het klooster, zei tot het volk: 'Hier zijn nog meer geschilderde en gesneden stukken. Volg mij, ik zal ze wel vinden'. Toen hij hen erbij gebracht had, gingen ze weer aan het bouwen en kerven, schonden en bedienen alles; de wandschilderingen en glasramen bleven niet gespaard, vooral ogen en aangezichten werden uitgeschraapt en door de glasramen wierpen ze stenen. Afsluitingen, panelen, vrouwenzitplaatsen, portalen en doksalen, alles moest eraan: niet alleen hier, maar in alle andere kloosters en kerken in de stad.

Terwijl dezen hier hun arbeid verrichtten, werkten andere benden elders in kerken en godshuizen: een groot deel was bezig in de kanunnikenabdij van St. Farahilde, in het ziekenhuis van St. Farahilde en in de St. Nikolaaskerk. Hier stond een altaartafel, bijna levensgroot voorstellend Onze- Lieve-Vrouw in het kraambed, geschilderd en gesneden. Het Kindje Jezus stond achter het bed, zeer mooi blozend; St. Jozef zat aan het voeteneind en ondersteunde zijn hoofd met beide handen. Het beeld genoot een grote verering en werd versierd door de koster en devote vrouwen. Nu riepen de knapen: 'Kom eruit, Maaike, gij hebt lang genoeg in het kraambed gelegen, ge moet nu verhuizen'. Hierop smeten ze het naar beneden, alsook de talrijke ex-voto's die eraan hingen. De altaarstukken werden langs de straten weggesleept, mogelijk door sommigen die ze wilden beschermen.

De kerk van St. Michiel noch de St. Jakobskerk waren er beter aan toe. In de

laatstgenoemde hadden kinderen en kwaad gespuis de vorige dag gespeeld. Ze verscheurden er de maagdenpalm, liepen op de preekstoel en haalden de schilderijen en beelden naar beneden. E. H. Willem Doens, een oude priester, die de kinderen steeds iedere onbehoorlijkheid in de kerk verbood, wou het hun beletten. Maar het mocht niet baten. Ze gekten en spotten met hem en maakten hem zo kwaad, dat hij een aanval van apoplexie scheen te krijgen en buiten de kerk moest gaan zitten, totaal afwezig, nauwelijks nog iemand herkenkend.

In de St.-Niklaaskerk kwam François van Wijchuu, een edelman van de stad, die reeds in veel oorlogen geweest was, en sprak tot de onder-baljuw: Mijnheer de baljuw, geef mij vijf of zes hellebaardiers en ik zuiver deze kerk van dit gespuis'. Maar de onderbaljuw nog meer moeilijkheden vrezend, weigerde ze hem.

Men zag mets dan een verwarde hoop schoeljes en boeven. Nauwelijks kon men nog voor zich zien van het stof en het vuil, dat van achter de altaartafelen kwam. Men vreesde ook wat op zijn hoofd of lichaam te krijgen door het vallen van beelden en houtwerk.

Vele goede lieden konden het ook niet zien. Het was lastig en verdrietig om te horen. Ja, 't bedroefde hen zozeer dat zij als ijzend en stom door de straat gingen. Hoe bang en bevreesd de geestelijken leefden, laat ik elk goed hart bedenken. Ze hadden wel willen, ware het mogelijk geweest, in een muizenhol kruipen of zich in vogels veranderen om weg te vliegen. Het allerergst waren echter de arme, simpele religieuzen, nonnen, begijnen en derge lijke eraan toe.

inbraak bij de predikheren en franciskanen

Daarna kwamen die Hunnen aan het klooster van de predikheren, dat ze allergriemigst aanvielen. Ze vernietigden alles, spaarden zelfs de vrouwenzitplaatsen in de beuken niet en verscheurden ontelbare boeken, zodat de straat vol papier lag. Vanuit de cellen werd in de Leie zoveel papier geworpen, dat het scheen alsof er grote sneeuwvlokken van boven af in het water vielen. Andere boeken wierpen ze ongescheurd of slechts gedeeltelijk geschonden in de Leie, aangezien ze overlast waren van werk. Daarbij werden ook zitkussens en huisraad weggeworpen. De Lek lag vol papier en boeken, die onnoemelijk veel geld gekost hadden, want dit klooster was het best van alle van boeken voorzien. Kinderen, knechten en burgers visten ze op en voerden ze met kruiwagens weg. Maar toen ze anderen ontmoetten, werd hun gezegd: 'Gij zult erom veracht worden, want men mag niets nemen'. Dan kregen ze angst en wierpen alles weer in het water, wat jammer was.

Het razende gepeupel liep ook in de cellen en op de zolders. Ze braken er de stenen potten, kannen, glazen, stoelen en schabellen, alles werd in stukken gesmeten. De kaarsen vertrappelden ze met de voeten; geen glasraam bleef geheel, ook het zeer kunstige glasraam, dat de geschiedenis van de Drie Koningen voorstelde, ging verloren.

Op onbeschrijfelijke manier verwoestten ze de kerk. Niets bleef er geheel. Bedden werden opengesneden, wat sommige geuzen afkeurden, en dan begonnen ze onder elkaar te twisten. Men zegt dat er waren, die toezicht hielden om niet meer stuk te slaan en om te verhinderen dat er zou gestolen worden. Anderen waren zo buitensporig dat ze vensters en glasramen met stenen uitgooiden. Men brak al wat breken kon. Wat de ene ongeschonden liet, vernietigde de andere.

In de refter en de bierkelder dronken ze bier uit schotels, bekens en wat ze ook maar konden vinden, want ze hadden van huis geen drinkgerei meegebracht, zodat ze soms, bil gebrek aan gereedschap, hun hoeden en bonnetten gebruikten.

Het kloosterslot lag nat, overgoten van hier en andere dranken gestort door het

gedrang van het volk. Slechts één mens op honderd dronk, tenzij het klein gespuis. Maar in de kelder was het donker en men gaf zich niet de moeite om uit de biervaten behoorlijk te tappen. Overall werd er gestort zodat men tot over de schoenen in het bier liep. Enig geboefte onder hen, goede galgespijs, wierp de boter tegen de muur en strooide peper onder de voeten; kaneelsuiker, saffraan e.d. vertrappelden ze eveneens. De meeste schade leden echter de boeken. Pater Anthonis Eduwaert, die nog van de minst kostelijke bezat, verklaarde mij dat hij er voor tachtig gulden verloren had. Pater Lieven vanden Bossche en anderen verloren er ter waarde van vijftig tot zestig pond. Wat voorwaar een grote schade was! Een werk door de duivels aan zijn dienaars ingegeven, in de hoop *alzo de goede leer van de oude kerkleraren te verduisteren en de ketterij beter te doen vooruitgaan.*

De geuzen antwoordden echter daarop dat de paters vele boeken oneerlijk verworven hadden. Als iemand voor ketterij gevangen werd, haalde men soms zijn boeken ter inzage weg en toen die man daarna boete gedaan had en zijn goede, niet verdachte boeken terug vroeg, kreeg hij ze niet meer. Zulke maren strooiden de geusgezinden rond. Wat mij betreft, ik geloof veel liever die goede geestelijken. Ze vertelden ook dat sommige inquisiteurs suspecte en schandalige schilderijen uit het huis van verdachte lieden weghaalden maar er hun eigen kamers mee versierden. Als dit gebeurd is, kan ik het niet prijzen, maar aangezien dit alles van de ketters komt, moeten we er voorzichtig mee zijn, want ze hadden voor alles een uitleg.

Evenals de predikheren waren de franciscanen zeer gehaat. Zij werden er eveneens van beschuldigd vervolgers te zijn. Het volk bemerkte dit wel aan bepaalde partijdige sermoenen waarin zij verdoemen, branden en dergelijke gewelddadige woorden gebruikten. Men beschuldigde hen geen boosdoeners te vervolgen, maar goede brave lieden, die graag God behaagden en er hun uiterste best toe deden. Ook verweet men hen hun onverzadigbare gierigheid en hovaardij, ziende hoe vele kloosters en abdijen het beste en het meeste goed van het christenrijk bezaten, zuiver en vrij van belastingen. Ook had men in sterfhuizen briefjes gevonden, waarop geschreven stond hoe overleden personen (meestal weduwen en eenvoudige vrouwen) hun goed aan de kloosters afstonden en hun vrienden en verwanten ontferden voor een vierde van een dag- of hoofdmis.

Daarom was het volk op de priesters zeer vertoord, ze werden daarbij nog door de hagepredikers opgestoot. Toch zou men ter verdediging van de geestelijken verschillende punten kunnen opwerpen: er zijn veel uitmuntende mannen onder hen; men doet er beter aan zijn eigen onkruid te wieden, geestelijken zijn ook mensen. Onze kinderen steken we soms tegen hun wil en in hun jeugd jaren in kloosters als in gevangenissen en dit om andere afstammelingen rijk te maken; gebrekkige jongens moeten zonder genade naar het klooster; op de beste geestelijke posten plaatsen de rijken vaak hun kinderen, zonder na te gaan of ze daartoe in staat of waardig zijn.

Terwijl ze bezig waren het klooster van de predikheren te vernietigen, deden andere tempelschenders naarstig hetzelfde bij de franciscanen. Hier wierp men de zijden en damasten kussens, die men op de altaren legt, uit de ramen, op straat en in het water. Ze verscheurden ook alle boeken en wierpen ze in het water, zeggend: 'Ze hebben ons menig blauw sermoen uit deze boeken gedaan'. Ze vlogen in de Leie en raakten vermengd met die van de predikheren. Vele lieden visten ze op en gaven ze dan later aan hun eigenaars terug. Hier moesten alle beelden vallen, het nieuw doksaal en het oude, en de nieuwe afsluiting van het koor bleven niet ongeschonden

Lange rijd bleven de gebroken altaartafelen en beelden liggen; ook de predikheren ruimden hun kerk niet op. Sommige lieden meenden dat het uit wraakzucht was, al dachten de paters er misschien niet aan, en dat ze de komst van de koning afwachtten

om hem te kunnen tonen hoeveel schade ze geleden hadden. Er liepen trouwens veel geruchten over de komst van de koning, maar het bleken meestal leugens.

Deze twee kloosters waren bijzonder sterk gehaat. Men vertelt dat er bij de predikheren mensen waren, die sommige boeken met hun randen scheurden, anderen sneden ze met hun mes stuk, ook de kostbare handschriften werden niet gespaard.

De kinderen gekten en sporten met de beelden. Ze riepen: 'Roep *vive le geus* of we onthoofden u. Daarna sloegen ze het beeld het hoofd af, of kloofden het in stukken. Pater Lambrecht, een oude geestelijke van de predikheren en een goed predikant, werd door hen aangerand. Ze bevalen hem *vive le keus* te roepen. Dit weigerde hij, al hadden ze hem ervoor gedood.

't Was een wonder: twee stukken lieten ze geheel in deze twee kloosters. Het ene was het kostelijke en goede orgel van de predikheren en het andere het nieuw gestoelte in het koor van de franciscanen.

Andere inbraken

Vele spottende woorden hoorde men overal over de beelden. Een jong meisje had een beeld, voorstellende een heilige in wapenrusting, in een zak op een kruiwagen geladen, om het te redden. Maar de brekers haalden het al sportend uit de zak en wierpen het van een brug in het water, roepend: 'Kijk, kijk, hier gebeurt een mirakel. Deze heilige in vol harnas zwemt nog!' Maar er gebeurde geen wonder, aangezien het beeld van hout gemaakt was.

Voor ze met dit schendig werk gedaan hadden, begon de avond te vallen. Toen liepen ze naar de St. Pietersberg en vielen er de Onze-Lieve-Vrouwekerk aan. Daar stond in de tuin een levensgroot beeld van Christus met Zijn drie apostelen. Ze sloegen het volledig stuk. Ook het kostelijk portaal en alle beelden, binnen en buiten, werden vernietigd. Daarna kwam de St. Pietersabdij aan de beurt, waar ze veel kostelijke kunstwerken schonden en bedorven. Men zegt, dat de abdij voor 9000 pond schade leed in marmer, albast en andere kostelijke werken. In de wijnkelder verdronken of stortten zij voor 900 gulden. Ze stortten en morsten hier nog veel meer dan bij de predikheren, want velen waren dronken. Aangezien het donker was, sloegen ze klompen boter tegen de muur en staken er kaarsen in.

Lieven en meester Onghena hadden graag sommige buitensporigheden belet, vooral dan in de kelder, maar ze hielden zich niet aan hun bevelen, want de drank had hen hun controle doen verliezen.

Zo bleef er niet één kerk, klooster of godshuis, hoe klein en arm het ook mocht zijn, ongeschonden. Ook liepen er 's nachts buiten de stad en sloegen er alles stuk. Hoe bevreesd de kloosterzusters waren, kan niemand begrijpen. Soms vielen ze op de knieën en vroegen hun leven te willen sparen, menend dat het hun laatste dag was. Op sommige plaatsen gaven ze de brekers eten en drinken, om hen wat zachter te stemmen, maar het baatte niet.

's Nachts wordt het breken voortgezet

De beeldstormers, denkend God een dienst te bewijzen, hebben geen moeite gespaard en liepen de nacht door van de ene kerk naar de andere. Zij trokken langs de straten in groepen van dertig tot vijftig man, vrouwen en kinderen zongen psalmen en enkele mannen zongen voor. Zo zag ik er voor mijn deur, van twee uur tot drie uur, wel tweehonderd voorbijgaan en hoorde ze telkens tot elkaar vragen: "Zijt gij hier of daar al geweest, en hebt ge deze of gene beelden op de hoeken van de straten al afgeworpen?"

't Was een vreemd ding 's nachts al die benden te zien want de ene was nog niet voorbij of de andere daagde op, allen voorzien van licht- en breekinstrumenten.

Omstreeks twee uur hoorde men groot lawaai van het breken in het St.-Janshuis maar het duurde nog veel langer in de St.-Jakobskerk. Men hoorde er regelmatig groot gerucht van beelden, blokken of altaartafelen, die ze afwierpen. Geen kerk werd zo geschonden als deze. Men weet het aan lieden, die de deken, die daar pastoor was, kwalijk mochten. Het kunstig en modern sacramentshuis braken ze tot de grond af; kandelaars, lampen en orgels gingen er ook aan.

Te Akkergem bedierven ze de mooie tuin, in de abdij van Drongen smeten ze veel knappe werken stuk. Toen ze weg waren, kwamen de lieden van het dorp en vernietigden nog meer. Sommigen, bekenden van het klooster, die er veel goeds genoten hadden, wezen het gebedshuis aan, waar de brieven en geheimen van het klooster lagen. Hoewel de deur vier vingers dik was, braken ze deze open, scheurden de brieven, boeken en registers, zodat men tot halverwege de benen in het papier stapte.

Bij de kartuizers gingen ze ook schandelijk te werk. Toen ze er de beelden en altaartafelen vernietigd hadden, werd hun goed te eten en te drinken gegeven opdat ze tevreden zouden zijn. Ondertussen kwam er een andere bende binnen, die in het klein kloosterslot de glasramen, van boven tot beneden met figuren beschilderd, ging stuk slaan. Zij die aan het eten waren, antwoordden de paters, die hun vroegen het te willen verhinderen, dat juist dat moest vernietigd worden en ze het bijgevolg niet wilden beletten

Dergelijke gewelddaden pleegden ze overal; wat de eerste bende liet staan, vernietigde de tweede, de derde, soms tot de zesde toe.

De Beeldenstorm in de Nederlanden

Deze hondse manier van breken en schenden gebeurde niet alleen in Gent, maar in de meeste steden van de Nederlanden. Valenciennes was bij de eerste; daarna zijn die van Antwerpen er wild op los gegaan in het breken, veel meer dan hier, omdat die stad vol vreemd volk is en aldus moeilijk te besturen. Het nam een aanvang drie dagen vóór Gent, te weten de 20ste augustus, omstreeks vier uur 's namiddags. Toen begonnen de kinderen in de Onze-Lieve-Vrouwekerk met sommige heiligenbeelden te spotten, het volk begon er rond te lopen en te vechten. Tenslotte bedreven ze zulke baldadigheden dat alles, tot de schoonste stukken toe, verloren ging. Daarna kwamen de andere kerken van de stad aan de beurt. De 21ste woedde de beeldenstorm in Middelburg, gevolgd door al de kerken van Walcheren. Toen men in Gent begon, was men nog bezig te Vlissingen, Antwerpen, en andere steden.

De 23ste kroop de kanker tot Amsterdam, daarna naar Leiden, de schone Hollandse stad, Alkmaar, Haarlem, Utrecht en andere steden.

Zaterdag 24 augustus werd ook de wijsheid van Mechelen bedrogen, waar de Hoge Raad zetelt. Acht mannen van kleine achting begonnen in de kerken te breken, het volk sprong onmiddellijk bij en de groep groeide voortdurend aan. De heren van Mechelen hadden dit, indien ze wilden, kunnen verhinderen, want ze beschikten over 15000 gewapende mannen en overal, op alle hoeken van de straten stond geschut opgesteld, aangezien zich hier het wapenarsenaal van de Nederlanden bevond. Bovendien waren de Hoge Raad en de Wet zo verdoold, dat ze bevalen de brekers geen tegenstand te bieden. Aldus zagen de gewapende mannen en goede burgers van de stad voor hun ogen het klooster van de predikheren, franciscanen en andere kerken beschadigen en vernietigen. Ook Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijk werd binnen volledig verwoest. St. Rombouts echter bleef behouden, dank zij het geschut, dat er opgesteld stond. Ben eenvoudige koster wist zijn kerk tegen de invallers te beschermen en toonde meer verstand en wijsheid dan de raadsheren en schepenen van de stad.

Derde deel

NAAR EEN LANGZAAM HERSTEL VAN DE ORDE

Toestand te Gent

Heren en Wet spanden zich naarstig in om de orde te herstellen, maar Gok de geuten rustten niet en vroegen enkele kerken om nieuwe leer te verkondigen. Toen dit hun geweigerd werd, gingen ze op 24 augustus naar St.-Pieters om er te prediken. De predikanten kregen echter onderling twist: de ene wou het beval van de overheid opvolgen, de andere niet. Toen de schepenen dit vernamen, zonden ze er onmiddellijk hun dienaars heen en lieten het hun opnieuw scherp verbieden; zodat tenslotte de predicatie niet doorging.

Nog op dezelfde dag werden twee dubbele galgen opgetimmerd, de ene op de Vrijdagmarkt, de andere op de Koornmarkt.

Voortdurend wierf men soldaten aan, al wie dienst wou nemen, werd aangenomen. Velen schaamden zich echter soldaat te worden en wilden de verwijten van het volk niet horen, al hadden ze graag de soldij getrokken. Er waren reeds 400 krijgslieden en 4 honderdmannen in dienst Jongens en knechten lachten met hen. De ene vroeg: 'Hoe kwaad zijt gij wel? De andere sprak: 'Gij hebt een kwade zijde (te weten de kant waar hete zwaard hing). Sommigen hingen vuiligheid en zelfs drek aan hun hellebanden, als ze enigszins konden. Men hield hen voor verraders en overlopers.

Aangezien de voornaamste beeldenstormers vreemdelingen waren, deden de schepenen op zondag 25 augustus, bij trompetgeschal, de vreemde gasten verbieden nog langer in de stad te blijven. Meteen werd hun bevolen in geen half jaar meer terug te keren op straf van geseling en ban. Op gevangenisstraf verboden de schepenen elkeen na tien uur 's avonds zonder licht op straat te komen. Aan hoteliers en herbergiers werd bevolen naam en voornamen van de vreemdelingen, die ze logeerden, aan de schepenen te geven. Het volk scheen immers zonder vrees; voortdurend hoorde men handbussen afgaan. Daarom waakten neringen en gilden, schepenen en edellieden, dag en nacht. Het werd tevens aan de geuzen verboden gewapend naar de veldpredicaties te gaan of in kerken of kloosters te prediken. Deze laatste zouden hersteld worden en opnieuw voor de eredienst opengesteld.

Priesters, paters en kloosterzusters hielden zich nog verborgen. Men zag er weinig of geen op straat, in de kerk of in de kloosters. Het scheen dat men er geen meer vond. Wie een kind te dopen had, wist niet waarheen. Daarom liet men de kinderen dopen in de huizen van de priesters, en die mensen werden dan nog bespot, omdat ze naar de papen gingen.

De 28ste werd een edict van het Hof gepubliceerd. Het verbood de wapendracht, behalve voor hen die voor de orde instonden. Iedereen moest zich gereedhouden Heer en Wet te allen tijde hij te staan; op geweld in kerken en kloosters stond de doodstraf.

De 29ste augustus werd de St. Janskerk heropend. Men deed er een gezongen mis onder het doksaal en elders een gelezen mis. Vele devote lieden woonden die diensten bij. Voor de deuren stonden twee kapiteins, Frans van Wijchuis en Frans Pascharis, met hun soldaten. Waar het vroeger naar Goddelijke wierook rook, stonk het nu naar buskruit; en waar men vroeger het zoete geluid van de orgels waarnam, hoorde men nu somtijds een bus knallen. Maar dit was goed gedaan, want men wilde verhinderen.

dat kwaadwilligen enig geweld in de kerk pleegden.

De eerste arrestaties

De volgende nacht had ik met de edelen de wacht. Hoewel het de hele nacht regende, werden er zes mannen, o.a. Gillis Coorne en G. Cools, uit hun bed gehaald. Ze werden naar het nieuw kasteel gevoerd, waar tevoren twee pijnbanken gebracht waren. Deze gevangenen schenen het niet erg te vinden, al wisten ze dat ze sterven moesten, maar meenden voor God een offer te moeten brengen. Ze zongen in de lelijke gevangenis schone psalmen.

In de nacht van de 30ste augustus arresteerde het gerecht er weer vijf. De vorige nacht was de justitie aan het bed van mee predikanten geweest maar ze werden niet gearresteerd. Wat dat betekende, begreep men niet. Velen besloten eruit, dat de predikanten door grote meesters gesteund waren; anderen dachten dat het was om moeilijkheden te voorkomen. Maar men arresteerde de anderen wel, en er kwamen geen moeilijkheden van. Had men de herders aangehouden, vele mensen zouden ongetwijfeld gespaard gebleven zijn van veel ongeluk, dat hen later overkwam. Het baarde des te meer verwondering, aangezien de regentes sinds lang de predikanten op een boete had gesteld. Welke duivelse plagerij of roverij hier de hand in heeft, is mij onbekend. Ik wil er trouwens mijn hoofd niet meer over breken.

De 30ste begon men de mis te doen in de St.-Michielskerk, waarvoor men een klein klokje luidde, want men hoorde er nergens een tenzij die van het belfort en de weerklok. De deken van de christenen en andere priesters begonnen zich weer te vertonen. Sommige geestelijken en kosteren, die maar weinig bezittingen hadden en zich al afvroegen wat er met hen zou gebeuren, vatten weer moed, aangezien de justitie de vogels begon te vangen. Want op 31 augustus werden er 's nachts nog vijf gearresteerd en overdag nog verscheidene anderen.

De toestand elders

In West-Vlaanderen predikten de veldpredikanten in de kerken van veel steden, zoals te Meisen, Komen, Wervik, Menen en elders. Te Ieper was alles stukgeslagen, maar te Kortrijk had men de beelden tijdig geruimd. Men stelde er een wacht op, betaald door de kanunniken en door de stad. De stad bleef vast gesloten en geen gewapend man mocht binnen. Rijsel en Brugge waren ook goed bewaard gebleven. Toen de schade eenmaal gebeurd was, begonnen vele mannen in West-Vlaanderen ziel, te bewapenen, of, zoals men zegt 'als het kalf verdrongen, is, vult men de put'. Te Gent betrokken zeshonderd man, wel voorzien van wapens, de wacht op de Koornmarkt en de Vrijdagmarkt. Daarbij waakten op het stadhuis leden van de neringen, schepenen, edellieden of poorters.

SEPTEMBER 1566

Op 1 september predikte pater Jan Vanderhaghen opnieuw in de St. Michielskerk. Hij behandelde het evangelie van de barmhartige Samaritaan. Er was machtig veel volk voor het sermoen, zodat men slechts moeilijk door de kerk kon geraken. Hij preekte van zeven tot acht uur en na het sermoen deed men nog twee missen. Dezelfde dag predikte in de St. Janskerk de eerwaarde heer Leo Beernaert, een wereldlijk geestelijke, ook wel geleerd in Latijn en Grieks. Hij behandelde de genezing van de lamme en beantwoordde meteen de kritiek van de geuzen op het doopsel.

Lieven Onghena bijna gevangen

De edele justitie versterkte zich van dag tot dag, want de krijgsknechten, met wie men vroeger spotte, werden nu bemind, ontzien en gevreesd. Ze waren beter van wapens en uitrusting voorzien en hadden vier kapiteins: Fr. van Wijchuuus, Fr. Pascharis, Anthonis de Stoppelaere en meester A. Boessins.

Lieven Onghena hield zich op bij zijn zuster te Dikelvenne, en werd er bijna door de baljuw op 1 september aangehouden. Hij kon echter door een klein achterdeurtje ontsnappen en zo zichzelf redden door over het water te zwemmen, maar hij moest mantel en geld achterlaten.

Nederlaag van de geuzen bij Geraardsbergen

De tweede september kwam te Gent de tijding, dat de geuzen in de omgeving van Geraardsbergen een grote nederlaag geleden hadden. Zij waren daarheen gekomen met een grote massa volk uit Oudenaarde en elders, om de beelden se vernietigen en andere gewelddaden te plegen. Ze werden echter onverwachts besprongen, zodat er een deel sneuvelde en anderen in de rivier verdronken. Een deel van de gevangenen, naar men meent wel eenendertig, werd op bevel van de heer van Backerzele, raadsheer van de graaf van Egmond gehangen. De andere gevangenen liet hij geselen en daarna verbannen. Menigeen verbaasde zich over het feit, dat van Backerzele er bij was, want de geuzen van Gent hadden volledig vertrouwen in hem.

Orde / incident te Eeklo

Het gerucht deed de ronde, dat de graaf van Egmont, die ook prins van Gaver is, het prinsdom volledig zuiver hield van veldpredicaties en beeldenstormers. Er werden ook verscheidene mandementen gepubliceerd, te Antwerpen door de prins van Oranje, te Doornik door de graaf van Hoorne, en te Oudenaarde door Backerzele. In het mandement van Antwerpen, gepubliceerd op 3 september, werd o.a. verboden elkaar om het geloof te beledigen of te beschimpen.

Omtrent 5 september kwam een predikant door Eeklo. Op het kerkhof zag hij een beeld van Christus staan, en zei tot zijn gezellen: 'Welke gek hangt daar? Werp hem neer.' wat ze onmiddellijk deden, en ook met de andere kruisen op het kerkhof.

Terechtstellingen te Gent

Schepenen en raad van de stad Gent, wel ingelicht over de gewelddaden, begonnen hun zwaard te scherpen en sneden sommige corrupte leden uit het lichaam van de gemeente.

Aldus de 7de september, omstreeks tien uur in de voormiddag, kwam meester Boessins met zijn mannen op de Koornaakt en vormde een kring. Hetzelfde deden de drie andere kapiteins met hun manschappen. Na elf uur kwam de hoogbaljuw, te paard en in blank harnas, met veel krijgsknechten. Drie gevangenen zouden gehangen worden. De eerste was een klein mannetje, een Waal, tegelzetter van beroep, ongeveer 50 jaar oud. Men zei, dat hij een meester was in zijn vak, een goed mens. Hij sprak drie, vier talen. De andere was Gijsbrecht Cools, loodgieter, omtrent 36 jaar. De derde, Jan Cosman, tuinier, flink en kunstig in zijn werk, ongeveer 40 jaar.

De Waal werd het eerst naar buiten gebracht en was om half naakt gehangen; hij sprak enkele woorden, maar niet veel.

Daarna kwam de loodgieter aan de beurt. Hij beweerde zo onschuldig als een kind te sterven en niet schuldiger te zijn dan de meeste anderen, die naar zijn terechtstelling kwamen kijken, ja enkelen hadden zelfs meer gedaan dan hij. Tenslotte riep hij God aan en werd ook opgeknoopt.

Kort na half twaalf was het de beurt aan de tuinier, die op ontroerende wijze God om

genade bad. Hij zat lange tijd op de knieën; toen hij opstond, zei hij dat hij onschuldig stierf, vroeg dat men zijn kinderen niets zou verwijten en riep tenslotte God aan, zo meelijwekkend, dat het mij en vele mensen tranen kostte, want ik kende hem van jongs af.

Men vertelde, dat ze moesten hangen, omdat ze tijdens de beeldenstorm als kapiteins van de geuzen waren opgetreden.

Sermoenen in en rond Gent

De 8ste september preekten de hageprekers weer voor een ontelbare menigte: in de St.-Michielskerk preekte pater Jan Vanderhaghen en in de St. -Janskerk een pater karmeliet. Aldus was er een wonderlijke tweedracht onder het volk en wisten velen niet wat te doen of te laten. De predikanten, die in de stad predikten, zegden dat de anderen valse verleiders waren en zouden verdoemd zijn. Zij die buiten predikten, beweerden dat de priesters het volk verleidden en bedrogen. Hermannus¹ - een van die hageprekers, - heeft de priesters ter disputatie uitgedaagd. Hij zou zonder boeken verschijnen en de anderen mochten al de hunne meebrengen, zo zou hij hen uit hun eigen boeken beschamen en met hun eigen zwaard verslaan. Hermannus had ook gezegd, *dat de roomse kerk (die hij de hoer van Babylon noemde) in de Nederlanden moest vallen, al zou het honderdduizend mensen het leven kosten.*

Een moord

Er werd verteld, dat men, tussen Rijsel en Ieper, een priester vermoord had gevonden, met beide handen op zijn kruin genageld. Dit bericht bracht de oude griffier van Eeklo, Vincent Yman, uit Rijsel mee; wie die misdaad gepleegd had, wist men niet.

De Graaf aan Egmond te Gent

De 10de september ging de graaf mishoren in de St.- Michielskerk. Bij het einde van de mis zag ik dat hij met de muts op het hoofd knielde. Hierin bleven geuzen en katholieken ontgoocheld: de eersten, omdat hij mis ging horen; de laatsten, omdat hij met de muts op het hoofd knielde. Daarna ging hij naar de predikheren, om de verwoestingen te zien. Hij vroeg hoe lang de brekers bezig waren geweest. En toen men hem antwoordde: *slechts een paar uren*, zei hij, *dat ze zeer naarstig gewerkt hadden.* Dezelfde voormiddag was er een grote volksvergadering bij het Prinsenhof. De geuzen hadden horen zeggen, dat men hen bij de graaf afschilderde als gemeen volk en schamel gepeupel. Daarom hadden de predikanten hun volgelingen gevraagd allen met hun beste klederen naar het Prinsenhof te komen, om aldus aan te tonen, dat er ook degelijk volk naar de veldsermoenen kwam.

Verdrag tussen de graaf en de geuzen

Nog op 10 september werd er te Gent tussen de graaf van Egmont en de geuzen een verdrag gesloten, dat hun vrije sermoenen en toelating tot het bouwen van één of twee bedehuizen verleende; in ruil echter moesten ze trouw aan prins, Heer en Wet zweren. Kort daarop stelde men een plaats vast, buiten de Brugse Poort, die zeer gemakkelijk vanuit de stad te bereiken viel, en dit met toelating van de schepenen.

De 12de vertrok de graaf naar Oudenaarde en alzo naar verschillende andere steden. De 20ste was hij te Brugge, om de orde te herstellen. Bij zijn terugkeer te Gent kwam hem een grote menigte vrouwen tegemoet, om vrijlating van hun gevangen echtgenoten te bekomen. Omdat hij echter zo lang wegbleef, zijn ze weggegaan en 's

¹ Hermanus Moded

anderendaags teruggekeerd. Ze kregen echter van hem geen ander antwoord dan dat hij zijn advies aan de hoogbaljuw had gegeven en dat ze er weldra van zouden horen.

Enkele geruchten

Van de predikant Hermannus² zegden de katholieken schandelijke dingen: hij zou een weggelopen kloosterling zijn, om zijn misdaden door de justitie op de rug gebrandmerkt, hij had de pokken en wel drie vrouwen, om zijn opruiende taal was hij uit Zutphen verbannen. De deken had Ook gepredikt, dat de nieuwe predikanten duivels waren.

Twee heren, de markies van Bergen en de heer van Montigny, waren naar zijne koninklijke majesteit gezonden. Menig mens verwonderde zich erover hoe het kwam, dat men van hen niets hoorde en waarom zij niet terugkeerden.

De wederdopen te Gent

Her was nog niet genoeg dat de calvinisten hier hun vergissingen zaaiden, maar bovendien staken de anabaptisten of wederdopers het hoofd op. Ze kwamen in groot aantal naar Gent, hopen hier godsdienstvrijheid te verkrijgen. Ze preekten in volle dag en zegden dat de calvinisten en j, anderen verleiders en oproerlingen waren. Ze gingen ook soms naar de calvinistische sermoenen en begonnen dan met de predikanten te discussiëren.

Een incident te Antwerpen

Te Gent kwam het bericht, dat een pastoor van de St.- Joriskerk te Antwerpen, op 16 september in de tempel van de Lutheranen is gekomen en er alles omver heeft gesmeten. Het volk werd hierdoor zo opgehitst, dat heel Antwerpen te been liep en de prins van Oranje de handen vol had om de orde te handhaven. De Hervormden wilden, dat die priester zou gehangen worden, omdat het op doodstraf verboden was elkaar kwaad te doen. Er kwam niets van; de overheid liet de priester lopen of kon hem niet vangen.

Soldaten en wapens in Gent

De 18de september kwamen een honderdtal ruiters met rode wapenrokken de stad binnen. Ze hadden kleine paarden en waren goed gewapend. Ze werden gelogeerd achter en naast het nieuw kasteel. Tevoren, op 17 september, hadden de heren van de stad harnassen, speren, tonnen buskruit andere wapens in de stad laten brengen.

OKTOBER 1566

Moeilijkheden met de vreemde soldaten

Begin oktober hoorde men veel klachten over de vreemde ruiters, vooral dan over de 'rode roks'. Ze haalden bij de mensen het vlees uit de schoorstenen en gebruikten het hooi om het aan hun paarden te geven. De stallen moesten geruimd worden, koeien en andere beesten verkocht, omdat ze er hun paarden in logeerden. Ze gingen ook buiten de stad en ontnemen de mensen al wat ze konden roven, alles stond hen aan. Eens gingen ze uit in het land van Aalst, vooral dan op de bezittingen van de kloosters en de grote pachthoeven. In groepen van tien tot achttien man vierden ze er feest, en na er overnacht te hebben, ontbeten ze en namen nog een stel spijzen mee.

² Herman Moded was een bekend protestants theoloog. Hij stierf te Emden ca. 1605. Op 14 juni 1566 zou hij met hagepreken in de omgeving van Oudenaarde een aanvang genomen hebben.

Andere incidenten

De tijd bleef nog steeds onrustig. Te Utrecht had men nog beelden gebroken en in een sermoen van pater Vanderhaghen lokte een man wanordelijkheden uit waardoor veel mensen verschrikten. De priesters lieten zich een baard groeien en gingen dikwijls in burger gekleed. Spotdichten, o.a. op, „de deken van Ronse”, werden ruim verspreid. Op de avond van 7 oktober was er op het St.-Jakobskerkhof een grote volkstoeeloop omdat er een van de geus-gezinden zou begraven worden. De menigte zong psalmen en de soldaten wilden de samensholing verhinderen, zodat er beroering van kwam. Enkele geuzen gingen reeds naar huis hun wapens halen. Tenslotte vertrokken de drie kapiteins met hun manschappen en het volk ging ook weg, want men zei, dat de vrouw nog thuis zat te spinnen. Anderen zegden, dat ze naar een bruiloft was.

Iedere dag groeide het „aantal geuzen en ondertussen verminderde het getal katholieken. De geuzen hadden goede moed en vreesden geen enkel gevaar meer. Sommigen meenden, dat de orde slecht, kon hersteld worden, nadat er nog eens flink gehouwen en geslagen werd. Ze verspreidden het gerucht dat hen door de Graaf één of twee kerken zouden toegewezen worden. In die zin deden ze stappen bij de schepenen en wezen erop, dat ze ook lasten betaalden en er recht op hadden, aangezien er tot 32.000 mensen naar hun sermoenen kwamen.

Op 12 oktober werd te Gent, op straf van lichamelijke kastijding verboden te vergaderen op kerkhoven en gewijde plaatsen. Voorts werd aan de Hervormden het recht ontzegd te dopen, te trouwen, te begraven of te prediken in de stad.

Nederlaag te Veerne

De 9de vernam men dat Veerne door wel 18.000 geuzen belegerd was. Men had hun dezelfde gunsten als die van Gent beloofd, maar ze wilden zolang niet wachten, want *die uit West-Vlaanderen zijn een vechtlustig volk* en geen feest of danspartij gaat er voorbij of er wordt gevochten.

Een deel van hen bevond zich reeds binnen stad, maar het Hof zond krijgsknechten, waarvan er enkelen door de heren van de Wet in het geheim werden binnengelaten. Onverhoeds vielen ze de geuzen aan die geen tegenstand konden bieden en werden gruwelijk uitgemoord. De brug van de stad was opgetrokken, zodat ze niet konden vluchten. In huizen en op zolders zochten ze hun toevlucht, waar ze, hoewel ze op hun knieën om hun leven smeekten, met pistolen werden afgemaakt, zodat de hersenen uit hun hoofd sprongen. God ontferm te zich over hun ziel!

De 25ste oktober vergaderden de geuzen met de hoogbaljuw, enkele schepenen en de heer van Backerzele, raadsheer van de Graaf van Egmont. Er werd gediscussieerd over de plaats voor de nieuwe tempel, maar ze kregen slechts een plaats buiten de stad toegewezen.

Onlusten te Axel en Antwerpen

Te Axel hadden twee nieuwe predikanten gepredikt. De geuzen haalden er een viertal gevangenen, waaronder een dief, uit de gevangenis. De baljuw ging om versterking naar het Hof van Brussel en kreeg een deel ruiters, de ‘rode roks’ uit Gent mee. Ze sloegen de preekstoelen van nieuwe predikanten aan stukken en vonden er veel straatstenen, die wellicht weggestopt waren om zich bij een eventuele aanval te verdedigen. De ‘ode roks’ dronken in een herberg 28 stopen wijn zonder te betalen en nog verheugde zich de waardin, omdat de predicatie een einde genomen had en de streek weer rust keerde.

De prins van Oranje heeft Antwerpen verlaten en alvorens te vertrekken, bedankte de inwoners om hun vredelievende houding en hun gehoorzaamheid aan zijn bevelen. Hij

vroeg hun tijdens zijn afwezigheid ook vredelievend en rustig te blijven. Maar de prins was pas vertrokken, of enkele kwaadwilligen begonnen opnieuw te breken in de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Toen de markgraaf en de heer van Hoogstraten dit vernamen, trokken ze er met hun soldaten heen en lieten in de menigte slaan. Een dertigtal, waaronder een edelman, werden gevangen genomen. 's Anderendaags werd hij met nog vijf andere oproerlingen gehangen.

Nog de overeenkomst te Gent

De 23ste werden de geusgezinden bij de schepenen ontboden. Men stond hen twee plaatsen buiten de stad toe om te prediken en hun diensten te verrichten. De 24ste was de heer van Backerzele op de veldpredikatie en sprak het volk vriendelijk toe, vragend het akkoord, dat zij met hem gemaakt hadden, te willen tekenen. Hij zwoer met de vingers omhoog en deed het volk ook zweren. Hij beloofde zijn uiterste best te doen om de gevangenen te laten vrijkomen en vroeg hun nog een zeer korte tijd geduldig te blijven. De 25ste was de heer van Backerzele nog bezig met eden af te nemen en handtekeningen te verzamelen. Op 26 oktober werd te Gent afgekondigd, dat katholieken noch geuzen elkaar zouden mogen beschimpen noch beledigen, op lijfelijke correctie van de strop. Dezelfde dag kwamen te Gent honderd ruiters van de bende kan Hoogstraten aan en men verwachtte nog veel ruiters van de graaf van Hoorne.

Iets over de nieuwe predikanten

De broer van Gijsselbrecht Cools, een gewezen geestelijke, is nu ook veldpredikant geworden.³ Hij had, toen hij nog kloosterling was, een slecht leven geleid en kinderen en bastaarden verwekt, die andere lieden moesten houden. Deze heilige man had nu ook de waarheid gevonden, naar het scheen. Nicasius van der Schuere predikte opnieuw in de omgeving van Gent, maar hij leerde nog en bleef dikwijls in zijn predicatie steken. Dan zei hij tot het volk, zoals sommige anderen, toen ze in hun woorden bleven steken: *“Zing nu een psalm, opdat de geest Gods weer in mij moge komen, zonder dewelke ik niet preken kan.”*

Een predikant gehangen te Aalst

De 31ste kwam te Gent het bericht, dat een predikant te Aalst gehangen was. Hij zou buiten de gestelde grenzen gepredikt hebben, maar de geruchten hieromtrent waren verdeeld. Op 1 november werd hij door de hangman van Gent opgeknoopt en zijn lichaam buiten de stad begraven in ongewijde aarde. Ook deed het gerucht de ronde, dat geen wettig vonnis over hem geveld werd en dat hij niet zou gehangen zijn, ware hij niet buiten de Wet gesteld.

NOVEMBER 1566

Een incident te Mechelen

Op 9 november werd een priester; die te Mechelen de mis celebreerde, door een goudsmid bespot. De man riep: ‘Gij radbraakt Ons-Heer en het doet hem geen pijn,’ en toen de priester uit de kelk dronk, zei hij: ‘Monsieur le roi boit.’ Hierop werd hij gearresteerd en kort na de middag gehangen.

³ Mischien Gerard Cools. Zie Joh. Decavele, in De Dageraad van de Reformatie, blz 234: Het karmelietenklooster kwam in het nieuws door de uittrekking, resp. in 1549 en 1565, van Karel de Coninck en Gerard Cools; de laatste preekte tijdens het Wonderjaar het Calvinisme te Gent. Vooral echter het klooster van de augustijnen vertoonde een grote openheid voor het nieuwe.

Praatjes over de predikanten

Men vertelde dat Hermannus, de veldpredikant, met een mooie gehuwde vrouw weggelopen was. Hij zou nog drie andere vrouwen hebben. Hem ontbrak een streng haar; dit kwam, zo zegde men, door het feit, dat hij vroeger de pokken had gehad, of dat de duivel hem met huid en haar had willen wegvoeren, maar mislukt was en hem slechts een streng haar had uitgetrokken.

Van pater Jan Vanderhaghen werd gezegd, dat hij een vrouwenloper was en bij een jonkvrouw een kind had. Hij dronk en vierde feest, van zijn buik had hij zijn god gemaakt.

De toestand elders

Te Douai scheen de toestand vrij rustig, maar te Valenciennes hadden de geuzen de macht in handen. Hier preekten ze niet buiten de stad maar in de mooiste kerken. De priesters waren uit de stad verjaagd. Ook te Antwerpen heerste er onrust. Te Hulst hadden zich incidenten voorgedaan en werd een veldpredikant aangehouden.

DECEMBER 1566

De 12de december kwam het bericht te Gent, dat er twaalfduizend man vóór Valenciennes lagen. Te Doornik hadden de geuzen de sleutels van de gevangenis bemachtigd en al de gevangenen van het nieuwe geloof vrijgelaten. Men vertelde dat de koning verscheidene honderdduizenden dukaten had doen slaan, met aan de ene kant zijn beeltenis en aan de andere kant een kruis met de tekst: *sacra beilorum*, d.w.z. *de heilige oorlog*. Dit bezorgde menig mens een bang en zwaar hart.

De wacht te Gent was niet erg te vertrouwen, want velen waren geusgezind en gingen bij gelegenheid naar de sermoenen. Ook zongen ze als ze ter nachtwake gingen, psalmen in het Vlaams en het Frans.

De pastoor van Sleidinge heeft van zijn parochianen afscheid genomen in een paar sermoenen. Hij wou hun alles teruggeven, want, zo zei hij, de priesters zoeken hun profijt en niet dat van hun schapen. Hij wenste niet meer kwaad gewonnen goed te gebruiken en vertrok naar Brabant, waar hij buiten Mechelen veldpredikant werd. Men vertelde dat hij zeer behoorlijk predikte en dat een grote menigte hem volgde.

Twee nederlagen van de geuzen

De 27ste december werden de geuzen in de omgeving van Rijsel aangevallen in een gevecht, dat vier uren duurde, sneuvelden er een honderdtal. Sommigen gingen zich in een kerk verschuilen, maar deze werd in brand gestoken, zodat ze in de vlammen omkwamen. De 29ste gebeurde bij Roubaix hetzelfde; wel zeshonderd geuzen zouden hier de dood gevonden hebben.

JANUARI 1567

Maatregelen tegen de geuzen

De 28ste januari ging de hoogbaljuw naar de nieuwe kerk buiten Gent en deed er alle boekjes en spotdichten op de geestelijkheid wegnemen. Er werd nu op twee plaatsen gepredikt: in de tempel en op het veld. Er kwamen tot dertigduizend personen en men zag er geen beroerten van, tenzij den keer, toen kapitein Wijchuis, bedronken, het volk begon uit te schelden.

De 30ste werden de leiders van de geuzen bij de schepenen ontboden. Hun werd een

bevel van de koning voorgelezen, dat verbood de nieuwe predicaties voort te zetten. Maar ze weigerden dit te aanhoren, zeggend dat ze het slechts dan zouden laten, wanneer de graaf van Egmont, van wie ze toelating hadden, het hun zou verbieden.

De prins van Oranje, die in feite een groot geus was, had de Gereformeerden van Amsterdam verboden in de kerken van de stad te prediken. Te Leiden, Delft en Haarlem werd hetzelfde bevolen en overal ruimden ze de plaats, om buiten in het veld te gaan prediken.

Te Gent wachtte men op de komst van de graaf van Egmond, die was al in West-Vlaanderen geweest en had er de nieuwe predicatie verboden. Een predikant zou bij Nieuwkerken gehangen zijn; de schuren, waarin ze predikten, werden afgebroken.

Ook in de omgeving van Brugge had de predicatie een einde moeten nemen. Daarentegen predikte men nog steeds in de omstreken van Mechelen.

De pastoor van Sleidinge gehangen

De gewezen pastoor van Sleidinge, die in de omgeving van Mechelen predikte, was door de overheid van Vilvoorde gearresteerd. Hij moest zijn fouten op verscheidene plaatsen herroepen, wat hij ook deed. Zodra hij vrij was, werd hij echter opnieuw gearresteerd en aan een boom opgehangen. Van deze priester had men nochtans goede getuigenissen, zowel van katholieken en priesters als van de geuzen. Hij was een Godvrezend man en leefde goed en eerlijk wat de overheid ertoe gebracht heeft zulk scherp recht over hem te laten gebeuren, is mij onbekend.

FEBRUARI 1567

De 7de februari kwam de graaf van Egmont te Gent. Hij voerde er besprekingen met de heer van Hoogstraten, de overheid van de stad en de leiders van de geuzen. Hierover liepen allerlei tegenstrijdige geruchten, want de geuzen beweerden gelijk gekregen te hebben, maar de katholieken vertelden het tegenovergestelde. 's Anderendaags verliet de graaf de stad; ook de heer van Hoogstraten en zijn troepen ontruimden Gent.

Ontslag van enkele geusgezinde edelen

De 19de en de 20ste kregen de geuzen goede berichten. Men zei dat de Regentes veel grote heren en machtige personages ontslagen had; dezen waren daar zeer blij om. Ook werd er verteld dat de regentes hen nog wou behouden, maar dat ze geweigerd hadden. Sommigen van die heren zouden zich bij de consistories aansluiten en de heer van Hoogstraten zou van dit van Gent deel uitmaken.

Eed van trouw

Te Brussel deed het gerucht de ronde, dat men die van Gent en andere steden, ook op het platteland, de wapens zou afnemen. Maar zij die de eed wilden afleggen, zijne koninklijke majesteit en zijn raad, de katholieke kerk en de geestelijken bij te staan, zouden hun wapens mogen behouden. Ook vertelde men dat omtrent Pasen de hertog van Alva met een grote krijgsbende in de Nederlanden zou aankomen.

Te Zwijnaarde en te Heusden had men reeds de landslieden hun wapens afgenomen. Men maakte een inventaris op en bracht de wapens naar het nieuw kasteel van Gent.

De 27ste begonnen de schepenen te Gent de eed af te nemen. In het begin waren er slechts weinigen, die hem wilden afleggen. De wetsdienaars werden uitgescholden; zij die trouw gezworen hadden, op straat beledigd. Nochtans zei men dat te Brussel de prins van Oranje, de graven Egmont, van Menen, Hoorne, de hertog van Aarschot en vele andere machtige heren de eed afgelegd hadden. Het volk raakte

zeer bevreesd en tenslotte legden de meesten de eed af, maar met welk hart ze het deden, weet God alleen.

MAART 1567

Een gewelddaad te Oudenaarde

Op zondag 9 maart gebeurde bij Oudenaarde groot jammer. Een boer ging ter predicatie met een hamer in de hand en aangezien dit verboden was, kwamen de krijgslieden het hem verhinderen. Ze werden echter door een gezel van de boer met stenen bekogeld. Hierop liepen ze naar de geuzenkerk, waar veel volk aanwezig was, en staken hun bussen door deuren en vensters. Ze schoten onder het volk, zoals men in een kudde duiven schiet. Velen werden gekwetst en vijf bleven er dood. Men zegt dat er nog twaalf tot driehonderd gestorven zijn. Een vrouw werd zeer jammerlijk in de boezem geschoten; een andere, die zwanger was, kreeg een miskraam en is ook gestorven. Die wilde koppen mochten wel tijgergebroed of kannibalen genoemd worden omdat zij zo wreed en ongenadig te werk gingen met mensen, die hen niets misdeden, en daar zeer vredelievend gekomen waren.

Nederlaag van de geuzen bij Oosterweel

Terwijl sommige geuzen tevergeefs poogden naar Zeeland uit te wijken, verzamelden anderen, ongewapend, niet ver van Antwerpen, te Oosterweel, om dienst te doen in de troepen van geusgezinde heren.

De 13de, toen ze nog bezig waren met opschrijven, werden ze plots aangevallen door de heren van Villers en Beauvoir, met hun troepen; ook het garnizoen van Lier en een afdeling ruiters maakten er deel van uit. De geuzen weerden zich dapper maar waren niet op de strijd voorbereid. Men zegt dat er zeventienhonderd mensen sneuvelde of verdronken. De anderen namen de vlucht. Een twintigtal hadden zich in een huis verborgen, maar het werd in brand gestoken en allen kwamen jammerlijk om in het vuur. Een zestigtal werden gevangen genomen en weggevoerd; beladen met bagage, als muilezels of paarden vielen ze soms neer van vermoeidheid. Dertig van hen werden onderweg gehangen en te Brussel knoopte men er nog zes aan een boom op. Hun aanvoerder Alonse,⁴ een hoveling, zou met een sabel haast doormidden geslagen zijn. Ondertussen waren de geuzen van Antwerpen, wel veertigduizend man sterk, hen te hulp willen komen, maar de poorten bleven gesloten en men liet niemand buiten. Ook de prins van Oranje had zijn voorzorgen genomen en had de vorige dag een brug doen afbreken, om de Antwerpse geuzen te verhinderen hun gezellen te hulp te snellen. Nu poogde de prins het volk te stillen en om hun verhit bloed tot bedaren te brengen, beloofde hij hun geloofsvrijheid tot de komst van de koning. De goede heer deed daar een grote weldaad mee. Zoals men zegt, werd hij bijna door een snode boef neergeschoten. De 17de scheen alles weer kalm geworden te Antwerpen.

Te Brussel werden er de 19de nog dertig gehangen en voordien nog zeven. Ook te Rijsel kwam een echtpaar aan de galg, omdat ze een predikant geherbergd hadden.

Einde van de veldpredikaties

Te Gent preekte men nog bij de Brugse Poort. Te Oudenaarde echter was alles stil en hadden de sermoenen een einde genomen. Ook in West-Vlaanderen en Deinze had men ermee opgehouden. Te Gent werd uitgeroepen, dat al wie Hermannus logeerde, met de strop zou gestraft worden. Nicasius van der Schuren predikte nog in de

⁴ Jan Marnix van St. Aldegonde.

omgeving van Gent. Toen men hem zei, dat hij lijf en goed zou verbeuren, antwoordde hij: 'Ze kunnen mijn lichaam en bezittingen afnemen, maar mijn ziel niet'. De predicaties namen te Gent een einde op de heilige Paasdag, 3de maart 1567 nadat men er ongeveer negen maanden gepredikt had.

Velen namen nu de vlucht, vooral dan uit Doornik en Antwerpen, waar tot vierduizend man uitweken. Geusgezinde steden als 's-Hertogenbosch, Amsterdam en andere kwamen nu ook over. Antwerpen wou ook afstand van de predicaties doen en vroeg het Hof als toegeving alle misdaden kwijt te scheiden. Het Hof verstond echter die taal niet en wou de kwaadwilligen en ongehoorzamen straffen.

Vierde deel

ONDERDRUKKING VAN DE GEUZEN

APRIL 1567

Uittocht van de geuzen

In alle steden kwamen troepen binnen en overal namen de geuzen de vlucht. God weet wat jammer en rouw sommige huisgezinnen geleden hebben. 't Waren meestal rijke en machtige lieden, goed gezien en geacht. Te Antwerpen liepen ze met duizenden weg en men vertelde dat ze niet wisten waarheen.

De 11de werd de verbanning van al de predikanten te Antwerpen afgekondigd. Ook uit andere steden van Brabant, Vlaanderen, Holland en Zeeland sloegen de lieden, die zich 'schuldig voelden', op de vlucht.

De prins van Orante was met zijn vrouw uit Antwerpen vertrokken. Met tranen in de ogen zou hij verklaard hebben: '*Adieu, Antwerpen, ik kan u niet meer helpen*'. Men vertelde nog dat hij zei dat allen die leven en bezittingen bewaren wilden, hem volgen moesten. Ook zei men nog dat er in de stad 3810 huizen leeg stonden, wat een onverdraaglijke grote schade meebracht.

Valenciennes was ingenomen en het volk werd door het garnizoen vreselijk verdrukt. Ze moesten in hun eigen huis op zolder logeren en mochten de straten niet op zonder bewaking.

De troepen van de heer van Brederode en hertog Hendrik van Brunswijk hadden bij het stadje Vianen slag geleverd. Er werd lang gevochten, maar men zei, dat de meeste verliezen aan de zijde van de hertog lagen. Hoeveel er gesneuveld zijn, weer ik echter niet.

Te Gent zag men de soldaten wandelen. Dit waren, zegden sommigen, de predikanten, die de geuzen met trommels, zwaarden, bussen en spiesen het christengeloof kwamen bijbrengen. Enkele priesters spraken: 'Laat nu maar de predikanten van de geuzen zegen deze soldaten komen discussiëren'. Om zulke redenen werden ze door het volk *botteriken en ezels* genoemd, die zich met Gods woord en natuurlijke middelen niet konden verdedigen en dan maar hun toevlucht tot geweld namen.

Terechtstellingen

De 4de april werd een man te Doornik gehangen en een andere de tong afgesneden en daarna levend verbrand, wat hij kloekmoedig verdroeg. Hij had heiligschennis bedreven met het sacrament des altaars en het heilig oliesel.

Te Vilvoorde werd Jan de Nijs met enkele anderen opgeknoopt. Hij was kapitein van de geuzen geweest en had in de folterkamer veel geheimen uitgebracht, waarom hij mogelijk slechts aan de galg sterven moest.

Afbraak van de geuzentempel

De 5de april werd de geuzenkerk door de soldaten onder het bevel van meester Arthur Boessins afgebroken. Op het middaguur was reeds de helft neergehaald; toen het werk ren einde was, verkocht men al het hout en materiaal. Om de winst ontstond er ruzie tussen kapitein Boessins en Stoppelare, zodat ze elkaar bijna met het mes te lijf gingen.

Half april nam de nachtwacht te Gent een einde; nog korte tijd waakte men tot tien uur

's avonds. Maar ook dit viel stil, aangezien er geen reden meer toe bestond.

Terechtingsstellingen en incidenten te Ieper

De 16de werden te Ieper twee brekers en een predikant gehangen. Toen ze afgestoken gingen worden, riepen ze berouwvol Onze-Lieve-Heer aan, zodat het volk hen aanspoorde, zeggend: “Men kan wel uw lichaam nemen, maar uw ziel niet”.

Hierop schoten de soldaten in de ongewapende menigte; dertien werden er neergeschoten en wel vijftig gekwetst.

MEI 1567

Overlijden in Spanje

De 1ste mei overleed in Spanje de markies van Bergen, die met de heer van Montigny in het begin van de beroerten naar de koning gezonden was. Montigny is een broer van de graaf van Hoorne die voor geuzezind doorgaat.

Terechtingsstellingen te Gent en elders

Woensdag mei moesten drie brekers het te Gent niet hun leven bekopen. Twee riepen en kloegen, dat ze sterven moesten omdat ze afgoderij hadden willen weren en om de papen voldoening te schenken. Kort na twaalf uur waren ze alle drie opgeknoopt. Ze hingen alle drie aan een kruk van de galg. God hebbe hun arme zielen!

Aldus werden de arme dwaze geuzen, die meenden de geestelijkheid ten onder te brengen en een nieuwe orde op te richten, zelf ten onder gebracht, verslagen, gevangen, gehangen of op de vlucht gedreven.

Zo ook geschiedde de 16de mei, toen men te Gent vijf mannen terechtstelde. 's Morgens om vijf uur werden ze op een wagen buiten de stad gevoerd, zonder enige geestelijke, en omtrent één mijl buiten de stad, op de weg naar Antwerpen, aan een boom gehangen. Hun vonnis was reeds zeven maanden geleden geveld, te weten half oktober 1566. Maar de heren schepenen als wijze, discrete mannen, wilden toen geen terechtstellingen laten geschieden, omdat de tijd nog zo beroerd stond, ook hoopten ze, dat hun nog genade zou geschonken worden. Nog velen, die niet wisten welk vonnis over hen geveld was, zaten in de gevangenis. Nadat deze vijf gehangen en gewurgd waren, heeft men ze geketend, opdat ze als voorbeeld lang zouden blijven hangen.

Te Antwerpen zouden er eenentwintig gehangen zijn, volgens sommigen wel dertig. De 16de kwam te Gent de tijding, dat te Antwerpen acht of tien man opgeknoopt waren, niet voor het breken, maar voor het maken van oproer.

Vroeger hebben we gezegd, hoe te Ieper een beroerte gerezen was, toen men justitie over sommige brekers deed en de soldaten in de menigte vuurden. Om deze stoute misdaad werden drie tot vier Waalse soldaten gehangen, omdat zij mensen ter dood hadden gebracht, die de dood niet schuldig waren.

Men zei ook dat in en rond dezelfde stad een predikant zeer streng gejusticieerd was: men zou hem de tong afgesneden hebben, de handen afgehouden en daarna levend verbrand. De reden is mij onbekend.

Nog te Antwerpen werd op 24 mei meester Jan Onghena gearresteerd.

Vianen, Amsterdam en edellieden gevangen

De 9de mei kwam te Gent de tijding, dat Vianen in de handen van de hertog van Brunswijk gevallen was. Ondertussen heeft de graaf van Megen Amsterdam ingenomen. Veel machtige kooplieden zijn de stad uitgevlucht, meest uit de Warmoesstraat, de voornaamste straat van Amsterdam. De edellieden, wel tot zeventig man toe, die uit

het stadje Vianen, toebehorend aan de heer van Brederode, de vlucht hadden genomen, zijn door de graaf van Arenberg gesnapt. Ze waren met hun krijgsvolk in vijf boten ingescheept. En alsof de almachtige God het zo beschikt had, werd juist het schip waar alle edelen inzaten gesnapt.

De andere vier, met de krijgslieden, zijn ontsnapt. Onder deze edellieden bevonden zich de twee zonen van wijlen de graaf van Batenburch. Ook de heren Dangelot en Van der Aa waren erbij, maar de heer van Brederode is gaan vliegen en men weet niet waarheen.

Kort daarna werden de zonen Batenburch gevangelijk te Vilvoorde binnengebracht. Ze weenden bitter en vreesden hun leven te verliezen. Met hen was ook gevangen een machtig heer, Cocus genaamd, en nog een andere uit de omgeving van Atrecht. Deze laatste bekloeg zich zeer, de geuzerij had hem al vijftienduizend gulden gekost, en hij vreesde dat het nu nog zijn leven zou kosten. Ze stapten op met de ogen naar de hemel gericht, hun troost slechts van daar verwachtend.

Te Amsterdam zijn veel Duitsers vanwege de Regentes aangekomen. De overheid van de stad bracht aan de kapitein de sleutels. Naar het scheen, vond men er geen geuzen meer, want uit vrees hield iedereen zich stil en bedekt.

JUNI 1567

Een koopman te Valenciennes terechtgesteld

De 3de juni kwam te Gent het bericht, dat te Valenciennes de machtigste koopman van de stad, de heer Michiel Herlinus en zijn zoon met het zwaard waren terechtgesteld. Toen hij vernam dat hij sterven moest, had hij zich met een pennemes of priem het leven willen ontnemen. Daarom werd hij onmiddellijk, zwaar gekwetst, uit de gevangenis in een zetel of draagstoel naar het schavot gebracht, dood of niet veel beter.

Ook een andere fatsoenlijke koopman werd onthoofd, en twee calvinistische predikanten gehangen.⁵ Een vrouw, die zich onder het volk bevond, beklagde zeer de dood van deze machtige kooplieden en sprak volgende woorden: 'God, als er over zulke machtige lieden zonder genade wordt gevonnist wat zal er dan met ons, arme lieden, gebeuren?'

Daarom gaf een soldaat haar een slag op de kin, waaruit rumoer ontstond. De soldaten schoten in het volk, kwetsten er velen en doodden er acht. Wat zeer te betreuren valt.

Gespannen toestand

Men vertelde dat er te Valenciennes nog meer dan 130 man ter dood opgeschreven stonden. Men maakte luttel werk om de mensen te hangen. De beul van Brabant had te Vilvoorde en elders veel werk verricht, en mensen aan galgen en bomen opgeknoopt, zodat ze op sommige plaatsen rug aan rug hingen, wat erbarmelijk om aan te zien was. Allen die met de geuzen oproer gemaakt hadden, werden zonder genade om het leven gebracht. Er hielp bidden noch smeken.

Uit Oost-winkel waren wel 28 man gevangen genomen. Zij raakten in moeilijkheden, omdat ze in een kerk hadden helpen breken, daartoe aangezet door hun pastoor, die zei: 'Mijn kinderen, laat ons de afgoden uit onze tempel weren'. Als eerste begon hij, smet zijn boek in stukken en dergelijke kuren meer; en beweerde dat er bevel van de overheid gekomen was. De brekers werden gevangen genomen maar de pastoor die hen ertoe had aangezet, nam de vlucht.

⁵ Guido de Brès en P. De la Grange

De 3de, de 10de en de 11de deed zeer sterk het gerucht de ronde, dat acht- of tienduizend Spanjaarden en Italianen, onder het bevel van de hertog van Alva, in aantocht waren. Zodra ze hier aankwamen, zou men de inquisitie weer instellen.

De 11de vertelde men, dat te Oudenaarde een welgesteld man, Pieter Backereel, omwille van zijn betrekkingen met de geuzen zeer gepijnigd was. Toen hij zich zeer flauw voelde, deed men een venster in het stadhuis open. Hij, vol pijn, zwarigheid en wanhoop, deed alsof hij wat lucht wou scheppen. Hij ging voor het venster wat verademen en heeft er zich willen uitwerpen. De dienaars grepen hem bij de benen, maar hadden de macht niet hem te weerhouden, zodat hij met het hoofd op de straatstenen viel en vreselijk gekwetst werd aan hoofd en borst; 't bloed lag in plassen op de grond.

Ook Jan van Wijnghe, lakenverkoper uit Ronse, werd in Oudenaarde naar de foltering gebracht.

De tijding kwam ook uit Rijsel, dat men er scherpe justitie deed, door terechtstellingen met het zwaard, de strop en het vuur; dat de baljuws van Rijsel uittrokken; al de geuzen gevangen namen en velen aan bomen opknoopten er. Wat meelijwekkend om aan te zien, hoe de lieden er 's nachts in de bossen wegvluchtten en overdag naar hun werk trokken in vreemde kledij, want men haalde ze meestal 's nachts van hun bed.

De 13de werd Pieter Backereel nog met een andere gehangen. Hij werd in een wagen erheen gebracht omdat hij door zijn val niet meer kon gaan. Velen becloegen hem, want hij was zeer bemind en had veel aanzien onder het volk, omdat hij voor de armen veel goede werken deed.

Men zei, dat te Oudenaarde nog twee lieden gehangen waren en dat te Valenciennes alles verloren ging. Dertig zouden er opgeknoopt zijn en daarna nog veertig; honderd stonden nog onder doodvonnis. Maat dat is leugenachtig bevonden: mogelijk door enige wrede katholieken uitgevonden, die het allicht graag gezien hadden.

Onze Regentes, die nu te Antwerpen vertoeft, zou ziek zijn. Volgens sommigen had ze een aanval van vallende ziekte gekregen, waarin de geuzen een straf Gods zagen. Ook van de graaf van Egmont werd, omdat hij van zijn paard gevallen was, veel verteld. Men wou er een Saulus van maken. Want iedereen oordeelde naar zijn gezindheid.

De mare ging nog dat een zeer zware justitie op komst was. Had men de mensen tot nu toe verbrand, men zou ze nu gaan braden. Ondertussen nam de armoede maar toe, de kleine lieden raapten op straat op, wat ze maar vinden konden. *Almachtige God, sta uw volk bij in deze zware nood!*

Omtrent de 17de en de volgende dagen ontboden de schepenen de hoofdmannen en gezworenen van verenigingen en broederschappen, alsook de dekens van de gilden. Men gelastte hen in te staan voor het herstel van de altaarschilderijen en versierselen van de kerken, kloosters en kapellen, waar ze last en bewind over hadden.

De 21ste werden nog twee mannen te Gent gehangen.

De 25ste preekte pater Jan Vanderhaghen en zei o.a., dat men hier vroeger de mensen slecht in de Wet van God onderwees, want hij had oude mannen gekend, die niet wisten hoe ze hun paternoster moesten bidden. De ketters, zei hij, maken ons beschaamd. Wij sliepen op onze boeken en 't scheelde niet veel of we zouden weer heidenen geworden zijn. Daarom waren de ketterijen nodig, want ze maken ons wakker. Had iemand zulke woorden vijf of zes jaar geladen gezegd, het zou hem mogelijk slecht bekomen zijn. De tijd scheen nu echter vrijer te zijn, om zoiets te zeggen.

De 28ste werden te Axel twee mannen op het schavot aan een paal gebonden en met roeden gezeseld, zodat ze het luid uitschreeuwden. Ze hadden de veldpredikanten beschermd en verborgen. Ze werden nog voor vijftig jaar verbannen.

Daarna is de hangman naar Eeklo gereisd, en heeft daar een schoolmeester gehangen, omdat hij het breken aangeraden had en, nu alles stil scheen, in zijn huis predicatie had laten houden. Wel twintig van de voornaamste burgers van Eeklo namen de vlucht, in hun hemd, blootvoets en bloothoofds en verscholen zich in het koren. Die schoolmeester, Jan van der Meulene, was kreupel aan handen en voeten. Hij werd gehangen als een vledermuis aan een boom, op de weg van Eeklo naar Raveschoot.

Niet alleen Eeklo is zeer aangetast. maar ook de omliggende parochies als Aaigem, Maldegem, Waarschoot, Oostwinkel, Ronsele, Zomergem, Ursel, Hansbeke, Lovendegem en meer andere; zodat als iemand van de roomsen er preekt, ze liever op het kerkhof blijven staan dan naar zijn woorden te gaan luisteren. Drie soorten delinquenten wil de koning geen genade schenken; zij die in kerken gebroken of geroofd hebben; zij die wapens gedragen hebben, en ten derde, zij die raadsman en consistorent geweest zijn.

Omstreeks deze tijd smolt de naam geus als sneeuw voor de zon, zodat men met hen wel lachen kon, omdat ze in 't begin zoveel praats hadden en dachten dat niemand hun kon weerstaan. Men vertelde ook dat ze in gevechten of door terechtstellingen wel vijfduizend man verloren hadden,

JULI 1567

De pasoor van Vlinderhoute gevangen genomen

In de nacht van 17 juli werd de pastoor van Vlinderhoute te Gent gevangen genomen. Geuzen en andere lieden hoorden hem gaarne prediken, maar hij was ketter geworden, en zou te velde gepredikt hebben. Hij was in zijn pastorie gebleven en wou geen mis lezen, wat de voornaamste oorzaak van zijn gevangenneming vormde, en ook omdat hij heimelijk zijn valse leer in de lieden hun huis strooide, wat rechtstreeks tegen de keizerlijke plakkaarten indruist. Met hem werd ook de man gearresteerd, die hem huisvestte en nog een ander man uit Antwerpen.

Afbraak te Antwerpen

Omstreeks deze tijd begon men de kerk van de calvinisten te Antwerpen af te breken. 't Was een mooie tempel, die meer gekost had dan zes Gentse tempels. Er bleven er nog wel zes over, waar Martinisten⁶ en Calvinisten in gepredikt hadden.

De mannen uit Oost-winkel

De 25ste werden vijftien mannen uit Oost-winkel vrijgelaten. Ze moesten slechts de gevangenis-kosten betalen, en de beelden en versieringen van de kerk herstellen. Ze zouden gehangen zijn, als het niet duidelijk gebleken was, dat hun pastoor het hun aangeraden had. Hijzelf gaf het voorbeeld maar was als een schalke haas de gevangenis ontlopen.

Talrijke vluchtelingen

De geuzen strooiden hef gerucht rond, dat wel 20.000 gezinnen uit Vlaanderen, Brabant, Holland en Zeeland naar Engeland vertrokken waren; landbouwers die er

⁶ Luthersen

aankwamen, kregen van de koningin grote stukken grond om die tien of twintig jaar zonder pacht te bebouwen. Daarbij moest men nog het volk rekenen dat naar Oostland,⁷ Duitsland, Frankrijk, Gelre, Kleef en andere kwartieren vertrok, waar ze hun geloof vrij konden belijden.

De 29ste werd nog (met groot leedwezen en verschrikking in het hart) verteld, dat pater Lieven Vandenbossche gepredikt had, dat de pastoors van de vier voornaamste kerken van Gent zich bekloegen⁸ over het klein aantal communies. Vroeger hadden ze er vier- à vijfduizend; nu, sinds de nieuwe predicatie, slechts vier- à vijfhonderd.

AUGUSTUS 1567

De Spanjaarden in aantocht

Omstreeks deze tijd werden de eenheden van Oranje, Egmont, Hoogstraten Hoorns, Brederode e.a. ontbonden. De 25ste vertrokken al de soldaten van Monsieur Montembrugis uit Gent en dezelfde dag begon men voor de Spanjaarden huisvesting te zoeken. Men vertelde dat zij, toen ze nog te Leuven waren, vroegen hoever ze zich nog van het Lutheraanse land bevonden. Ze meenden dat hun de stad Gent tot roof zou gegeven worden, waardoor velen bedrukt en beangstigd waren. De ene zei: ze zullen een jaar blijven: de andere: twee jaar; nog anderen: we raken ze nooit meer kwijt. De stad was zonder enige wacht en geen mens maakte beroerte, maar allen bleven vredelievend als lammeren.

De 26ste vertelde men, dat de Spanjaarden te Wetteren en Schellebelle waren en er de landlieden veel last bezorgden. Ze sneden de aren van het koren af, dat zij in de schuren vonden, en gaven ze hun paarden; zonden de landlieden om wit brood en wijn uit. Als ze dat niet krijgen konden en zonder iets terugkwamen, sloegen ze de mensen, deden hun stropen aan en dreigden hen te verwurgen; in sommige pachthoeven staken ze de schapen en kalveren de keel af, dolven een put, maakten er vuur in en braadden er daarna het vlees in. Overal werd groot geweld gepleegd. Een boer zou drie of vier soldaten met een vlegel vermoord hebben, omdat zij zijn vrouw en kinderen in zijn aanwezigheid misbruikten.

Nog dezelfde dag bracht men te Gent vier Spanjaards en twee Bourgondiërs geboeid binnen. Men legde hun ten laste, ergens op het platteland een vrouw, die slechts enkele dagen gebaard had, zo misbruikt te hebben, dat ze eraan gestorven was.

Zij die het leger hadden zien voorbijtrekken, vertelden dat ze in rijen van vijf gedurende vijf uur opstapten.

De Spanjaarden te Brussel

Twaalf vendels Spanjaarden waren te Brussel met de hertog van Alva binnengekomen, die een oud, lang en mager man is, met een scherpe, lange, grijze baard. De laatste dag van augustus ontstond te Brussel grote beroerte tussen de burgers van de stad en de Spaanse soldaten. Want de Spanjaarden, onwillig en hovaardig, maakten vlug ruzie. Dit geschil zou ontstaan zijn in het vleeshuis, toen ze voor een aankoop het niet eens werden. De Spanjaard noemde de slager een oproermaker, en de slager heette de soldaat een leugenaar. Die greep zijn mes en de andere zijn bijl zodat hij er de Spanjaard mee kwetste. Er kwam een toeloop van volk; de Spanjaarden vielen elkaar bij en het volk deed hetzelfde. Slechts nadat er drie burgers gedood werden en veel soldaten gekwetst, hield het gevecht op. En ware de graaf van Egmont niet tussenbeide gekomen, er zouden er meer dan duizend dood ge-

⁷ Landen rond de Oostzee

⁸ Vlaams voor beklagden

bleven zijn, want hij deed, zo men zegt, het gevecht ophouden.

Vijfde deel

DE SPAANSE BEZETTING

AUGUSTUS 1567

Intocht van de Spanjaarden in Gent

In de voormiddag van de 30ste augustus verbood het stadsbestuur de eetwaren duurder te verkopen aan de garnizoenen, die men hier zou logeren, dan aan de inwoners van de stad. Overtreders zouden met een geldboete gestraft worden.

Nog op dezelfde dag, omstreeks één uur 's middags, trokken door de Keizerspoort negentien vendels Spaanse soldaten de stad binnen. Zij waren reeds, onder het bevel van de hertog van Alva, acht à negen maanden op tocht. Toen dit garnizoen binnenkwam, was Gent al vier dagen en vier nachten zonder wacht en toch bleef de bevolking stil en vredelievend, zodat niemand andermans hond kwaad maakte.

In de eerste en voorste gelederen gingen soldaten en jonkers met ronde blinkende schilden als van staal en afgezoomd met franjes. Ze hielden werpspiezen in de hand. Daarop volgden tien hellebaardiers, met gestreepte wanbuizen aan, uit Luzern en Ulm. Onder hen reed de opperkapitein, ook Maestro del Campo genaamd. Daarna volgde, in rijen van vijf, een groot aantal busschieters; hun optocht duurde wel een half uur en ondertussen schoten ze zeer heftig. Daarna kwamen nog andere schutters en toen al deze soldaten voorbij waren, volgden veel fraaie mannen, ook in rijen van vijf, goed en mooi gewapend en met spiesen op de schouders. Allen hadden zeer edel gegraveerde harnassen aan, meestal in Milaan vervaardigd, en op hun stormhelmen stonden scherpe pinnen. Drie verschillende groepen trommelaars trokken ook voorbij. Ze defileerden in rijen van zes á zeven man en speelden Spaanse marsen. Onder hen liep hier en daar een fluitspeler. Deze laatsten waren echter slecht gekleed en staken aldus schrill af tegen de anderen. De vaandels werden in een groep van tien en in een groep van negen binnengebracht. Ze waren alle van zijde en vaak zeer gescheurd. Daarna volgden weer veel schutters en dan (wat jammerlijk om aan te zien was) veel lichtekooien op kleine paardjes, vreemd aangekleed naar Spaanse en Italiaanse mode; vermomd voor het aangezicht met veelkleurige gebroederde doeken. Sommigen zeggen, dat er wel vijfhonderd lichte vrouwtjes waren, maar dat dunkt mij te veel. Naast en achter hen volgde een grote menigte gespuis en deugnieten, te paard en op volgeladen wagens. Deze deugnieten en jonge nietsnutten liepen meestal blootsvoets en blootshoofd, hun kleren leken op vuile zakken. Ze waren het leger gevolgd in Piëmont, Savoie, Bourgondië enz., en meenden in de Nederlanden en vooral in Gent een goede roof te kunnen plegen. De mare deed immers onder hen de ronde, dat alle mannen hier gevlucht waren, de priesters en kloosterlingen vermoord, kerken en kloosters neergehaald, en dergelijke grove leugens meer.

Moeilijkheden met de soldaten

Op de Vrijdagmarkt gekomen, vormden ze haastig een kring en schoten veel lawaaierige salvo's af. Daarna gingen ze in groep en volgden hun vendels naar de aangewezen logementen. Nu ontstond er grote ruzie en verwarring. Brutaal en onbeleefd vielen ze de huizen binnen en behandelden de eigenaars als de vreemdste mensen. Dit bracht grote droefheid en vrees in de stad. Ook vernam men welke grote schade ze op het platteland hadden aangericht; hoe ze er de mensen alles ontnamen en

ontvreemdden, sloegen en kwetsten.

In Gent gekomen zagen ze, hoe groot de stad was en werden zeer bevreesd en bezorgd. De soldaten vreesden overvallen te worden en stelden onmiddellijk, nacht en dag, een wacht op in 't Gravenkasteel, op de Vrijdagmarkt en op de Koornmarkt.

SEPTEMBER 1567

Overval het huis van de eerste schepen

In de nacht van de 1ste september zijn ze, 's avonds omstreeks negen uur, naar het huis van de eerste schepen, jonkheer Jan Damman, getrokken en eisten van hem de sleutels van de stadspoorten. De schepen, zeer bevreesd, omdat ze hem s nachts lastig vielen, heeft hun geantwoord, dat hij hen wou tevreden stellen, op voorwaarde aan zijn plichten niet te kort te komen. Vanwege Zijne Koninklijke Majesteit had hij de opdracht gekregen goed toezicht te houden, maar indien hij door Zijne Majesteit hiervan ontslagen werd, zou hij graag gehoorzamen en de sleutels afgeven. Maar ofwel verstonden ze hem niet, ofwel waren ze met het antwoord ontevreden, want omstreeks midden nacht zijn ze met schietensklare bussen teruggekeerd. In veel groter aantal, vergezeld van een kapitein en pelotonsaanvoerder, stormden ze met geweld op zijn huis af. Ze schopten en dreigden, indien men niet onmiddellijk opendeed, de deur met bomen, die daar in de omgeving lagen, open te beuken. Toen werden de schepen en zijn huisgenoten zeer bang en maakten de deur open. Terstond liepen ze met spiesen en bussen het huis binnen, omsingelden met hun wapens de eerste schepen, die daar slechts met een mantel over zijn nachthemd stond, en verkregen van hem, overmand als hij was, de sleutels van de poorten.

Dit kwam alleen voort uit hun vrees van binnen of van buiten door het volk aangevallen te worden, want ze meenden onder mensen te leven die hun vijandig gezind waren, vooral dan op gebied van 't geloof en de religieuze plechtigheden.

Men vertelt dat de Duitsers, die te Antwerpen gelogeerd zijn, ook de sleutels van de stad in hun bezit hebben gekregen, maar dan met meer beleefdheid en redelijkheid.

Voor- en nadelen van de bezetting

Nog dezelfde dag werd van stadswege op geseling en ban verboden, aan de Spaanse garnizoenen de eetwaren, groenten, komkommers e.a duurder te verkopen dan aan de inwoners. Het hart van sommige mensen liep zo over van gierigheid, dat ze maar niet ophielden met aan de Spaanse soldaten, die de prijzen niet kenden, alles duurder te verkopen. Later leerden ze het echter maar al te goed en verongelijkten ze zelf het volk van de stad. Enkelen namen de vis uit de manden en betaalden wat hun beliefdde. In het vleeshuis weigerden ze meer dan stuiver voor een pond randvlees te betalen, hoe goed het vlees ook mocht zijn; ze sneden er de beenderen at en wilden ze niet mee gewogen hebben; was er wat meer dan een half pond aan gewicht, dan weigerden ze het te betalen, maar als ze hun gewicht niet hadden, sneden ze zelf een ander stuk af, van 't schoonste en 't beste. Toch waren er ook die eerlijk en redelijk bleven. Andere lieden deden goede zaken, o.a. lakenverkopers garenhandelaars. Bij hen was het huis steeds vol Spanjaards. Ze kochten er veel stoffen, wollen en linnen lakens. Ook de kleermakers, kousenmakers en schoenmakers verdienden goed hun brood, want de soldaten hadden veel geld en gingen graag mooi gekleed.

Om aan te tonen dat zij beleefde en redelijke mensen waren, lieten ze op iedere viersprong van de stad, voorafgegaan door tromgeroffel, afkondigen dat niemand van hen nog op het platteland hij de boeren zou mogen gaan roven. Iedere overtreder zou met de strop gestraft worden.

De toestand in de stad

Toch vernam men iedere dag nieuwe geweldplegingen, die ze in de huizen verrichtten. Vooral dan in de woningen van de geuzen, die ze “Lutheranos” noemden. Ze beweerden dat alle Lutheranen verbrand moesten worden; ook moest men hen maar verplichten naar de kerk te gaan. Hierop antwoordden hun sommige mensen, dat velen dit geveinsd zouden doen, als ze ertoe verplicht werden. Vele mensen hadden hun huizen ontruimd en waren bij vrienden gaan wonen. Hun huizen hadden ze gesloten. Anderen ontvluchtten de stad; men zegt wel tot vierhonderd. 's Avonds zag men hen goed en huisgerei op wagens laden en wegvoeren, alsof de vijand in de stad was.

De soldaten vielen veel mensen lastig. In sommige huizen eisten ze 's morgens en 's avonds nieuwe servetten en wierpen ze op de grond als ze hun zin niet kregen; andere lieden joegen ze uit hun huis. Wie zich tegen hen wou verzetten, werd met koorden vastgebonden en naar de gevangenis gevoerd.

Pieter van der Schaven kreeg een dolk op de keel en een degen voor de borst, omdat hij weigerde hun schotels te wassen. Meester Lieven van Deynse ontvluchtte met vrouw en dochter zijn huis. De herbergier van *De blinde Ezel* wilden ze doorsteken, hoewel hij hun wijn had geschonken, opdat ze wat vriendelijker met hem zouden zijn. Zo ook deed Pieter van der Schaven, maar hoewel hij hun twee kannen Rijnwijn schonk, beterde het niet. Wat ik hier vertel betreft slechts de Nieuwstraat, waaruit men allicht begrijpen kan, wat er zich allemaal in Gent voordeed.

In sommige huizen wilden ze hun paarden zetten. Soms zegden ze dat de inwoners van Gent lijf en goed verbeurd hadden; de eersten omdat ze brekers waren en ter predicatie gingen, de anderen omdat ze het niet belet hadden. Inwoners, die met hen wat konden spreken, antwoordden hun gevat, dat men het graag zou verhinderd hebben, waren de heren aan het Hof het maar eens geweest; wat men hun ook vroeg, antwoord kwam er niet, de predikanten liepen vrij rond en gingen bij magistraten en schepenen; niemand liet hen arresteren en het gerucht deed trouwens de ronde dat men hen niet mocht gevangen nemen.

Akkoord, de regentes kondigde een edict af waarin verklaard werd, dat de tempelschenders en brekers onmiddellijk mochten gedood worden, maar dit kwam slechts na de Beeldenstorm!

De raadsheren door de soldaten beledigd

Dinsdag 2 september kwamen de raadsheren voor hun wettelijke vergadering naar 't Gravenkasteel. Enkele Spaanse gekken, die er de wacht hielden en mogelijk in hun land bedelaars waren, hebben tweeheren, François Cortewille en meester Claes van Lauwe, en de griffier, meester Germain de Bevere, hun muts afgeworpen en maakten hen er sportend op attent, dat ze met de wachtposten beleefd moesten zijn.

Andere moeilijkheden

Veel sleutels, vooral dan van de voordeuren, namen ze af. Ook wensten ze beneden aan de kant van de straat te slapen, om bij ieder alarm onmiddellijk klaar te zijn.

Nog op 2 september vertelde men dat de Spanjaards van plan waren het nieuw kasteel te bestormen, want de kapitein van dit kasteel weigerde hun de sleutels te overhandigen.

Ook had de secretaris van een Spaans officier aan Michiel Dolins, bij wie hij gelogeerd was, verteld, dat de Gentenaars al hun sleutels zouden moeten afgeven, zonder er één enkele nog voor zich te houden. Vele mensen verschrikten bij het horen van dit nieuws, dat echter slechts een kwade leugen was.

Monstering van troepen in de St.-Jan-Baptistkerk

Nog dezelfde dag werd er door Spaanse trommelaars afgekondigd, dat er 's anderendaags een monstering van troepen zou plaatshebben. Deze monstering gebeurde in de St. Janskerk, een van de mooiste kerken van de stad. De hele dag was de kerk vol krijgsvolk en de priesters moesten ondertussen de diensten in de crypte doen. Vele lieden waren verwonderd en geërgerd, dat de Spanjaards, die voor katholiek wilden doorgaan, in zulke gewijde plaats hun monstering van troepen hielden. Hadden wij zoiets gedaan, zegden ze, men zou ons terstond voor boze ketteren uitgescholden hebben. Een glasraam sloegen ze stuk, om er de wapens door te geven, zodat men hen nog als kerkbrekers mag beschouwen.

Alle dagen kwamen er nog klachten binnen. Te Gijze gem hadden ze een landhuis met een ladder beklommen en stalen er een koffer met geld en juwelen. Op vele plaatsen roofden ze het lijnwaad en ander goed. Ze zochten in alle hoeken, schuren en stallen, om te zien of er iets verborgen zat, zelfs in mesthopen, boomgaarden, hagen, struiken en sloten. Waar ze de aarde omgewoeld vonden, begonnen ze onmiddellijk te delven en te zoeken.

Te Gent namen ze op sommige plaatsen, de mensen hun bed af, zodat man en vrouw op stoelen of in zetels de nacht moesten doorbrengen. Op de Koornmarkt roofden ze mooie nieuwe bedden en zetten ze op straat. 's Nachts, als ze de wacht hadden, sliepen ze erin. Ze sleurden hoofdpeluw en fluwijnen kussens mee zich mee naar de wachtposten.

Vele mensen jammerden omdat ze dat allemaal moesten verdragen, maar 't was vooral een schande voor de Spaanse soldaten zich zo teer en week te gedragen. Bij sommige lieden wilden ze om de acht dagen nieuwe beddelakens en servetten; anderen moesten er 's morgens en 's avonds hebben, zodat de inwoners van Gent wel jammerlijk gekweld waren

De graven van Egmont en Hoorns en de heer van Backerzele gearresteerd

De 9de september, omstreeks vier uur 's namiddags, werd de heer van Backerzele, secretaris en raadsman van de graaf van Egmont, toen hij zich naar het Hof begaf, te Brussel gearresteerd. Onmiddellijk deed onder de bevolking en de Spaanse soldaten het gerucht de ronde, dat de secretaris van de geuzen en de aanstoker van de beeldenstorm gevangen genomen en gegrepen was.

Op 10 september is de hangman van Brussel naar Vilvoorde gereisd en heeft er, naar men zegt, negentien mensen onthoofd. Vele lieden, geuzen en katholieken, werden zeer bevreesd, want men vernam dat de graaf van Egmont, prins van Gaver, en de graaf van Hoorne, door de hertog van Alva gevangen genomen waren.

De graaf van Egmont had aan het Hof gegeten met de hertog van Alva. Na de maaltijd wou de graaf vertrekken maar werd door de wacht tegengehouden, die hem beval zijn degen af te geven. Toen hij dit vernam, heeft hij zijn dolk en degen weggeworpen, en riep zijn soldaten toe, zich rustig te houden, want hij vermoedde dat de Spanjaards hem anders vermoord zouden hebben. Sommigen zeggen dat de graaf en de hertog woorden hadden. Wat er ook van zij, hij werd gevangen genomen, naar een klein kamertje gevoerd, en wel door honderd man bewaakt.

De graaf van Hoorne ging het niet beter, want hij werd eveneens op bevel van de hertog van Alva gevangen gezet.

Ook de zoon van de prins van Oranje, die te Leuven studeerde, werd gearresteerd.

Te Antwerpen werd Anthonis van Stralen, heer van Merksem en Dambrugge, gewezen burgemeester van de stad, gevangen genomen.

Monsieur Montembrugis had de vlucht genomen. Hij zou als een van de eersten het eedverbond der edelen ondertekend hebben.

De 12de september werd het nieuw kasteel aan de Spanjaards overgedragen. De gevangen graaf van Egmont had aan de kapitein van het kasteel een brief geschreven en hem de toelating gegeven hen binnen te laten.

De 13de werden te Antwerpen vier wederopers levend verbrand.

De 'devotie' van de soldaten

Sommige lieden zegden dat de soldaten door de paus gestuurd waren. 'Zie, welke voortreffelijke predikanten de paus overzendt om de geuzen te bekeren, we kunnen er geen woord van verstaan,' lachten ze. Zij meenden dit des te meer, omdat sommige soldaten kappen en mijters met zich droegen. Toen de Walen binnenkwamen, hadden zij paternosters over hun schouders en gingen ermee door de straten; zo droegen de Spanjaards kappen of mijters, om alzo uitwendig van hun devotie blijk te geven, hoewel er vaak geen greintje werkelijke godsvrucht bij hen te vinden viel.

Omstreeks deze tijd bekleogen sommige mensen zich door de Spanjaarden 's nachts bestolen te worden. 't Was waar bevonden dat ze van de arme blekers, die de lakens van de mensen moeten bleken, vier tot vijf linnen lakens gestolen hadden. Maar de blekers voorzagen zich nu van schietensklare wapens en spraken af, elkaar met een fluitsignaal bij te staan.

Op de Leie zijn 's nachts zes of acht Spaanse soldaten een schip binnengedrongen. Terwijl de schipper en zijn vrouw sliepen, stalen ze al wat ze krijgen konden. De schipper kwam echter kijken wat er gaande was en ondertussen liep een andere soldaat de slaapkajuit binnen en stal al wat hij meenemen kon.

Op St. Pietersdag zouden ze ook op roof uitgegaan zijn, maar moesten onverrichter zake terugkeren.

Oprichting van gevangenissen

Iedere dag werden er nog talrijker mensen aangehouden. In Gent bracht men er nog geregeld binnen en men vertelde dat te Doornik vijftien van de aanzienlijkste mannen van de stad gevangen gezet waren.

Te Brussel werd hard en vlug aan de bouw van een nieuwe gevangenis gewerkt. Driehonderd man zouden er tewerkgesteld zijn. Ook de gevangenis van Gent, in 't nieuw kasteel, werd versterkt. Men vertelde, dat weldra aanzienlijke personages er zouden opgesloten worden.

Schepenen en raadsheren zorgen voor zichzelf

Schepenen en raadsheren van Gent werden door het Hof ontslagen, soldaten in hun huizen te logeren. Voor de gewone man bestond iets dergelijks niet, zodat velen het kwalijk namen, zeggend: 'Schepenen en raadsheren, die er best tegen kunnen, hebben voor zichzelf gezorgd en niet voor hun schapen, zoekend hun eigen profijt en niet het algemeen welzijn'.

De 20ste september begon men dan de soldaten, die bij de schepenen en raadsheren gelogerd waren, elders onder te brengen, waar soms al andere soldaten lagen. Veel vrouwen weenden erom en hadden ze met hun bezittingen weg geweren, ze zouden hun huizen verlaten hebben. Het gerucht deed de ronde, dat de soldaten sommige vrouwen met stokken en vuistslagen bewerkten.

Bij Jan Doosterlijnc, in de Kruisstraat, een overtuigd katholiek, beschadigden ze de tinnen tafelborden en kerfden er kruisen in; van zijn zitstoel sneden ze het handwerk af, doorboorden zijn glasramen, wierpen de servetten op de grond, bedierven zijn

wijngaard met hun paarden en ontnamen hem zijn hout en olie. Zo woonde hij terecht in de Kruisstraat, want bij werd door hen gekruist, wat ik hem te kennen gaf, toen hij mij zijn nood klaagde. Elders deden ze hun behoeften in tinnen nachtpotten, tot ze overliepen, en soms deden ze het op zolder, naar Spaanse mode.

Gebeurtenissen en geruchten

Zondag 26 september trokken 11 vendels, waaronder ruiters en voetvolk, uit Gent, om te Brussel de gevangen graven Egmont en Hoorne te halen.

Kort na de middag werd aan de inwoners van de stad verboden goed en huisgerei voor de soldaten van 't ene huis in 't andere te verbergen, want men had ondervond dat ze hun bedden, kussens en ander goed verstopten, om minder soldaten te moeten logeren. Ook werd het verbod met zijn bezittingen de stad te verlaten.

Omstreeks deze tijd stelde men te Brussel twaalf verstandige en eerlijke mannen aan, om alle belangrijke zaken, die met de geuzenopstand betrekking hielden, te onderzoeken. Later vertelde men dat er wel 26 raadsheren benoemd waren.

Het gerucht deed ook de ronde, dat de inwoners van Eeklo zich vrijgekocht hadden van soldaten, maar anderen beweerden, dat het maar ingang vond, indien ondervonden werd dat ze katholiek waren

Te Gent vertelde men ook, dat de oudste zoon van de graaf van Egmont, een jongen met een rijke toekomst, gevangen genomen was.

Belastingen

De kapitein van de Spanjaarden, de Maestro del Campo, wilde van de mensen van de Oudeburg voor ieder van zijn 611 paarden elke dag twaalf pond hooi hebben. Dit betekende een enorme som geld en men wist niet waar het te halen. Hij wou zijn eis niet verminderen, maar maakte zich kwaad en weigerde naar iemand te luisteren. Nochtans wist men goed, dat de soldaten slechts over 150 paarden beschikten, en dan nog meestal kleine paardjes, die ongetwijfeld aan een half rantsoen voldoende hadden. Daarom waren de afgevaardigden van de Oudeburg naar het Hof te Brussel getrokken. De kapitein dreigde zijn ruiters naar de buiten te sturen, om daar bij de pachters het hooi te halen, wat de landeigenaars dan zouden ondervinden, als hun pachten moesten betaald worden. Nochtans had de koning bevel gegeven de ketters te straffen en de andere mensen met rust te laten.

De heer van Backerzele naar de pijnbank

Te Gent deed het gerucht de ronde, dat de heer van Backerzele (wiens toenaam *kaas en brood is*, geboren te Brugge en van geringe afkomst, maar van klein tot groot gekomen) te Brussel tweemaal zou gepijnigd zijn om hem sommige geheimen te doen prijsgeven, aangezien hij in goede verstandhouding mee de geuzen leefde, de graven Egmont en Hoorne te Gent.

De 23ste september werden door de Keizerspoort de graven Egmont en Hoorns binnengebracht. Voorafgegaan door een lange stoet Spaanse soldaten te paard en te voet, kwam Egmont, nadat een derde van de stoet voorbijgetrokken was, in een wagen binnen. Naast hem reed een Spaanse grootmeester, met een mooie gouden ketting om de hals, van wie sommigen zegden, dat hij gouverneur van Gent zou worden. Toen de twee derde voorbij waren, werd, omringd door veel paarden, de graaf van Hoorne in een wagen binnengevoerd. Ik groette hem zeer beleefd toen hij voorbijkwam, en werd door hem, hoewel ik zulks niet waardig ben, zeer hoofs gegroet. Daarna volgde nog een grote menigte ruiters en trosselaars.

Hoewel deze optocht zeer rustig was, kregen vele mensen angst. Vele vrouwen te Gent

weenden uit medelijden maar ook uit vrees, omdat ze al dat krijgsvolk zouden moeten logeren. Maar zodra de gevangenen in 't kasteel waren aangekomen, keerden de soldaten naar Brussel en Doornik terug. Egmont en Hoorne kregen een mooie kamer toegewezen en vier dienaars. Uit Hoffelijkheid had men aan graaf van Egmont zijn degen teruggeschonken.

Sommige mannen, die zich beschuldigd wisten, werden nu zeer bang. Ze spraken niet meer en gingen ook niet aan het werk. Velen vermagerden en liepen zo bedrukt dat ze ziek werden en wegwijnden_

Enkele Spaanse dieven gevangen

De 25ste werden er nog 11 linnen lakens door de Spaanse soldaten gestolen. De volgende nacht kwamen ze nogmaals. Vijf zaten er in een scheepje, terwijl negen anderen op de brug de wacht hielden. Toen ze merkten, dat de blekers waakten, namen zij ijlings de vlucht. De volgende morgen arresteerde men er zeven. Ook het huis waar de elf lakens verborgen lagen werd ontdekt. Er woonden slechts Spandaards in, maar de burens hadden hen bespied. Nog vond men er de helft van een kalf, dat ook gestolen was. Ze leefden er met dertig man en deden alsof ze 's nachts de wacht gingen optrekken, maar gingen feitelijk op roof uit.

Terechtstelling van Spaanse dieven

De 26ste, omstreeks 10 uur, werd een van de dieven naar buiten gebracht en tussen een Spaanse en een Italiaanse geestelijke naar de galg op de Vrijdagmarkt geleid. Toen hij boven op de ladder stond, bad hij zeer langzaam, als een kind dat zijn les leert, en vroeg het volk voor zijn arme ziel te bidden. Wat de menigte, zowel als de aanwezige soldaten, deed. Daarna deed de hangman hem de strop om en zou hem ieder ogenblik afsteken. Maar plots ontstond er rumoer op 't uiteinde van de markt, en trokken de Spanjaarden allemaal hun degenen, zodat er wel driehonderd wapens te voorschijn kwamen. 't Volk vloog onmiddellijk uiteen en liet de markt aan de soldaten, maar dezen vervolgden de mensen van de stad en sloegen hen met hun wapens. De mensen vielen in 't gedrang op de grond en lieten kapmantels en mutsen achter. Sommigen verloren er de helft van hun mantel en talrijke vrouwen moesten hun hoed achterlaten. De marktkramen werden omvergelopen. De mensen tuimelden de een over de ander. Er lagen heren op de grond met een gouden ketting om de hals en rijke kleren aan, en boven hen degen dan nog vier, vijf andere mensen. Veel marktkramers verloren hun waar in het gedrang en overal werden de inwoners van Gent bedreigd en geslagen door de soldaten.

De Spanjaarden waren zeer nijdig en bitsig, omdat de mensen van de stad zagen, hoe een van hen wegens diefstal schandelijk gehangen werd, en wilden hen daarom beschimpen en beledigen.

Ondertussen stond de hangman met zijn klant boven op de ladder. Hij wist niet wat er gebeurde en vroeg zich af, of ze de veroordeelde niet wilden verlossen. Doch enkele officieren verschenen, die na de orde te hebben hersteld, de voltooiing van de executie bevalen.

Daarna vielen officieren en soldaten het volk aan, alsof de Gentenaars de schuldigen waren. Het rumoer vervulde de hele stad en overal vluchtten de mensen als hoofdloze hanen. Vooral de lieden van buiten, die voor de marktdag te Gent vertoefden, hadden grote vrees. Iedereen sloot haastig zijn huis; want 't volk vluchtte overal binnen, en de bewoners vreesden al hun bezittingen te verliezen. De Spaanse soldaten dreven in sommige huizen de mensen buiten. In de wachtlokalen haalden ze hun spitzen, die ze bij de scherpe kant vasthielden, om niemand in het gedrang te kwetsen. Het andere

einde sleepte op de grond en maakte een vervaarlijk geluid, tot ontsteltenis van het volk.

Men kan moeilijk de oorzaken van dit incident gissen. Waarschijnlijk zijn er twee: de angst van de soldaten voor de inwoners van de stad en hun beschaamdheid voor de oneer een van de hunnen als dief te zien hangen. Ik stond in 't midden van de Vrijdagmarkt en zag niets dan de getrokken degens. Wel heb ik gemerkt dat het van de zuidkant kwam, want het volk begon juist vóór het incident in die richting te kijken.

Tussen elf en twaalf uur werd er op de Koornmarkt nog een andere soldaat gehangen. Deze terechtstelling verliep zeer stil en er waren slechts weinig mensen van de stad aanwezig, te zeer bevreesd als ze waren na de gebeurtenissen op de Vrijdagmarkt.

Deze twee terechtgestelden bleven tot 's avonds hangen. Dan brachten zij hen in processie naar het kerkhof. Veel geestelijk en wereldlijk volk was aanwezig. Graag hadden zij hen in de St.-Jakobskerk begraven, maar de priesters weigerden hun de toestemming.

Nog andere terechtstellingen

De 29ste september kwam te Gent het bericht, dat Hans Glaeys, gewezen procureur en kerkbreker in de St.-Jakobskerk, te Waasmunster op de heide onthoofd lag.

De 27ste zouden er te Antwerpen drie kerkbrekers terechtgesteld zijn. Zij werden ook ervan verdacht in kerken en kloosters gestolen te hebben.

OKTOBER 1567

De nieuwe raadsheren

Omstreeks de 2de oktober vernam men de namen van de zestien raadsheren, die deel uitmaakten van de speciale rechtbank, om de misdaden ten tijde van de geuzenij te bestraffen. Het waren 1° de heer van Berlaimont; 2° de heer van Norcairmes; 3° meester Jacob Martens, president van Vlaanderen; 4° de president van Artois; 5° de kanselier van Gelre; 6° Jacob Hessele, ridder, raadsheer in Vlaanderen; 7° meester Jan de la Porie, advocaat-fiscaal van Vlaanderen; 8° meester Jan de Blaser, raadsheer van Mechelen; 9° meester Lieven Biese, advocaat-fiscaal te Mechelen; 10° de advocaat-fiscaal van Bourgondië; 11° doctor Del Rio, Spanjaard; 12° doctor Vargas, Spanjaard.

Ongeregeldheden in West-Vlaanderen

Ook hoorde men te Gent, dat in West-Vlaanderen het volk weer te been was. In de bossen rond Veurne zouden ze vergaderd hebben. De baljuw van Veurne, die 't kwaad wou belenen, trok er met zijn dienaars heen, maar vond niemand meer. In een kleine herberg troffen ze er echter een achttal aan, waarvan ze er één te pakken kregen. Deze was verhongerd en eerdorst, daarom gaf de baljuw hem goed te eten en te drinken. Dit maakte hem loslippig en hij vertelde al wat hij wist. 't Bracht hem echter niet veel baat en de 1ste oktober werd hij gehangen.

Nieuwe moeilijkheden te Gent

De 7de oktober was er weer grote droefheid onder de burgers van de stad. De Spanjaards moesten 120 bedden hebben voor 't nieuw kasteel en haalden ze uit de huizen. Meteen namen ze ook lakens, dekens, oorkussens, gordijnen, tafels, stoelen, tinwerk en aardewerk mee. Adolf de Gruter leed schade voor een waarde van tweehonderd gulden.

Het nieuw kasteel te Antwerpen

Te Antwerpen verliep alles veel rustiger. De Antwerpenaars waren zeer tevreden over

de Duitse soldaten, die er logeerden, en zegden dat het net was alsof ze geen soldaten ingekwartierd hadden. Zo redelijk gedroegen ze zich.

De hertog van Alva beval haast te maken met de bouw van 't nieuw kasteel. Geen werklieden mochten gespaard worden en ook de Duitse soldaten zou men aan het werk zetten. Te Gent deed men een oproep om aldaar aan de bouw te gaan helpen.

Nieuwe gewelddaden

De 8ste oktober veranderden veel soldaten van logement. 't Waren meestal mannen, die bij arme mensen gelogeed lagen. Ze vreesden er in de winter te veel kou te lijden en zochten zich een plaats uit bij welgestelde lieden. Zo kwamen er twee of drie in het huis van Jan Daens; onmiddellijk maakten ze zich kwaad, omdat ze de mooiste kamer niet kregen, en sloegen Jan Daens tegen de grond. Ook zijn vrouw werd ernstig in het aangezicht gekwetst. Maar, volgens de soldaten, was het allemaal de schuld van de inwoners. Dezen moesten hun maar hun beste kamers afstaan.

Een dame, die uit Doornik gevlucht was, werd tussen Gent en Antwerpen door de Spaanse soldaten ingehaald en van drieduizend gouden kronen beroofd.

Van alle kanten vernam men geweldplegingen en vernederingen. Zo waren er die 's nachts in de stal van Joos vanden Bossche baljuw van Zwijnaarde, gingen kaarten en wilden dat de zoon des huizes bij hen bleef met een lantaarn, om hen bij te lichten. De vader moest tussenbeide komen en dreigen hun kapitein te verwittigen, om zijn zoon vrij te krijgen,

De 9de oktober geraakte een soldaat met een jongen van Gent handgemeen. Laatstgenoemde nam de vlucht, maar de soldaten grepen zijn vriend vast. Hoewel totaal onschuldig, werd hij, geboeid aan handen en voeten, met hen meegevoerd. Ook ontnamen ze hem de eerste twee nachten de slaap, spuwden hem in 't gezicht, trokken aan zijn haar, neus en oren, en lieten hem zijn behoefte niet doen zoals het past.

De Maestro del Campo had gezworen, bij God en al Zijn heiligen, dat elkeen die een druppel Spaans bloed deed vloeien, het niet alleen in zichzelf zou ontgelden, maar in zijn vader en moeder, broers en zusters. Ook de hele buurt zou hij met het zwaard laten bewerken. De onderbaljuw en andere aanzienlijke mannen van de stad moesten horen dat de mensen van Gent allemaal schurken, verraders en Lutheranen waren.

Maar zij schenen zo eerlijk en rechtvaardig, dat ze nog dezelfde avond een man van zijn mantel beroofden en hem daarbij nog twee-, driemaal doorstaken. 's Anderendaags betaalden ze tien stuivers voor vis die er achttien waard was. Toen de verkoper er niet wou op ingaan, trokken ze allemaal hun degen en namen de vis met geweld. Ook het hooi en het vlees ontvreemden ze en betaalden steeds onder de prijs,

Sommigen gingen in 't klooster van de augustijnen mishoren en, nadat de priester het altaar verlaten had, namen ze 't fluwelen altaarkleed mee en sneden nog twee gordijnen af.

De 11de roofden ze nog steeds bedden en huisgerei in de parochie van St.-Pieter. Met getrokken messen liepen ze de mensen achterna. Hun bleek alles toegelaten, maar voor 't kleinste vergriep van de inwoners, werden ze uitermate woedend zonder recht of reden. Hun kapiteins waren verwaande gekken, hoerenjagers, dansers, die hun zinnelijkheid volgden en maar weinig begrip van rechtvaardigheid hadden. 125 huizen werden in de St.-Pietersparochie getroffen en de schade beliep wel zevenhonderd pond. Bovendien dwongen ze de inwoners, op hun kosten, iedere dag brandhout, olie, zout e.a. te brengen.

De heren van Gent naar het Hof te Brussel

De 10de oktober verwachtte men te Gent de heren van de stad, die lang te Brussel waren geweest: om 't groot ongelijk door de Spanjaards aan de bevolking gedaan, aan te klagen. Hadden de Turken de stad bezet, het zou bezwaarlijk slechter geweest zijn Deze heilige Spanjaards, zoals de geuzen met recht zegden, aten van 't beste vlees vrijdags, bestalen de lieden 's nachts, deden inbraak in de kerken, namen met geweld de mensen hun kledingsstukken af op straat en kwetsten hen daarbij, sloegen om een kleinigheid mannen en vrouwen, soms ter dood.

De 11de deed het gerucht de ronde, dat de heren goed nieuws meegebracht hadden en dat hun meer toegestaan was dan aanvankelijk verhoopt.

Nog dezelfde dag werd een jonge Spanjaard, beschuldigd van diefstal bij de augustijnen, gehangen. Daarom zegden de geuzen: 'Zie, welke voortreffelijke predikanten onze heilige vader, de paus, ons zendt om ons te bekeren; 't zijn kerkrovers, geweldenaars, dieven, moordenaars, schelmen en booswichten en hun bevelhebber tracht de kinderen van de inwoners te bederven'. Immers de Maestro del Campo had getracht de dochter van Simon Vollaert te verleiden, omdat zij als een Suzanna zijn boevenogen behaagde. Maar de ouders stuurden het meisje wijselijk naar Antwerpen. Hij echter gaf het niet op en verleidde, onder belofte van mooie kleren, een knap meisje, de dochter van een bakker.

Pogingen om de toestand te verlichten

Alzo hoorde men iedere dag nieuw geweld en geweeklaag. Zozeer maakten de soldaten zich van de stad meester, dat velen levensmoe werden. Ja, de katholieken waren liever ver buiten de stad geweest en hadden de mensen geweren wat hen te wachten stond, er zouden er ongetwijfeld zesmaal meer gevlucht zijn.

Bovendien had pater Jan Vanderhaghen gepreekt, dat het nog maar klein spel en het begin van de moeilijkheden was, en dat het ergste nog komen moest.

De predikheren en de drie andere orden waren te Brussel ontboden. Men vertelt dat zij de hertog te voer vielen en om verlichting voor de inwoners van Gent smeekten. De hertog zou hun geantwoord hebben, dat zij de eerste geestelijken waren, die zulks vroegen en hij beloofde hun de toestand te verhelpen.

Ook de raadsheren werden opnieuw bij de hertog ontboden. De doodslagen en geweldplegingen werden genoteerd en naar het Hof gezonden.

Schandelijke vernederingen

Niet alleen bedreven ze moorden en verrichtten ze geweldplegingen maar ook maakten ze zich schuldig aan schandelijke en spijtige uitpattingen. Zo hadden ze in de Lange Muntstraat een lichtekooi met het achterste blootgelegd en verplichtten de huisvrouw het te kussen. Ondertussen lachten en spotten ze, zeggend: 'Je wilde geen lichte vrouwen in huis hebben, en wij zegden je: je zal nog hun achterste kussen en onze voorspelling is nu uitgekomen'. Sommige van hun lichtekooien gedroegen zich zo schandalig, dat ik er geen lust toe voel het hier neer te schrijven.

Ook zag men ze overal bezig met het dobbelspel en als ze alles verspeeld hadden, vielen ze hun huisbaas lastig en eisten van hem gratis eren. Eerlijkheidshalve moet ik zeggen dat men veel eerlijke en redelijke mensen onder hen vond, die geen soldaten schenen te zijn, maar goede, hartelijke vrienden. Later werden ze trouwens allen veel zoeter en beleefder. Er was ook geen hoop hen te zien vertrekken en alles wees erop dat ze hier zouden overwinteren.

In de Korte Muntstraat vermoordden zij bijna een jonge man, Vincent genaamd, en staken hem een degen door de arm, die hij op de borst hield. Zij waren op hem vertoornd, omdat hij in zijn eigen huis vóór de soldaten gegeten had.

Een kruidenier, zijn vrouw en dochter wilden ze met geweld hun paternoster en Ave-Maria in het Latijn doen bidden. Aangezien ze het niet konden, sloegen ze hen met stokken totdat de man er een dik hoofd van kreeg.

Op een andere plaats logeerden er twee, waarvan de ene een lichtekooi hield. Hij kon goed fluit spelen en wou zijn meisje doen dansen. Maar ze wilde niet zonder gezelschap. Daarom verplichtten ze de vrouw des huizes, die zeer oud was, en een andere vrouw, die daar verbleef, met de lichtekooi te dansen. Zo vervolgden ze tot zelfs de oude matronen.

De 17de lieten de Spanjaarden overal afkondigen, dat het voortaan verboden was de inwoners van de stad Lutheranos te noemen of andere beledigingen te uiten. Doch daarom namen de geweldplegingen nog geen einde.

Nieuws over Egmont en Hoorne

De Maestro del Campo zou de 19de, in 't nieuw kasteel, bij de gevangen graaf van Egmont geweest zijn en met hem gespeeld hebben. Hij zou tegen hem wel zevenhonderd gouden kronen verloren hebben. De graaf van Hoorne speelde met een soldaat, die er maar twee te verliezen had maar was minder fortuinlijk dan Egmont en verloor er vijfhonderd.

De raadsheren van Gent zwaar vernederd

De heren van Gent waren te Brussel voor hun onderdanen gaan smeken en om beter gehoor te verkrijgen, schonken ze de oppersecretaris van de hertog van Alva 60 gulden. Misschien scheen de gift hem te klein, of was het wat anders, maar hij ging ermee naar de hertog van Alva, die zich op de raadsheren van Gent zeer boos maakte. Hij liet hen allen gevangen nemen en om uit Brussel te geraken, moesten ze er meester Joos Borluut als gijzelaar achterlaten. Gelukkig keerde hij de 24ste naar Gent terug. Dit moest de edele stad Gent nog overkomen, bij al het verdriet dat haar inwoners reeds doorstaan hadden.

Maatregelen tegen de wederdopers te Menen

De opperbaljuw van Ieper was de vorige week met zestien ruiters naar Menen gereden en had er een stel *wederdopers* gevangen. Uit de huizen, die hij leeg vond, liet hij onmiddellijk het huisgerei verkopen. Tegen de Calvinisten werden echter geen maatregelen getroffen.

Te Rijsel scheen alles rustig; er lagen geen soldaten gelogeerd maar twee- a driehonderd mooie huizen stonden ledig, toebehorend aan mensen die gevluht waren.

Het stadsbestuur

De 25ste werd van stadswege afgekondigd, dat men aan de Spaanse soldaten niet meer dan huisvesting en slaapgelegenheden moest schenken. Ook hadden ze recht op nieuwe lakens om de veertien dagen. Al het overige moesten ze bijbetalen. Ze zouden vanaf 1 november iedere maand van de stad 50 stuivers krijgen en nu een gouden kroon per hoofd. Hierom waren de mensen van Gent zeer tevreden, want ze hadden al veel onrecht moeten lijden.

Toch kwam er nog maar weinig verandering. Nog dezelfde dag bestalen ze een oude vrouw. 's Anderendaags sloegen ze tot bloedens toe Jan Stalins, een oud man van 60 jaar, zijn vrouw en dochter. Zijn gezicht was helemaal bebloed en gezwollen.

Gewelddaden te Oudenaarde en omgeving

Jan van Loo, komend uit Henegouwen, vertelde hoe de Spaanse Turken in

verscheidene plaatsen geleefd hadden, toen zij naar Oudenaarde trokken. Ze stalen beddelakens, dekens en kleren, en gaven ze slechts terug in ruil voor wijn, die ze dan gratis uitdronken. Een arme man namen ze negen van zijn tien ganzen af, en de tiende zouden ze ook afgenomen hebben, ware ze niet weggevlogen. De duivenhokken werden door hen geplunderd; kippen en eieren, hespen en boter, alles stond hen aan. Omdat een dorpsbewoner de hand van een soldaat afgehouden had, moest de parochie tweehonderd pond betalen en de arme man werd door hen behandeld als Christus door de Joden. Men wou graag het ene geweld met het andere vergelijken, maar 't mocht niet zijn, want Spaans bloed was voor hen fijn goud, dat van de anderen aarde en slijk.

Nieuwe monstering van troepen

De 30ste kondigden Spaanse trosselaars af, dat er 's anderendaags, op Allerheiligenavond, een monstering van troepen in de St. Janskerk zou plaatshebben. Vele vrome lieden werden hierdoor in hun godsvrucht zeer gegriefd.

NOVEMBER 1567

Een nieuwe overval

De 13de november, 's avonds, kwam een man met zijn huisvrouw van een bruiloft. Twee Spanjaarden, die ze onderweg ontmoetten, trokken hun degen en brachten de man een wonde toe aan het hoofd. De vrouw smeekte hen haar echtgenoot te sparen maar kreeg een nog zwaardere slag. Daarna roofden ze de mantel van de man en gingen hem 's anderendaags verkopen. Ze werden er echter bespied en gearresteerd. De andere Spanjaards zegden dat beide soldaten zouden gehangen worden.

Het nieuw kasteel van Antwerpen

Nog werd er hard door wel drieduizend man aan 't nieuw kasteel van Antwerpen gewerkt. De hertog van Alva, die ter plaatse vertoefde, eiste van de inwoners een zware belasting, namelijk de vijfde penning op al hun inkomsten en de tiende op hun halzen. De hertog had het stadhuis bezet en alle wapens en geschut in beslag genomen. Hij zou het plan opgevat hebben, een grote weg van 't nieuw kasteel naar het centrum van de stad te doen trekken. Vele rijke huizen moesten dan om die reden afgebroken worden. Ook vertelde men dat hij het plan koesterde de prachtige toren van de Onze-Lieve-Vrouwekerk neer te halen.

Anderen zegden dat de Antwerpenaars slechts de bouw van het kasteel en het onderhoud zouden moeten betalen, zoals een kind dat de roede moet bekostigen, waarmee het geslagen wordt.

DECEMBER 1567

In de nacht van 3 op 4 december werden twee Spaanse soldaten terechtgesteld. Men wist niet waarom ze sterven moesten en ook niet waarom de terechtstelling 's nachts uitgevoerd was. Waarschijnlijk schaamden zij zich te veel voor de inwoners.

Vier kerkbrekers gehangen en de incidenten die daarna volgden

De 11de december werden op de Koornmarkt vier brekers terechtgesteld. Ze hadden vergeefs gepoogd hun leven te redden, omdat ze al zestien maanden in de gevangenis zaten, maar 't baatte niet. Toen de derde, een Waal zou afgestoken worden, ontstond er gedrang onder het volk en aldus kwamen de mensen plots nader. De Spanjaarden vreesden dat het volk hen wou aanvallen, hoewel de mensen ongewapend waren en helemaal niets kwaads bedoelden en trokken hun degens. Onmiddellijk begonnen ze

in de menigte te slaan, als in een kudde schapen en doorstaken sommige mensen alsof ze beesten waren. De arme lieden wisten niet waarheen en werden op de grond gesmeten en vertrappeld. Dan kregen ze nog dolk- en messteken of werden met priemen bewerkt. Een oude kaalhoofdige man viel op beide knieën, met de handen gevouwen, maar kreeg toch een houw in 't hoofd. Niemand durfde iets onderne men en wat erger was, geen enkele kapitein wou de gewelddaden beletten. Ieder deed wat hij wou, hoewel de meesten niet staken tenzij enkele kwaadaardige boeven. 't Was jammerlijk om aan te zien, hoe sommige goede lieden overgoten waren van onschuldig bloed. Twee mensen bleven terstond dood. De ene was een eenvoudige arbeider, een grote hond likte zijn bloed en niemand had de moed om de hond van de dode weg te jagen; de andere, een jongeman, werd door enkele mensen weggedragen. Ik kon het allemaal goed zien te mag er, gelukkig levend, over schrijven, want ik stond in 't midden van tweehonderd degens. Zonder te vluchten, stapte ik flink verder en kreeg geen enkele slag, hoewel velen rondom mij gekwetst werden. Gods rechterhand heeft mij ongetwijfeld bewaard. Hem zij eeuwig lof! In de winkel van de apotheker, op de hoek van het Sint-Nicolaaskerkhof, vond ik een schuilplaats.

Het lawaai verspreidde zich door Gent. Vrouwen liepen al schreeuwend door de straten. Op veel plaatsen zag men mannen bebloed en gekwetst aankomen, soms zo met bloed overgoten, dat hun eigen vrouw hen niet meer kende. De andere Spaanse soldaten liepen onmiddellijk om hun spiesen, bussen; zwaarden en andere wapens. De huizen werden overal gesloten, omdat de inwoners vreesden dat de stad geplunderd zou worden en de bevolking vermoord. Sommige Spanjaards, die in hun logementen niet binnen raakten smeten de ruiten stuk en dreigden de bewoners te vermoorden.

Hieruit kan elk verstandig mens afleiden, wat mooi werk ze verricht hadden. Al de zeep uit Vlaanderen zou niet volstaan, om zulke schanddaad uit te wissen. Zij nochtans deden alsof de inwoners schuldig waren. Toch vond men nergens een man, die hun had willen kwaad doen, noch een hond die naar hen blafte. Ze mochten zich wel schamen goede en brave lieden zo onredelijk geweld aan te doen.

In dit rumoer was de hangman een tijdje met zijn patiënt blijven wachten, daarna stak hij hem af en wurgde hem.

Een weinig later werd de vierde terechtgesteld. Van hem is maar weinig bekend, want iedereen had genoeg aan zichzelf. Toch zag ik alles van achter het venster van de apothekerswinkel.

's Namiddags vernam men dat vijf mensen in de wanordelijkheden het leven verloren hadden. Deze venijnige moordenaars spaarden jong noch oud, want onder de slachtoffers was er een jongen van veertien jaar.

Overall stelden de Spanjaards zich tweer, alsof de stad ter roof was gegeven. Zij sloegen de mensen, die ze tegenkwamen. Op de Hooimarkt sloeg een moordenaar een arme sukkel; die om zijn leven smeekte, maar gelukkig werd hij door een andere soldaat gered. Een deugniet sloeg een vlaskoper, die voor zijn deur stond, met zijn degen driemaal op het hoofd. Hij werd echter door een kapitein weggejaagd. Aan de St.-Michielsbrug kreeg een man twee of drie slagen met een gebroken degen. In de Kamstraat wierpen Spaanse deernen en deugnieten stro uit de ramen. Andere boeven raapten het op en bonden het op stokken, om het vuur in de huizen aan te steken. Sommige deernen riepen, dat men de inwoners 's nachts moest vermoorden en als ze een van hun mannen herkenden, schreeuwden ze: 'Ha! Spanjolen, hebt ge er veel gekwetst en gedood?'

De kapitein van 't nieuw kasteel moest ook zijn gekheid tonen en deed een groot stuk geschut in de richting van de stad opstellen. Hij wou op 't schepenhuis laten vuren maar de schutter mikte te hoog, zodat de kanonbal boven de stad vloog en te

Aknergem in de aarde viel. Vele mensen hoorden het geruis boven de stad, en tot in Aalst werd het lawaai waargenomen.

Veel andere gewelddaden pleegden ze nog, die echter te lang en te walgelijk om te beschrijven zijn. Sommige schurken gingen de mensen, waarbij ze verbleven, bedreigen en slaan; joegen de gevluchte en bange vrouwen op straat; anderen reinigden hun bebloede messen aan 't tafelkleed.

De Maestro del Campo had vier soldaten gearresteerd en van sommigen de degen afgenomen, om te zien of ze er iemand mee gewond hadden, want bloedvlekken kan men niet zo vlug uitwissen.

's Anderendaags vernam men dat er wel honderd tachtig mensen gekwetst waren. Alle barbiers en geneesheren van de stad volstonden niet, om hen te verzorgen. De schepenen noteerden alle klachten en stuurden ze naar het Hof te Brussel.

De bastaardzoon van de hertog van Alva te Gent

De 14de, na de middag, kwam de natuurlijke zoon van de hertog van Alva, een geestelijke, met 107 ruiters de stad binnen. Hij is gouverneur van de hele Spaanse ruitery, ongeveer veertig jaar oud, en geniet meer waardering dan de getrouwde zoon van de hertog. Onmiddellijk beval hij strenge wachtposten op te stellen, om de gevluchte misdadigers te vangen. Hij had ook de hangman van Brussel met zich meegebracht. Men vertelde dat er nog dezelfde dag twintig à veertig soldaten gearresteerd werden.

De 15de zei men, dat sommige gevangenen in 't Gravenkasteel naar de pijnbank geleid waren. Nog elf gekwetsten zouden overleden zijn en nog veertien in stervensgevaar. Een van hun aalmoezeniers had de geweldplegingen gezien en beschuldigde hen in het openbaar dieven en moordenaars te zijn, zeggend: 'Als ge christenmensen wilt zijn, denk dan niet dat het voldoende is kruisen te slaan, zo bedriegt men God niet; als dit schelmstuk in de wereld niet gewroken wordt, wees er zeker van, dat het u in het hiernamaals zal aangerekend worden, indien ge niet voldoende penitentie doet'.

Twee Spaanse moordenaars terechtgesteld

De 16de december werden twee Spaanse soldaten naar de Koornmarkt gevoerd, waar twee beulen klaarstonden, de hangman van Brussel en die van Gent. Er stond ook een grote vleesblok opgesteld achter de galgen.

De hangman van Brussel hing de eerste, een jonge frisse kerel. Hij was al gehangen eer ik aankwam, want mijn vrouw liet mij met tegenzin gaan. Maar ik zag beter de tweede, een magere man met een grijze baard. Wel zes Spaanse priesters stonden voor de galg en spraken hem moed in, maar daarentegen waren er slechts weinig Gentenaars aanwezig.

De eerste terechtgestelde werd door de hangman van Gent naar beneden gelaten en in de armen van de beul van Brussel opgevangen. Ze legden hem op de vleesblok met de buik opwaarts, ontkleedden hem, draaiden het lijk om en dan sloeg de hangman van Brussel hem het hoofd af met een slagersbijl. Hij sloeg twee-, driemaal, zoals de slagers in het slachthuis doen, en 't hoofd viel op de grond. Dan keerden ze hem weer om, de beul van Brussel ging tussen zijn benen staan en sneed hem de buik open. Hij trok er al de darmen en ingewanden uit en wierp ze in een ton. Aan de borst gekomen, stak hij er zijn mes in een kloof ze, door met een hamer op het mes te slaan, geheel open. Dan sneed hij met een mes onder de ribben 't lichaam van elkaar tot aan het rugbeen, en dat sloeg hij er met de bijl af. Zo lagen er twee kwartieren, elk met een arm. De hangman wierp ze op straat en sneed hem daarna de mannelijkheid af. Daarna sloeg hij het onderlichaam met de bijl in twee stukken en wierp die ook op straat. Deze patiënt werd gekwartierd, zoals men een os in 't slachthuis kwartiert.

Dan was het de beurt aan de tweede. Deze werd door de twee beulen gekwartierd, Lang lag er een dikke darm op straat. Overal zag men bloed en de handen van de scherprechters waren er vol van. Ze hadden beiden hun werk. Soms scherpte de hangman van Gent zijn messen op een strijksteen, want ze raakten door het kloven zeer bot. Daarna staken ze de hoofden op de armen van de galg; dat van het oude mannetje naar de Vismarkt gekeerd; het andere hoofd wou niet goed blijven staan, omdat het oneffen afgehouden was.

Op twee karren werden de kwartieren geladen, zodat ze vol mensenvlees lagen. De scherprechter van Gent bedekte ze een weinig met hun kleren maar het hemd van het oude mannetje was zo klein en zo gescheurd, dat de stukken goed zichtbaar bleven.

Het oude mannetje woonde op de Vismarkt, Hij zou er de vrouwen uit het huis gejaagd hebben, geslagen en met het mes achtervolgd. Eerder had hij al enkele mensen vermoord.

De jonge kerel logeerde bij Pieter vander Schaven, die hij met zijn gezellen veel last berokkende. Hij schaamde er zich niet over zes Lutheranen vermoord te hebben en wou nog andere mensen van kant maken. God hebbe hun arme zielen. Amen.

De woede van de hertog van Alva

Men vertelt, dat de hertog van Alva zeer vertoornd was, om de Spaanse geweldplegingen. Ook zei men, dat hij bevolen had, indien men de schuldigen niet vinden kon, uit ieder regiment een man op te knopen. Elke dag werden er nog gevangen genomen en de 18de nog twee gehangen.

's Anderendaags vertrok de zoon van de hertog uit Gent en ging naar Antwerpen. Ook deed het gerucht de ronde dat de andere Spaanse gevangenen naar de galeien zouden gevoerd worden. Om die reden smeedde men te Gent ketenen en boeien.

Gevolgen van de terechtstellingen

Er waren in Gent nog veel mensen in doodsgevaar. Sommige vrouwen schenen razend en gek geworden van angst Een oude man stierf in de nacht van de 31ste. Hij had een dodelijke vrees opgedaan door de terechtstelling en vierending van de twee Spanjaards bij te wonen.

De toestand te Doornik

De deken van de christenen had verteld, dat de Spanjaards, die te Doornik verbleven, daar grote moeilijkheden veroorzaakten. Geen mens durfde nog na zes uur op straat komen. Ze gingen er zo geweldig tekeer als te Gent. Een nam die zijn vrouw verdedigde, werd vermoord en daarna in stukken gehakt. Met hun degens kwetsten ze veel mensen in de stad en doodden er enkelen. Ook wilden ze het huis van de vermoorde man in brand steken, maar hun kapitein kon het beletten.

De toestand in West-Vlaanderen

In West-Vlaanderen verzamelde het gespuis, mishandelde de priesters en sneed hun oren, neus en mannelijkheid af. Men zegt dat het slechts enkele kwaadwilligen waren, die verjaagd leefden en al hun bezittingen verloren hadden.

Vertrek van Margaretha van Parma

De 31ste vernam men, dat mevrouw de Regentes uit de Nederlanden vertrokken was. Haar werd uitgeleide gedaan door de heer van Mansfelt, de hertog van Alva en een flink aantal soldaten, want ze voerde met zich een grote schaar, bestaande uit tonnen goud, haar door de Nederlanden uit dankbaarheid geschonken. Toen ze een tijd weg

waren, nam Mansfelt van haar en van de hertog afscheid, wel wetend waar de schoen neep. Hij had immers contact gehad met verscheidene geuse prinsen. De hertog zou hem liever naar Brussel meegebracht hebben, maar Mansfelt wenste niet in de ijzers te geraken. Hier is geen sprake van de graaf van Mansfelt, maar van een van zijn broers of zonen.

Zesde deel

BLOED EN TRANEN OVER DE NEDERLANDEN

I - De arrestaties

JANUARI 1568

Een afschuwelijke moord in West-Vlaanderen

In januari 1568 werd er overal gesproken over de gewelddaden van sommige geuzen, in West-Vlaanderen bedreven. De 10de heb ik een man uit die streek kunnen ondervragen en hij vertelde me, wat zich te Haukerke (een gemeente, gelegen tussen Hondschote, Kassel en Steenvoorde, en niet meer dan anderhalve mijl verwijderd van Hazebroek) voorgedaan had.

Een priester, wel geleerd en moedig, preekte er naarstig het christen geloof. Dit namen de geuzen hem zeer kwalijk en ze schreven hem een anonieme brief, waarin hem de raad gegeven werd niet meer regen *de waarheid* (zoals zij hun ketterij noemen) te prediken, of hij zou weten waaraan zich te houden. Maar hij, gesterkt door de Geest Gods, gaf niet op en deelde vanop de preekstoel de inhoud van de brief aan zijn schaapjes mede. Sommigen beweerden dat deze priester op de preekstoel uitgeroepen had, *dat al de kettters moesten gebrandmerkt worden, dat men hen grijze boetekleren moest doen aantrekken en hun bezittingen afnemen; ja, dat men ze met scharen moest opsluiten en in groep verbranden*. Of dit waarheid of laster is, weer ik niet. Mogelijk komt het van kwade tongen, die graag het verdriet en de ondergang van de geestelijkheid gezien hadden en daarom veel leugens en laster over hen uitstrooiden. Daarentegen vertelden sommige geestelijken allerlei leugens over de gelezen en gingen al te ongenadig om met arme verdoolde, vaak ernstig God zoekende mensen. Toen de aanhangers van het nieuwe geloof vernamen dat hij niet ophield maar hen integendeel scherp aanviel, werden ze nog meer verbitterd en vielen 's nachts zijn huis binnen. Ze scholden hem uit en schreeuwden: 'Gij, paap, hoe blijft gij 't volk verleiden en uw afgoderij preken!' Dan grepen ze hem vast en sneden hem een oor af, zeggend: 'Hou dit en ler erop, dat u niets ergers overkomt!'

De priester liet zijn wonde ten beste verzorgen en begon, ze vlug hij maar kon, opnieuw met preken, vuriger en heftiger dan vroeger. Wethouders en parochianen, vrezend dat dit geboefte nog zou terugkeren, bezorgden hem nacht en dag een wacht van wel twaalf man. Maar op een dag vielen veertig man, te paard en te voer, het dorp binnen en verjoegen de wachtposten. De priester werd vastgegrepen en in grote pijnen vermoord. Eerst sneden ze hem het andere oor af, zoals men varkensoren afsnijdt, daarna hieuwen ze hem alk vingers af en tenslotte sneden ze zijn lichaam open en trokken zijn hart eruit.

Deze moordenaars, van wie de handen besmet waren met onschuldig bloed, zijn dan weer verdwenen en, tot nu toe, weet men niet waarheen ze gingen of vanwaar zij kwamen.

Een weinig later braken ze in de parochie Stremme, waar Frans gesproken wordt, de kerk open en vernietigden er boeken, beelden, misgewaden e.a., die ze op een hoop wierpen en in brand staken. De priester van die parochie werd in zijn huis overweldigd en beroofd.

Om deze misdaden te straffen en in 't vervolg te beletten kwam de heer van Reessegem naar Ieper, waar hij inlichtingen inwon aangaande de misdadigers.

Spaanse geweldplegingen

Vele brave lieden verwonderden zich erover, dat de Spanjaards, die te Gent en in andere goede steden ingekwartierd waren, niet naar het Westkwartier gezonden werden. In de steden hadden ze niets te doen, want het volk was er vredelievend als lammeren en moest van hen veel last en ongelijk ondergaan.

Zo gebeurde het onlangs te Antwerpen, dat enkele Spanjaards, tijdens een maskerade, in het huis van een voornaam man woorden kregen en er meteen drie mensen vermoordden.

Te Oudenaarde morste de baljuw bij het drinken onbewust wat wijn op een Spanjaard. Onmiddellijk trokken ze hun degens en doorstaken de brave man. Men zegt, dat nog andere personen gekwetst werden,

In het land van Aalst lagen nog een stel ruiters. Ze deden er de mensen grote overlast aan en logeerden tot met twintig man in één huis. De inwoners werden zo mishandeld, dat ze zichzelf de dood toewensten.

Te Meire en omgeving ging alles verloren. Ze hielden er vooral lelijk huis, omdat de geuse predikanten hier groot succes gekend hadden. Hij de heer van Melle, die om zijn geusgezindheid bekend stond, maar sindsdien al zeer devoot met de processie was meegetrokken, zaten ze met z'n twintigen aan tafel. Hij moest hen allen gratis voeden en bovendien nog geld aan hun kapitein geven. Zulke dingen gebeurden er overal, lieve beminde lezer, zodat ik er geen honderdste kan van weergeven.

Zeven wetsdienaars door de geuzen gedood

Op 9 januari trok de baljuw van Hondschote er met enkele dienaars op uit om oproerige geuzen te vangen. Ze slaagden erin enkelen vast te grijpen, maar werden door de nacht verrast en moesten met hun gevangenen in een herberg buiten de stad overnachten. Daar werden ze onverwachts overvallen. Zeven wetsdienaars verloren er het leven, ook een gevangene werd bij vergissing door zijn vrienden vermoord. Een andere wetsdienaar kon ontsnappen door zich voor een gevangene te laren doorgaan. Velen van die booswichten en geuzen zijn een hopeloos volk, die opgejaagd leven en al hun bezittingen verloren hebben.

De gearresteerde Spaanse soldaten worden vrijgelaten

Terwijl arme mensen, die weinig of niets misdaan hadden, opgesloten werden, liet men de Spaanse soldaten, die veel misdaan hadden, vrij gaan. Dat was een zachte en aangename galei, waarmee men de inwoners van Gent gepaaid heeft en waartoe ketenen gesmeed waren. Niettemin, niemand wordt geholpen door andermans ongeluk maar men zag toch, dat de justitie wel zeer zacht met hen te werk ging, terwijl de andere mensen hard werden aangepakt,

Nieuwe gewelddaden in de Westkant

De 11de en de 12de januari gebeurden er weer talrijke geweldplegingen in het Westen, aan de Franssprekende kant. 't Geboefte liep de kerken van 't platteland af, greep priesters en kosteren vast en verplichtte hen zelf het vuur aan de kerkboeken te

steken. De meiden van de priesters brandden ze het haar af alsof het heksen waren. De 13de zouden er een tiental van deze boeven doodgeslagen zijn. Men dacht dat ze twee- tot driehonderd man sterk waren. Ze schonden de kerken en sneden priesters de ledematen af. Een priester hingen ze bij zijn mannelijkheid op en anderen sneden ze de mannelijkheid af. Een koster en een pastoor werden door hen ontvoerd en nooit teruggevonden. Nog op de 13de werden er zes boeven gevangen genomen en onmiddellijk, op bevel van de baljuw van Ieper, gehangen, Op 16 januari werd tegen deze misdadigers en hun handlangers een streng edict afgekondigd. Hierin stond o.a. vernield, dat de parochies een wacht moesten instellen ter bescherming van hun priesters; dat om het geroofde en de moorden schadevergoeding moest worden uitgekeerd; dat de misdadigers onmiddellijk mochten doodgeslagen worden, hun handlangers eveneens en hun huis met de grond gelijkgemaakt

Nieuws over Egmont en Hoorne

In deze tijd werden de graven Egmont en Hoorne zwaar beschuldigd. Vele beschuldigingen werden tegen hen uitgesproken door andere, eveneens gevangen genomen heren, om hun eigen leven te redden, wel wetend dat beide graven nu machteloos waren, aangezien ze in de gevangenis zaten. De hertog van Alva had aan de koning een lange brief geschreven waarin hij zeer duidelijk al de beschuldigingspunten tegen Egmont vermeldde. De Spaanse soldaten vertelden dat Egmont een kerkrover was, want in zijn koffers hadden ze rijke kerkjuwelen en versierselen gevonden. Ook zegden ze dat de graaf van Egmont weldra te Gent zou onthoofd worden en zijn hoofd op een paal gestoken; de graaf van Hoorne, daarentegen, zou als ketter verbrand worden.

De Maestro del Campo zou de graaf van Egmont over verschillende punten ondervraagd hebben, waarop hij echter weinig antwoord kon geven. Wenend zou de graaf gezegd hebben, dat de beschuldigingen vals waren en dat hij zijn hoop op de wijsheid van de koning vestigde. De droefheid van de graaf bewoog de Maestro del Campo zo, dat hij weemoedig en deerniswekkend het kasteel verliet.

Grote droefheid over de Nederlanden

De 19de was er in Gent, en nog meer in andere kwartieren, grote droefheid. Op die dag werden veel voortvluchtige aanzienlijke burgers gedaagd, om te Brussel bij de hertog van Alva te verschijnen en zich voor hun gedrag te verantwoorden. Men zegt dat er te Gent wel 140 waren, allen rijke en degelijke mannen. Dit bericht verwekte zulke droefheid in de stad, dat het een steen zou bewogen hebben. Hun goederen werden opgetekend en ze liepen gevaar alles, leven en goed, te verliezen, als men ze te pakken kreeg. Drie dagen waren vastgesteld om te verschijnen: de derde, de zesde en de tiende februari.

In de nacht van de 20ste januari werd Arthur Boessins, een van de vroegere kapiteins van de stad, van zijn bed gehaald en gevankelijk meegevoerd. Hij zou door Glaudekin Goetghebuer, die ook gevangen zat, maar een weinig later kon ontsnappen, beschuldigd zijn.

Vrijdag 23 januari kwamen enkele boeven in de parochie van Heusden bij Gent, waar zij een man, Macharius Schepens, grote pijnen aandeden; zijn vrouw werd met ontbloot achterste op een stoel geplaatst, waar de zitting uitgesneden was en waaronder ze vuur mankten. Ook pijnigden ze haar aan de heupen met hete tangen, om te weten te komen waar hun geld verborgen zat.

Te Assenede kwamen ze bij een boer binnen en gaven zich voor dienaars van de

baljuw uit. Na de boer en zijn huisgenoten de handen op de rug gebonden te hebben, plunderden ze het huis en kwamen nog eens bij klaarlichte dag terug.

Sneeuw, onweer en bijgeloof

De 25ste januari was er veel sneeuw gevallen. Spaanse soldaten en hun knechten wierpen zo hard met sneeuwballen en ontzagen daarbij geen mens, want in de Schepen- buisstraat wierpen ze een man, die aan 't venster lag, met een mee de hand gemaakte sneeuwbal dood. Een ander man kreeg een sneeuwbal op het lichaam en maakte zich zo kwaad, dat hij zijn mes in de rug van de Spanjaard stak. Zo kwam er maar weinig vreugde van het sneeuwbalspel.

Nog dezelfde dag viel er veel sneeuw, maar wat onnatuurlijk mag genoemd worden, is dat de lucht plots betrok en de bliksem op de toren van de kerk en het klooster van Middelburg (Zeeland) insloeg. Het vuur liep vlug voort en de toren en de kerk gingen totaal in de vlammen op. Veel kostbare stukken o.a. schilderijen van Jan Mabuse, werden door de brand vernietigd.

Deze vreemde gebeurtenis gaf de geuzen de gelegenheid weer wat te vertellen. 'Zie,' zegden ze, 'hoe God op de geestelijkheid vertoord is.'

Maar de katholieken en ook de hertog van Alva meenden, dat de geuzen er misschien de hand in hadden. 't Was immers totaal tegen de wetten van de natuur, dat in het midden van de winter en met zoveel sneeuw, vuur uit de lucht viel. Des te meer werden de geuzen verdacht, omdat nog op dezelfde dag de kerk van Dordrecht afbrandde, terwijl geen enkel particulier huis schade leed.

Nieuws uit de Westkant

Men vernam nog, dat de misdadigers uit de Westkant, die priesters en kosteren zo gewelddadig aanvielen, meestal vreemdelingen uit Engeland waren. Ze zouden het plan koesteren alle priesters en kloosterlingen en daarna alle katholieken te vermoorden, om zo het nieuwe geloof te doen zegevieren. Men vertelde nog voor waar, dat er weer zes gevangenen genomen waren in een molen, want ze durfden in geen huizen noch herbergen logeren. Naar verluidt zouden het zes predikanten geweest zijn.

De markgravin van Bergen naar het klooster

Omstreeks deze tijd is de mark-gravin van Bergen, uit grote droefheid, aangezien al haar bezittingen aangeslagen waren, naar een klooster te Mechelen getrokken, om er een arm en stil leven te leiden. Haar man was met de heer van Montigny, van wie gezegd wordt, dat hij gearresteerd is, naar de koning in Spanje afgereisd en is daar overleden. Zijn lichaam werd naar huis gezonden en zou sporen van ernstige mishandelingen vertoond hebben.

Van al de andere grote personages, zoals de prins van Oranje e.a., werden de goederen ren voordele van de koning opgeschreven.

Nogmaals de Westkant

Op de 26ste januari kwam het geboefte nogmaals te Hondschote en viel er een kerk binnen. Twee priesters, die er de mis celebreeerden, werden aan het altaar gedood. Van de parochianen, die in de kerk waren, werden er verscheidene gewond en zeven vermoord.

Men vertelt dat ze een priester vastgrepen en zijn geslachtsorgaan in bod stelden, zoals men met het huisgerei doet. De geestelijke bood hun tien pond, waarmee ze zich tevreden verklaarden. Maar als ze het geld ontvangen hadden, sneden ze het toch af,

zeggend: 'Neem, wij laten het u, t is het uwe, ge hebt het gekocht en betaald', en staken het hem bebloed in de hand.

FEBRUARI 1568

Dieven uit de zestiende eeuw

De 7de februari werden vier jonge kerels naar de pijnbank geleid. Ze waren met enkele anderen gearresteerd voor verscheidene diefstallen, o.a. die van Heusden, waarover ik reeds gesproken heb.

Op 17 februari werden er zes - meestal jonge - edellieden, voor deze feiten uit de gevangenis gehaald en buiten de Muidepoort levend verbrand. Een van hen trachtte te ontsnappen maar werd nog beter in het oog gehouden en ontliep zijn lot niet. Hij had ook gezegd dat het hem om 't even was of God of Satan zijn ziel zou hebben. Men vertelde dat deze jonge edellieden zich in de gevangenis bijzonder slecht gedroegen. Ze scholden de bewakers uit voor schelmen en verraders, wilden beter vlees en moesten wijn in plaats van bier hebben.

Nochtans, toen ze aan de galgeberg kwamen, schenen ze niet slecht gesteld, maar riepen aandoenlijk God aan om vergiffenis voor hun zonden. Een van hen riep zo berouwvol op God, dat de tranen mij uit de ogen sprongen. Toen ze allen vastgebonden waren, werd het vuur aangestoken. Nog een tijdje riepen ze welgemeend God aan maar dan overviel hun de grote pijn en schreeuwden ze, zodat hun kelen hees werden en ze door de rook en de vlammen verstikten.

Her vuur brandde hard en lang. Toen zag men de arme zes lichamen staan en 't vuur op verscheidene plaatsen in hun lichamen branden. De darmen hingen uit hun buik en brandden zo klaar als lantaarnen. Dat God zich over hun arme zielen ontfermt, wat ik ook vast geloof!

Deze terechtgestelden waren van Amsterdam, Brugge, Blankenberge en elders.

Vreemde geruchten over de arrestatie van Don Carlos

Te Gent vertelde men, niet alleen onder de Gentenaars, maar ook onder de Spaanse soldaten, dat de zoon van de koning, Don Carlos, gevangen genomen was. Sommige soldaten van het kasteel zegden, dat de oorzaak diende gezocht in zijn weigering naar de Nederlanden over te komen, waar. zijn vader hem heen wou zenden. Maar algemeen werd aangenomen; dat juist het tegenovergestelde met de waarheid overeenstemde. Don Carlos wou graag naar de Nederlanden komen, vooral toen hij vernam, hoe het hier ging, en dat zoveel goede grote prinses en edellieden, die zijn vader dappere diensten bewezen hadden, nu in groot gevaar verkeerden. Ook nam hij het zijn vader kwalijk, dat de hertog van Alva naar hier gestuurd werd. Om naar de Nederlanden over te komen zou hij, buiten het weten van de koning, schepen en geld klaargemaakt hebben. Anderen zegden, dat hij tot zijn vader stout en onbehoorlijk had gesproken. Nog anderen meenden te weten, dat hij een secretaris van de koning doodgestoken had. Hij zou ook gezegd hebben, dat de Nederlanders zeer goede mensen waren. Het gerucht deed de ronde, dat hij ijelhoofdig was, sinds hij eens door de zolder gevallen was terwijl hij een mooie dame van het Hof achtervolgde, en dat hij van die val ietsels overgehouden had. Dit bericht lijkt mij echter twijfelachtig en lasterlijk

Gewelddaden in de Westkant

In West-Vlaanderen waren de benden nog niet verdwenen. Onlangs hadden ze een schip, geladen met buskruit, verplicht aan te leggen en namen al het schietpoeder mee.

De priesters namen bijna allen de vlucht, want zij maakten het belangrijkste mikpunt van de bandieten uit.

Nieuwe terechtstellingen van dieven

De 28ste februari werden er te Gent nog drie dieven naar de brandstapel gevoerd en voorbij de Muidepoort, naast de zes andere, terechtgesteld. Ook zij riepen God aan, echter niet zo fel als de vorigen. Alvorens hen te verbranden, heeft de hangman hen met een koord gewurgd, zo dat hun pijniging minder lang duurde.

Arrestaties te Brussel

Zevenentwintig mannen, die in Brussel voor de hertog van Alva moesten verschijnen, werden er in de nacht van de 20ste gearresteerd. Men had hen lang ondervraagd en ze meenden te mogen vertrekken, maar werden in 't geheim naar de gevangenis overgebracht. Onder hen bevonden zich zeventien Gentenaars, rijke en degelijke mannen, poorters, renteniers, handelaars en de apotheker Claas de Saleere, wiens winkel steeds vol stond en van wie men zegt dat hij tot acht pond per dag verdiende.

Zij werden te Brussel voornamelijk over drie punten ondervraagd: of ze niet met een eed verbonden waren, om elkaar te helpen en bij te staan; vervolgens of ze geen eed gedaan hadden om de geestelijken aan te vallen, uit te roeien of op de vlucht te jagen; tenslotte of ze geen geld gegeven hadden om soldaten te lichten en hun vijanden te weren. Ook vroeg men hun wat ze van het Heilig Sacrament des Altaars dachten, waarop sommigen zeer bevreesd antwoordden, maar anderen zeer stout, alsof ze zich in Genève bevonden.

Ook de heer van Backerzele zou te Brussel zeer gepijnigd zijn, om hem tot bekentenissen te dwingen aangaande zichzelf en over zijn meester, de graaf van Egmont.

Spaanse gewelddaden

Te Gent vernam men hoe onrechtvaardig de Spaanse soldaten in 't Land van Roden leefden. De mensen hadden er zich voor vijftig pond van troepen vrijgekocht, maar moesten er toch herbergen en daarbij al hun grillen voldoen. Als de arme boeren geen geld meer bezaten, werden ze verplicht hun waren naar Gent te gaan verkopen en de opbrengst werd hun dan door de soldaten afgenomen. De Spanjaarden schoten het wild op de jachtterreinen van de edellieden, deden het de boeren kopen; verplichtten hen dan het zeer delicaat te bereiden en aten het op. Men zei, dat ze te Wetteren een lichtekooi in wijn hadden laten baden. In 't Land van Roden was er nochtans geen beeldenstorm geweest en toch moesten de inwoners eenentwintig dagen de overlast dragen. Alle landhuizen namen ze in bezit zonder te vragen aan wie ze toebehoorden. Waar ze niet binnengelaten werden, braken ze de deur open en sloegen de eigenaar dood. Niemand mocht zich tegen hen verzetten, want zij waren boven de Wet verheven.

Zaterdag 28 februari bonden ze drie mannen in Gent aan de tinnen van het Gravenkasteel vast, met de handen achterover, zodat de handen het gewicht van het hele lichaam moesten dragen. Dit was zo erbarmelijk om aan te zien, dat de burgers van Gent zich terugtrokken, maar de Spanjaards lachten erom. Zo stevig werden ze vastgebonden, dat zij blauw en zwart uitsloegen en hun aders uitpuilden. Tot driemaal toe werden ze tot tegen de straat neergelaten en daarna tot helemaal boven opgetrokken. Onder hen bevond zich een oude man, die een schot zou afgevuurd hebben in de Molenaarsstraat. De anderen waren zonder enige reden gevangen genomen. Die drie arme mensen weenden en huilden zeer. Jammerlijk, want ze on-

dergingen afschuwelijke pijnen.

Deze justitie, als men hier van justitie spreken kan, deden de soldaten zonder de raadsheren en schepenen ervan in kennis te stellen. Daarom noteerden de voornoemde heren zeer naarstig al de getuigenissen betreffende deze zaak, ten einde een rapport naar Brussel te zenden en te vragen, of die vreemdelingen toelating hadden de inwoners zo te tiranniseren.

Bericht uit Brussel

Een bericht uit Brussel verbood de heren van de Wet in Gent recht te spreken over hun gevangenen, zoals meester Gillis Coorne, meester Rutsemeelis e.a. Vanuit Brussel zou men advies geven en justitie doen. Men vernam echter niets over de onredelijke rechtspraak van de Spanjaarden over drie Gentenaars. Ook was er een brief aangekomen, waarin bevel gegeven werd binnen de zes weken alle kerken te herstellen.

MAART 1568

Een golf van arrestaties

Op vastenavond, omstreeks 9 uur, ontbood de Maestro del Campo de officieren en wetsdienaars van de stad bij zich. Daar gekomen, deed hij hen onder eed beloven het geheim van hun opdracht te bewaren. Omstreeks één uur 's nachts zou hij bij hen met een troep soldaten komen, om een stel burgers gevangen te nemen. Op het gestelde uur vertrokken zij dan in vier groepen, elk bestaande uit tien soldaten, en namen ieder ten gedeelte van de stad voor hun rekening. Negentien man werden er die nacht in Gent gevangen genomen. Overal in Vlaanderen, Brabant, Holland, Zeeland en de andere gewesten van de Nederlanden geschiedde hetzelfde. Elkeen kan gemakkelijk gissen hoeveel bezorgde mensen er in de Nederlanden rondliepen, want in Doornik waren er honderd gearresteerd, in Valenciennes veertig, in Deinze elf, enz.

Honderd Gentenaars moeten te Brussel verschijnen

Op Asdag gebeurde er nog meer narigheid. Op die dag werden drie brieven aangeplakt waarop de namen en de misdrijven van een stel calvinisten geschreven stonden. De eerste brief werd aan de St.-Janskerk uitgehangen en bevatte vierendertig namen; de tweede aan de St.-Jakobskerk, met veertig namen; en de derde, aan de St.-Michielskerk, bevatte er zesentwintig. Samengenomen waren er honderd personen vermeld. Onderaan stond geschreven, dat al deze mensen in de eerste acht dagen van de maand maart te Brussel voor de hertog van Alva moesten verschijnen. Wie geen gehoor aan de oproep gaf, werd ten eeuwigden dage verbannen en zijn bezittingen verbeurd verklaard.

Nieuwe arrestaties

De 6de maart werden na de middag, in de omgeving van de Vrijdagmarkt, drie mannen gevangen genomen. Het waren: Liefken van der Venne, factor van de rederijderskamer *Maria ter eere*; een schipper, Lambrecht, en een zekere Philips. De eerste was berucht voor zijn gezegden en grappen, maar vooral voor een Rederijdersdroom, die hij in de herbergen reciteerde. Deze droom werd door meester Jan Onghena gemaakt en bevatte talrijke spottende aanvallen op de geestelijken.

Nog op dezelfde dag werden geboeid op twee karren, een stel mannen uit West-Vlaanderen te Gent binnengebracht. Zij hadden de geuzen geholpen en waren ook naar de veldsermoenen gaan luisteren.

's Anderendaags werd de mandenmaker, Gheraard van Bijlande, een meester in zijn vak, te Gent gearresteerd. Hij was ook lid van een rederijderskamer, maar hoewel rederijker, sprak hij toch niet goed. Naarstig had hij aan de beeldenstorm meegedaan en liet zich, in die tijd, door zijn oproerige en stoute taal opmerken.

Zeven mannen te Ieper terechtgesteld

De 3de maart vernam men te Gent, dat acht dagen geleden zeven mannen te Ieper terechtgesteld waren. Twee van hen werden levend verbrand en de vijf andere gehangen, waaronder twee oude mannen. Men legde hun ten laste aan de geuzen buskruit en andere wapens bezorgd te hebben. De eerste twee hadden valse predikanten uit Engeland naar de Nederlanden gebracht, door dewelke het volk jammerlijk misleid werd.

Arrestaties en terechtstellingen

Uit Brussel vernam men dat de achttien Gentenaars, die er onlangs gearresteerd werden, naar de rechtbank verwezen waren en dat het oordeel weldra zou geveld worden.

Meester Arthur Boessins, na zijn vrijlating hoogbaljuw van Deinze geworden bracht in 't Gravenkasteel te Gent tien geuzen, als gevangenen, binnen. Zodra zij er aangekomen waren, liet hij ook zijn schout, die de gevangenen had helpen arresteren, in de boeien slaan.

Dinsdag 16 maart verbrandde men te Antwerpen drie veroordeelden, nadat ze eerst gewurgd waren, te weten een vader en zijn twee zonen. Ze behoorden tot de sekte der wederdopers en hadden de koninklijke edicten overtreden.

De 25ste werden nog te Gent Jan van der Riviere, schilder, Lieven de Grave, metselaar, en Lieven de Smet gearresteerd.

Spaanse deernen

Omstreeks deze tijd zond de hertog van Alva een brief aan de officieren en soldaten, waarin bevolen werd de deernen uit de huizen van brave lieden te verwijderen, om schandaal te vermijden.

Anderen zegden dat het slechts voor de hoogdag was en dat ze daarna opnieuw konden beginnen; maar de soldaten beweerden, dat het voor altijd zou zijn. Drie van die vrouwtjes gingen hierop naar 't klooster, om boete te doen.

De hertog had ook aan de raadsheren van Gent laten weren, dat hij zich het recht voorbehield zelf te beslissen over iedere straf aangaande de geuzen. Niemand mocht een beroep doen op de privileges van de stad, om leven en bezittingen te bewaren.

Een groot aantal mensen naar Brussel geroepen

Het gerucht deed de ronde dat alleen al uit de stad Ieper 470 man te Brussel moesten verschijnen. Die was een zeer groot getal voor zulke stad, waar uit Gent, waar viermaal meer mensen woonden, waren er slechts 230 gedaagd. Uit Brugge, waar de geuzen weinig succes hadden gekend, moesten er 34, waaronder vier vrouwen, naar Brussel gaan.

Een groot bloedbad op komst

In 't geheim vertelde men, dat er weldra een groot bloedbad op komst zou zijn, Sommige welingelichte personen verklaarden, dat men tot 2500 man in één dag zou terechtstellen, zoals men ze grotendeels in één nacht gevangen genomen had.

De 29ste kwamen er droeve berichten in Gent en elders aan. 's Anderendaags zou men in heel Vlaanderen, op bevel van de hertog van Alva, talrijke terechtstellingen

uitvoeren. De heren van Gent hadden een speciale vergadering belegd en gingen ook naar de Maestro del Campo. 's Avonds zag men hen naar de gevangenis optrekken.

II - De terechtstellingen

Zeven mannen te Gent gehangen

De 30ste maart, bij koud en winderig weer, begonnen al zeer vroeg de Spaanse trommels te roffelen. Terstond verzamelden de soldaten met harnas en wapens en bezetten al de straten van de stad in groepen van acht à tien man hielden ze de wacht, terwijl alle huizen en winkels gesloten waren. Ondertussen werden op het St.-Farahildeplein de galgen opgetimmerd en werd een grote hoeveelheid zand aangebracht.

Even na twaalf uur bracht men meester Willem Rursemeelis, procureur, naar buiten. Hij had als biechtvader pater Lieven Vandenbossche, dominicaan, die na zijn dood het De profundis over hem bad en zei, dat Rursemeelis als een goed christen gestorven was. Daarna volgden nog Pieter Andries, zeepzieder; Jan Rooze, tegelzetter, die geen woord sprak en totaal onberoerd bleef; Lieven de Smedt, 70 jaar oud; meester Gillis Coorne, een zeer knap kunstenaar; meester Jacob, bijgenaamd Schoenlap, en tenslotte een man wiens naam mij onbekend is. De meesten onder hen riepen zeer aandoenlijk God aan en vroegen voor hun ziel te bidden, maar enkelen bleven halsstarrig in hun 'vergissingen'.

Jonge wederdopers verbrand

Daarna was het de beurt aan vier wederdopers, om levend verbrand te worden. De soldaten deden de toeschouwers ver uitwijken opdat men hun laatste woorden niet zou horen, wat zeer wijs gedaan was, want hun taal is zeer aantrekkelijk en besmettelijk.

Onmiddellijk daarna werden de vier veroordeelden aangebracht en terstond in het brandhuisje geduwd, sommigen onder hen schenen nauwelijks vierentwintig jaar. Ze spraken elkaar moed in en één van hen begon te zingen. Doch een Spanjaard, die reeds iemand verhinderd had zijn gebed te doen, sloeg hem met een stok; wat het volk niet graag zag.

Nadat ze geketend waren werd het vuur aangestoken zodat de veroordeelden, die slechts een hemd op het lichaam hadden, onmiddellijk het vuur voelden. Ze riepen luid op God maar vlug veranderde dit roepen in een afschuwelijk geschreeuw. Doch weldra verstikten de rook en de vlammen hun stemmen en bedwelmden hen groten-deels. Dit maakte de Spanjaarden zo woedend, dat ze voortdurend nieuwe mutsaards op 't schavot wierpen, om nog meer vuur te maken. Toen de vlammen uitdoofden, zag men de lichamen verkoold, de darmen uit de buik hangend en de benen bijna opgebrand.

Deze vier wederdopers waren vreemdelingen en hadden meer dan een jaar in de gevangenis doorgebracht.

Niemand van deze terechtgestelden zowel de gehangen als de verbranden, wist de vorige avond om 7 uur, dat hij sterven moest Slechts toen zij naar 't Gravenkasteel gevoerd werden, begrepen ze wat hen te wachten stond.

Rursemeelis en Pieter Andries werden in gewijde aarde begraven, maar de anderen, alsook de vier wederdopers, werden naar het galgeveld gevoerd en in ongewijde grond gestopt.

Na de terechtstellingen trokken de Spaanse soldaten, voorafgegaan door hun trommelaars, naar hun logementen, maar enkelen bleven achter, om samscholingen te vermijden. Een Spanjaard, die mij met een man en een oude vrouw zag spreken, zei

in gebroken Vlaams: "t Is niet goed, zijn Letheranos, nogal beter dronkaard zijn."

APRIL 1568

Nog andere terechtgesteld

De 1ste april ontving men te Gent bericht over de terechtstellingen, die in alle hoofdsteden van de Nederlanden uitgevoerd waren, zoals te Brussel, Antwerpen, Doornik, enz.

Te Brussel werden er op 2 april nog twee wederdopers verbrand en tien andere mannen, waaronder vier Gentenaars, opgeknoopt. Sommigen onder hen werden eerst onthoofd en daarna onder de oksels opgehangen.

De 5de april moesten weer drie mannen op het St.-Farahildeplein sterven. Slechts weinig inwoners en soldaten woonden de terechtstellingen bij. De eerste twee werden gehangen en de derde levend verbrand.

Pastoor van Vlinderhoute

De derde veroordeelde was een gewezen priester, pastoor van Vlinderhoute bij Gent, en predikant, maar gebruikte zijn verstand ten kwade. Hij heette Gillis de Meyere. In de voormiddag had de afgevaardigde van de bisschop van Doornik, die daartoe gemachtigd was, hem ten huize van de 'deken der christenen' ontwaard. Toen men hem naar de brandstapel leidde, meende hij te spreken, zoals schadelijke ketters vaak doen, maar 't werd hem verboden en de Maestro del Campro gaf hem een slag op de mond. Hierdoor bloedde hij zeer fel en raakte de zakdoek, die de kapitein in de hand hield, vol bloed. Na enkele woorden in het Latijn, die men hem toeliet te spreken, werd hij naar het buisje met de mutsaards geleid en vastgeketend. Onmiddellijk staken de soldaten het vuur aan, dat hij goed voelde, want er stonden niet meer dan vijftien mutsaards. De Spanjaarden hadden er tevoren enige afgeworpen, tezamen met wat stro. Hij riep God aan, maar kort daarop schreeuwde hij, door de pijn van het vuur gekweld: 'Aai, Aai! Weldra stakte zijn stem door de rook en de vlammen en gaf hij de geest. De soldaten sporten en lachten met hem, omdat hij aai, aai had geroepen. Wat men echter voor een kleinere zaak zou doen, want alvorens het vuur het lichaam verteert, lijden de veroordeelden uitzonderlijke grote pijnen, die een voorsmaak zijn van de helse foltering, voorbehouden voor onverbeterlijke ketters.

Dit vuur werd niet op een schavot gemaakt, maar op de straat, zoals men een St.-Jansvuur aansteekt. Dit was de oorzaak, waardoor ik de veroordeelde niet te zien kreeg. Ik stond trouwens achter een heel stel mensen. Deze priester was een kleine korte man, mank gaande in zijn benen en nog 'manker in zijn geloof'. Hij onderschreef volledig de leer van Luther en wou ze niet afzweren. Toen de geuzen het hoofd opstaken, zei hij in zijn sermoenen, dat de tijd rijp was om de waarheid die hij sinds lang in zijn hart bewaarde, te openbaren. Hij durfde zijn valse lering *de waarheid* noemen en beweerde te sterven voor het woord Gods. Nochtans stierf hij voor de vervalsing voor het woord Gods, zoals de valse munter het geld van de koning namaakt.

Toen hij eens, tien of twaalf jaar geleden, met het Heilig Sacrament uitging, om iemand te bedienen, ontmoette hij enkele jagers en ging met hen het wild opjagen, nadat hij de ciborie in een holle boom had geplaatst en zijn koorhemd en stoel afgelegd. Ieder verstandige mens kan hierover oordelen.

Zijn lichaam werd tot as verbrand, want de Spaanse soldaten stookten zelf. 's Anderendaags om tien uur lagen nog een stuk van zijn hoofd en van zijn ruggegraat te branden. Omstreeks acht uur had een man, waarschijnlijk door dezelfde kwaal besmet,

een beentje van de verbrande ketter willen oprapen, om het als een relikwie te bewaren, maar een Spaans soldaat zag het en slingerde de man heen en weer. Hij zou hem naar de gevangenis gebracht hebben, maar een andere soldaat verhinderde het.

De 'deken van de christenen' vertelde me, dat deze pastoor maar een arm kereltje was, met weinig verstand. In 1556 was hij door de bisschop van Doornik onder handen genomen, omdat hij verdachte boeken bewaarde, waarvan hij sommige passages onderstreept had, die hij in zijn sermoenen verdedigde. Hiervoor werd hij bestraft en moest hij zweren niet meer te herbeginnen, op straf van lichamelijke kastijding.

In de tijd van de geuzen herviel hij echter en werd van zijn pastorie ontheven, want hij wou geen mis lezen en zette de mensen in zijn sermoenen tot geloofsafval aan. Hij verzekerde de deken niet meer gepredikt te hebben, nadat hem zijn pastorie afgenomen was. De deken raadde hem aan, zich bij de bisschop van Doornik te begeven, een goedhartig man, van wie hij wel vergiffenis zou krijgen. Maar hij weigerde, zeggend, dat hij zich liever bij de wereldlijke rechters aangaf, want hij bewaarde een slechte herinnering aan de bisschop. Hij geloofde niet in het vagevuur noch in de aflaten, verwierp de cultus van de heiligen en meende dat Christus slechts geestelijk in het Heilig Sacrament aanwezig was.

Bestorming van enkele gevangenissen

De 3de april gebeurde er te Ronse een stout feit. Twintig mannen braken de gevangenis open, vermoordden de cipier en verlostten twee gevangenen, die tot hun geloof behoorden. Later heeft men de huizen van de geuzen, die van deze gewelddaad verdacht werden, doorzocht maar alle woningen waren ledig. Mensen noch goed vielen te bespeuren.

In de omliggende bossen vergaderden de opgejaagde en voortvluchtige geuzen. Aangezien ze moeilijk van de wind konden leven, ondernamen ze van daaruit strooptochten, waaronder de bevolking dan te lijden had.

Een weinig tijd vroeger werd de gevangenis van Tielt met geweld opengebroken en al de gevangenen verlost.

Kerkelijke absolutie

Op maandag 5 april moesten de geuzen, die hun kinderen door de vreemde predikanten hadden laten dopen, bij de afgevaardigde van de bisschop verschijnen. Ze kregen er absolutie en penitentie. Op Sacramentsdag moesten ze een toorts ter ere van het Heilig Sacrament brengen. Een geldboete werd opgelegd naar ieders mogelijkheden, gaande van zes gulden tot niets. Ook verplichtte men hen een schriftelijke eed van getrouwheid aan de Kerk af te leggen. Het scheen hun wel een zeer zachte boete, want sommigen stuurden tot honderd gulden en meer. Het geld diende voor de armen en voor de kerken, die het allebei zeer nodig hadden.

Zij die leven en goed verbeurd hadden

Omstreeks deze tijd vernam men wie leven en goed verbeurd had, te weten: alle raadsheren van de geuzen; alle volksophitsers; alle geldschietters of wapenleveraars; al die gewapend de wacht optrokken tijdens de veldsermoenen; allen die in dezelfde sermoenen aalmoezen ophaalden; alle wederdopers, calvinisten en andere kettters; allen die de roomse Kerk hadden afgezworen en dergelijke.

De passieweek te Brussel

Dinsdag 5 april begon men te Brussel de passieweek te spelen, wat zeer jammerlijk om aan te horen was. Op sommige dagen werden er tien en meer terechtgesteld. Zeven

mannen van Gent zouden in één dag, buiten de stadspoorten, onthoofd of opgeknoopt zijn. Twee van hen werden eerst gehalsrecht en daarna onder de oksels opgehangen, wat natuurlijk gruwelijk om aan te zien was. Tien andere Gentenaars had men een mijl buiten de stad aan bomen opgeknoopt. Al de gevangenen uit Gent waren nu terechtgesteld, behalve François Hueriblock, voor wie veel gedaan werd om hem te verlossen. Vele degelijke en zeer geachte personen spanden zich in voor hem. Verscheidene geestelijken spraken voor hem ten beste, o.a. de kanunnik van St-Donaas te Brugge, de pastoor van Gentbrugge en twee priesters van de Sa-Michielskerk, die getuigden dat hij talrijke kostelijke stukken uit de kerk gered had. Ook pater Jan Vanderhaghen ging naar Brussel om voor hem te pleiten.

Vele geestelijken en wereldlijke katholieken werden door het bloedbad ten zeerste bewogen, zodat ze weigerden de naam van om het even welke verdachte op te geven en aan loslippige kerkdienaars en kosters verboden namen te noemen. De schepenen wensten trouwens niet de grote massa van de misdadigers aan te brengen, want de stad zou er slechts door geblameerd worden.

't Was trouwens zeer droevig de bedruktheid en de angst van het volk te zien. Te meer daar door hun dood en het verlies van hun bezittingen de schade niet hersteld werd.

Te Brussel vertelde men dat de kinderen Batenburch weldra zouden terechtgesteld worden.

Over de heer van Backerzele deden gruwelijke berichten de ronde. Op de pijnbank zou hij een voet uitgerekt zijn en toen hij door de straten naar de gevangenis werd overgebracht, scheen hij nog nauwelijks te kunnen gaan. Men zei ook dat hij meer dan eens gepijnigd was en dat hij met paarden zou uiteengetrokken worden. Anderen beweerden dat men hem zou kwartieren. Hij was een mooie jonge kerel, en door en door een edelman.

De toestand te Gent

De 7de april moesten te Gent vijf mannen naar de pijnbank en 's anderendaags nog drie. Alle dagen hoorde men nieuwe droefheid en kommer. Vrouwen liepen huilend door de straten. Anderen vluchtten met hun familie weg, lieten alles achter en trokken armoe en ellende tegemoet.

Op 10 april werden drie jongemannen, twee timmerlieden en een schrijnwerker, onthoofd. Ze hadden indertijd zeer naarstig in de kerken ingebroken en kregen nu een wel bitter loon. Alle drie stierven ze bijzonder godvruchtig, en vroegen het volk voor hen te bidden. Inwoners en Spaanse soldaten vielen op de knieën en baden voor hun ziel. De lijken werden door de cellebroers in gewijde aarde begraven maar vooraf gebeurde er nog een jammerlijk incident. De lijken had men gelegd voor het huis van een man, een zekere François, secretaris bij de griffier van de stad. Deze persoon kwam echter onverwachts buiten en schrok zodanig, dat hij kort daarna overleed.

De scherpreechter van Gent had de stad verlaten, om in Deinze, op 13 april, zeven man terecht te stellen. Daarna trok hij naar Oudenaarde en Ronse, om overal een bloedige dag te maken. Pater Jan Vanderhaghen had voor de arme veroordeelden van Deinze in de St. Janskerk laten bidden.

Daarentegen werden er op 13 april zes man te Gent vrijgelaten. Wat wel een heuglijk nieuws in deze tijd was.

Te Valenciennes werden enkele mensen, waaronder een rijke koopman, die weigerden zich te bekeren, levend tot as verbrand.

Had de Maestro del Campo geweten, dat er onlangs vijf mannen te Gent zonder berouw en buiten de Kerk gehangen waren, hij zou hen ongetwijfeld levend hebben doen verbranden.

Twintig punten die pleiten voor medelijden

Wat de geuzen ook mogen misdaan hebben, toch pleit er veel meer voor medelijden dan voor wraakneming. In twintig punten kunnen de argumenten gemakkelijk samengevat worden:

1. — Zij zijn onze evennaasten.
2. — Zoals wij en alle kinderen van Adam zijn ze zwak en niet zonder gebreken.
3. — Zij zijn meestal door de duivel misleid geweest.
4. — Zij meenden het goed met het nieuwe geloof en wilden God oprecht dienen.
5. — Zij waren veel vuriger dan vele katholieken.
6. — Zij vertrouwden op grote personen, die de hand hadden in de gebeurtenissen.
7. — Vele landen waren er van de Roomse Kerk afgevallen.
8. — Wegens het slecht leven van sommige geestelijken, meenden ze dat ook de leer van de Kerk verkeerd was.
9. — Veel geestelijken ontvluchtten hun kloosters en werden calvinist.
10. — Er bestond veel verwarring in geloofszaken, vele priesters waren te ongeleerd en te partijdig.
11. — Ze zagen de geestelijken in hun vergissingen en gierigheid volharden.
12. — Dit nieuw geloof scheen zeer goed en bestrafte zeer hard de zonden.
13. — De nieuwe predikanten bevestigden hun gezegden met de teksten van de Schrift.
14. — De nieuwe predikanten toonden zich veel vuriger dan de onze.
15. — De nieuwe predikanten wezen ruw op de gebreken van de katholieken.
16. — Zij, en niet de priesters, werden om hun geloof vervolgd.
17. — Ze meenden *de uitverkorenen te zijn*, waarover Christus sprak.
18. — Hun lering is zoet en schijnt op de heilige Schrift te steunen.
19. — Ze kenden de lagen en listen van de duivel niet.
20. — God trekt soms Zijn hand weg van bepaalde mensen.

Nog andere redenen, die te lang zin om hier aangehaald te worden, moeten ons tot medelijden bewegen. Onder hen zijn er veel goede mensen, helemaal niet zo kwaad als sommigen wel beweren. Men vergete niet, dat ook zij vaak het slachtoffer werden van de lastertaal en het kwaadspreken.

Nieuwe onkosten

Van de schepenen eisten de Spaanse officieren een zeker getal bedden, om de deernen, die nu in de paastijd weg moesten, slaapgelegenheid te bezorgen. De inwoners, die bedden moesten afstaan, verheugden er zich maar weinig in.

Ook werd de lijst opgemaakt van de benodigdheden, die de mensen in de zomer aan het leger zouden moeten afstaan. Er scheen dus maar weinig kans te bestaan, hen vlug te zien vertrekken. Sommige soldaten beweerden zelfs dat ze nog minstens twee jaar in Gent zouden blijven.

De 13de april werden, tot grote vreugde van de bevolking, negen gevangenen vrijgelaten. Zij waren door de onlangs onthoofde mannen ontlast geweest en zouden ten tijde van de beeldenstorm slechts met de hoop meegelopen hebben, zonder zelf te breken. Te Rijsel echter werden op dezelfde dag negen man gehangen.

Boete en geweldplegingen

Op Witte Donderdag begonnen vele Spaanse soldaten boete te doen. Ik zag er een, die zich in de St.-Janskerk geselde met koorden; waaraan haken bevestigd waren. Anderen wachtten tot de middag van Goede Vrijdag, zonder eten of drinken.

Minder devoot gedroegen zich de geuzen aan de Franse grens. Op die heilige dag

vielen ze een priester, die biecht hoorde, en zijn kapelaan aan, hingen de priester op en smeten de andere dood. Zulke misdadigers zouden, als men ze te pakken krijgt, streng moeten gestraft worden.

Pasen 1568

Op Paasdag, 23 april 1568 ging het volk naarstig te communie. In de St.-Jakobskerk wachtten de mensen wel anderhalf uur ter een priester hun het heilig sacrament gaf. Er waren daar wel vijfhonderd mensen, waarvan sommigen, door het vasten van de vorige dag, flauwvielen. Waarschijnlijk kwamen er ook uit vrees, om niet als geus bekend te staan. De eerwaarde heer Willem Deens had zoveel werk, dat nog een andere priester hem moest helpen.

Hoe men in Doornik handelde

Jan Prijzbier, griffier van de schepenen, vertelde me, hoe men te Doornik terechtgestelde kettters, die in hun dwaling stierven en zich niet wilden bekeren, behandelde. Men voerde of sleepte hun lichamen, zeer schandalig en gruwelijk om aan te zien, door de stad. Hoofd, armen en benen slingerden heen en weer, zodat zwangere vrouwen er een miskraam van kregen. Dit geschiedde als voorbeeld voor de anderen, want als de tocht door de stad ten einde was, werden ze nog op het paardenkerkhof of galgeveld begraven.

Maar de verstokte kettters bleven onverstoort bij hun opinie en meenden, dat zij de echte christenen waren, zeggend: Zie hoe de duivel de kinderen Gods tiranniseert!' Ook citeerden ze de brief van St. Paulus: 'Die naar het vlees geboren zijn, vervolgen hen die naar de geest geboren zijn.' En Christus Zelf: 'Een leerling mag niet beter zijn dan de meester. Hebben ze Mij vervolgd, ze zullen u ook vervolgen'. Met deze en dergelijke teksten spraken ze elkaar moed in.

Op zaterdag 24 april werden er nog zeven geuzen te Brussel onthoofd, waaronder drie Gentenaars, allen rijke burgers van de stad.

Spaanse troepenbewegingen en overlast

Te Doornik had het Spaanse garnizoen de stad verlaten. Nu werd er van stadswege gewaakt, 's nachts met honderd man en overdag met vijftig. Ook op andere plaatsen, vooral dan op het platteland, wel in achtenveertig parochies, hield men de wacht. De mensen hadden er eerst de eed van getrouwheid aan de koning en de Kerk moeten afleggen.

Ook uit het nieuw kasteel te Gent waren de soldaten vertrokken, maar al op 27 april kwamen er andere. Onmiddellijk haalden ze uit de huizen kussens, matrassen, dekens, roosters, potten, kannen, ketels en ander huisraad. Ze wierpen de kinderen uit hun bed en namen het mee. Niemand werd gespaard. Als men hun zei, dat er zich sinds lang huisraad in 't kasteel bevond, antwoordden ze, dat het niet voldoende was, zij waren edellieden en de andere Spanjaarden niet. Ze dreigden en gingen lelijk tekeer. 't Behoort ons allemaal toe. Wat we u laten is een gunst', gaven ze aan de mensen ten antwoord. Ze zegden de Turken verslagen te hebben in Malta, maar hier konden ze de Lutheranen niet bedwingen, want 't volk had de nieuwe leer al te zeer ingezogen. Ook verwachtten ze nog twintigduizend soldaten uit Spanje, want ook de koning vertrouwde het volk hier niet

De prins van Oranje

Te Gent deed het angstaanjagend gerucht de ronde, dat de prins van Oranje met een machtig leger langs de Rijn in aantocht was. Hij zou het plan opgevat hebben de

koninklijke troepen uit de Nederlanden te verdrijven en hier een nieuw ketter's geloof in te stellen. Het land zat vol verraders. Velen namen het de hertog van Alva kwalijk, dat men bij hem geen genade kon vinden. De raadsheren, met uitzondering van de Spanjaarden Vargas en del Rio, beschikten over geen enkele macht. Vooral de hertog, steunend op het gezag van de koning, had het laatste woord.

Het bericht over de komst van de prins van Oranje maakte ook de Spaanse soldaten bevreesd. Te Antwerpen werd het op doodstraf verboden over Oranjes tocht te spreken.

MEI 1568

De geuzen steken het hoofd op

Te Doornik was het garnizoen maar pas vertrokken, of enkele dwaze geuzen, die aan de Wet niet wilden gehoorzamen, waagden het 's nachts op de markt te prediken en psalmen te zingen. De overheid, zeer vergramd, spande echter haar netten en liet allen, die ze van dit volk te pakken kreeg, het hoofd afslaan. Daarna wierp men de lijken in de Schelde. Op hun borst werd een papier aangebracht waarop geschreven stond, dat men ze in 't water moest laten rotten, want ze waren de begrafenis onwaardig.

In het dorpje Sulsike, tussen Oudenaarde en Ronse, hadden boeven, veertien dagen geleden, in de kerk ingebroken, er alles stukgeslagen en daarna in brand gestoken. Naarstig werden de daders opgespeurd. De bevolking wist echter van niets en sommigen beweerden, dat het de Spanjaards zelf waren, om alzo terug in de streek te geraken.

Twee terechtstellingen

De 12de mei, om vijf uur 's morgens, werd er voor twee jonge mannen een droevig ontbijt klaargemaakt. Buiten de poorten van de stad werd de eerste, Van de Quickelberghe onthoofd, en de tweede, Jacob de Vroe, gehangen. Beiden waren lang in de gevangenis geweest. De eerste kwam er met onthoofding van af, omdat hij zich bekeerd had. Zijn lichaam werd weer in de stad gebracht en in gewijde grond begraven, maar het lijk van de andere bleef voedsel voor kraaien en raven.

De hertog man Alia heeft geld nodig

De 21ste mei ontving meester Joos Borluut een brief van de hertog van Alva, waarin deze 340.000 gulden vroeg, als voorschot op de som, die hij later opleggen zou voor 't onderhoud van de troepen. Hierover werd door raadsheren en schepenen naarstig overleg gepleegd. Zij wensten dat deze som over de Nederlanden zou verdeeld worden en niet ren laste van enkele steden zou vallen.

Oorlog in Friesland

Nadat de hertog van Alva vernomen had, dat in Friesland een bende krijgslieden op de been was, zond hij een grote troepenmacht, Spanjaarden, Duitsers en Walen daarheen. Deze soldaten stonden onder het bevel van de heer van Arenberg, een vroom en dapper krijgsman, terwijl de achterhoede bevolen werd door de graaf van Megen.

De troepen ontmoetten elkaar nabij Groningen, maar de vijanden vertoonden slechts drie of vier vendels, elk van achthonderd man. Die ziende wilden de Spanjaarden onmiddellijk aanvallen, doch de heer van Arenberg zette hen tot voorzichtigheid aan, uit ervaring wetend, dat het waarschijnlijk een krijgslist was. Hierop beledigden hem de Spanjaards en vroegen of hij soms bang was, of hij de Lutheranen wou sparen, of in 't geheim met hen samenspande.

Toen de heer van Arenberg dit vernam, antwoordde hij: 'Nu is 't goed, of ik zal met het zwaard tonen wat voor een man ik ben, en zal de eerste ten aanval overgaan!' en trok met zijn soldaten ten strijde.

De vijanden, die de heer van Arenberg zagen aankomen, namen ijlings de vlucht en wierpen harnassen en wapens weg. Ondertussen lokten ze de achtervolgers naar de gestelde hinderlagen en daar gekomen, werden de rollen omgekeerd. De onzen raakten vlug omsingeld door soldaten die hen in de rug aanvielen. De vluchters hadden zich ook ter verdediging opgesteld en de onzen zaten lelijk in het net. Van alle kanten werden ze beschoten en velen bleven dood. Ook de heer van Arenberg liet er het leven. Men vertelt dat hij door een stuk geschut uiteengerukt werd, maar anderen zeggen, dat hij weigerde zich over te geven en dan door de heer van Nassau gedood werd.

Zeshonderd Spanjaarden zouden er dood gebleven zijn. Spaanse en Duitse krijgslieden werden opgeknoopt, zonder aanzien van persoon of rang. Men zegt ook, dat de broer van de Maestro del Campo, een Spaans grootkapitein, op het slagveld gebleven is.

Maar ook de vijanden leden schade, want graaf Adolf, broer van de prins van Oranje, viel onder de gesneuvelden, Graaf Lodewijk van Nassau, een klein maar dapper man, zou hun bevelvoerder geweest zijn.

De gesneuvelde Spanjaarden behoorden tot de garnizoenen van Doornik en Oudenaarde, want enkele Spaanse deernen kwamen later naar Oudenaarde gevlucht met de juwelen en het geld van de gesneuvelden. De soldaten hadden hun bezittingen aan hen gegeven, alvorens naar het slagveld te trekken.

Dit gevecht zou plaatsgehad hebben op 24 mei. Men vertelde nog dat de vijanden de wagen met de soldij, ten bedrage van 100.000 gulden, voor de Spaanse soldaten buitmaakten, alsook negen grote stukken geschut.

Deze nederlaag was aan de Spanjaarden veel vlugger bekend dan aan de inwoners van Gent, maar zij spraken er niet over. Ware het andersom geweest, ze zouden het wel feestelijk gevierd hebben.

De hertog van Alva, van zijn kant, bleef niet bij de pakken zitten en heeft al de grenssteden, zowel langs de Duitse, Franse als Engelse trast, laten versterken en van soldaten voorzien. Nieuwe troepen werden gelicht. De heer van Reus had 10 vendels, te paard en te voer, op de been gebracht. Deze soldaten kwamen meestal uit de Waalse streek, Henegouwen, Namen, Artois en Luik.

De zoon van Willem Rutsemeelis te Brussel levend verbrand

Men vernam ook te Gent, dat de zoon van Willem Rutsemeelis, te Brussel levend verbrand was. Hij had zich erop beroemd een geuse predikant te zijn en verbreedde de valse leer van Calvijn. Deze terechtstelling gebeurde op zaterdag 22 mei. Zijn vader werd al eerder op het St.-Farahildeplein te Gent opgehangen.

De 25ste mei moesten nog twee geuzen het met hun leven bekopen. De eerste, een Nederlander en wederdoper, werd levend verbrand; de tweede, een kerkschender, onthoofd. De terechtstellingen grepen plaats buiten de Muidepoort. God weze hun zielen genadig!

JUNI 1568

Nieuws uit Brussel

Te Brussel bracht men een edelman uit de familie de Viliers, neef van de graaf van Egmont, binnen. Hij werd met de wapens in de hand gevangen genomen. De Span-

jaarden loofden zeer zijn dapperheid en moed, maar betreurden het dat zo'n man Lutheraan geworden was. Hij bracht veel geheimen over de geuzen uit, over grote meesters, prinses en vorsten, want hij wist dat hij sterven moest en verkoos alles zonder pijniging aan het licht te brengen.

De 1ste juni werd het te Brussel een drukke en bloedige dag voor de edellieden. Aan de Zavel op een groot schavot onthoofdde de beul achtentwintig grote heren met het zwaard. Onder de veroordeelden bevonden zich de zonen Batenburch. Ze waren met de anderen daags tevoren uit Vilvoorde overgebracht. Rond het schavot stonden talrijke soldaten opgesteld, en tijdens de terechtstellingen maakte men groot gerucht met de trommels, opdat men de laatste woorden van deze edellieden niet zou verstaan. Men vertelde dat er 's anderendaags zesentwintig andere personen zouden onthoofd worden en dat vóór Pinksteren nog wel zeshonderd geuzen het leven zouden moeten laten.

De graaf van Culenburg werd bij verstek tot levenslange verbanning veroordeeld en tot vijand van de koning uitgeroepen. Al zijn goederen waren in beslag genomen. Men had het plan opgevat zijn kasteel te Brussel tot de grond af te breken. Op die plaats wou men een zuil oprichten, waarop zijn ontrouwheid ten eeuwigden dage gebrandmerkt zou staan. Dit laatste zegden tenminste de Spanjaarden maar 't bleek een leugen te zijn.

De graven van Egmont en Hoorne naar Brussel overgebracht

De 3de juni waren de Spanjaarden al zeer vroeg in actie. De trommels roffelden en de soldaten stelden zich op, waarna ze naar het nieuw kasteel trokken. Tussen vier en vijf uur kwam de graaf van Egmont, gezeten in een wagen, naar buiten. Voor hem had zijn kamerdienaar plaats genomen en achter hem zat zijn kok, die bleek en ontroerd scheen.

Daarna volgde, in een wagen, de graaf van Hoorne. Hij scheen welgemoed, want hij nam voortdurend zijn hoed af en groette elkeen, die hem in 't voorbijkomen een goedendag zei. Na de graven volgde een grote menigte ruiters. De reis ging naar Dendermonde, waar overnacht werd, en 's anderendaags naar Brussel.

Over beide graven deden verschillende geruchten onder het volk de ronde. Sommigen zegden: ze zouden te Brussel onthoofd worden, maar anderen spraken: men zou hen vrijlaten.

Vele mensen hadden met deze hoge heren, en vooral dan met de graaf van Egmont (omdat hij hier het best bekend was) groot medelijden, zodat zij in plaats van hun afscheid mee te wuiven, bezig waren met tranen te storten.

Het scheen, voorwaar, een wonderlijke verandering: de man die hier nog niet lang geleden als een koning door de stad reed, vertrok nu als een arme gevangene. Men vertelde ook, dat beide graven door de paus en de koning veroordeeld waren. Het vonnis zou hun voorgelezen worden, met al wat ze te weinig en te veel gedaan hadden, en dat zij de doodstraf verdienden. Doch de koning zou hun daarna genade schenken, om hun vroeger bewezen diensten. Ze zouden dan een tijd naar Spanje moeten gaan en daar, als boete, dienst doen tegen de Moren.

Men zei nog, dat drie boodschappers uit Spanje met goed nieuws waren overgekomen. Beide gravinnen waren al op de hoogte; de ene had de boodschapper haar mooiste juweel geschonken en de andere haar drie beste paarden.

In *De Gulden Appel* zou een van de boodschappers gelogerd hebben, maar na ingewonnen informaties, bleek dit van alle grond ontbloom te zijn. Integendeel, een Spaans soldaat zat er te wenen en sprak: *'Indien deze prinses sterven, wat ik ten zeerste vrees, zullen wij allen om het leven komen en wee deze landen!'*

Omstreeks deze tijd werd een timmerman te Mechelen, met een vuur, ver van hem aangestoken, gebraden, en te Antwerpen onderging een wederdoper hetzelfde lot.

De graven Egmont en Hoorne onthoofd

Op 4 juni, omstreeks vier uur, kwamen beide graven te Brussel aan. Onmiddellijk bracht men hen naar het Broodhuis, waar zij afzonderlijk werden opgesloten.

's Avonds omstreeks elf uur kwam de heer van Reesseghem naar de kamer van Egmont, stak zijn hoofd naar binnen, maar durfde niet binnenkomen. Egmont vroeg hem, wat er scheelde. Maar hij antwoordde: 'Niets, heer', want hij had de moed niet om verder te spreken. Een weinig later kwamen de hertog van Aarschot en de heer van Baraimont en groetten de graaf. Blij vroeg hun of hij genade verkreeg. Waarop zij hem hun leed betuigden over zijn droevig lot. Zij deelden hem nog mee, dat zij ermee belast waren hoewel zij zich hiertoe onwaardig voelden, hem de orde van het *Gulden Vlies* af te nemen. Maar de graaf verklaarde, dat zij daar wel waardig toe waren, en heeft hun zijn ordeteken afgegeven. Welmenend, dat hij sterven moest, liet de graaf om drie uur 's morgens de mis celebreren in zijn kamer. Hijzelf diende de mis, biechtte en communiceerde.

Ook aan de graaf van Hoorne werd *het Gulden Vlies* ontnomen. Hij stamde uit het zeer edele Franse huis Montmoreney en was van koninklijken bloede. De terechtstelling voorzag men voor vijf uur 's morgens, maar de beul liet verstek gaan. Hij beweerde ziek te zijn, waarop de hertog van Alva liet vragen of hij de dag daarvoor ziek was. Aangezien hij de vorige dag zijn dienst vervuld had, beval de hertog hem ook nu zijn werk te doen.

Omstreeks elf uur werd Egmont tussen veel Spaanse soldaten naar 't schavot gebracht. Bij hem bleef de bisschop van Ieper en niemand anders. De beul hield zich ondertussen onder het volk. 't Schavot was helemaal met zwart bedekt. Er stond een tafel op, eveneens met zwarte stof overtrokken, en een kruisbeeld. Al de Spaanse heren waren in het zwart gekleed, alsof ze rouw droegen. De hertog van Alva viel ergens te bespeuren. Men vertelde dat hij zeer bedroefd was en weende.

De heer secretaris Mestdach las het vonnis voor maar na enkele woorden kon hij niet meer verder en gaf de tekst aan een andere persoon, Spelle genaamd, die het verder las.

Toen de graaf van Egmont het schavot beklommen had, en zich klaarmaakte om over zijn edele persoon justitie te doen geschieden, kwam de Maestro del Campo tot hem en sprak: 'Heer, wacht nog een weinig'. Hij reed naar de hertog, om nog eens voor Egmont ten beste te spreken. Toen hij terugkeerde vroeg de graaf hem, wat voor nieuws hij bracht. Hij antwoordde: 'Niets goeds, heer, maar wacht nog een beetje', Maar Egmont zei: 'Neen ik zie wel dat het verloren moeite is'. Hierop legde hij zijn zwarte mantel af en daarna zijn zwart kamerkleed. Dan zag men dat de kraag van zijn hemd afgesneden was, om hals en nek onbedekt te laten. Hij had een zwart wambuis aan en zwarte kousen, die tot boven de knieën reikten, en getrost naar de mode van Saragossa. De veroordeelde nam dan zijn hoed met veren zeer waardig af. 't Volk stond overal te wenen; ook de Maestro del Campa; Salinis, bevelhebber van het nieuw kasteel en veel Spaanse soldaten huilden. Egmont hield de hand van de bisschop van Ieper vast en sprak: 'Als ik uw hand loslaat, laat dan de scherprechter zijn werk doen'. Hij trok nog een witte muts tot over zijn ogen en viel op een zwart kussen op zijn knieën. Dan kwam de beul stilletjes op het schavot. Hij was ook helemaal in het zwart gekleed en legde zijn mantel af. Daarom meenden vele mensen dat hij ook een edelman was, die zich klaarmaakte om te sterven.

Men gaf hem dan een klein mes in de hand, waarmee hij de graaf, zonder hen, elders

te raken, het hoofd afsloeg. Daarop verdween de beul weer onder het volk. Onmiddellijk verschenen drie of vier priesters, die het lichaam met de buik opwaarts keerden en het naar het andere eind van het schavot droegen. Ze legden er een zwarte doek over en stelden een brandende toorts aan hoofd- en voeteneind.

Kort daarna volgde de graaf van Hoorne. Hij sprak de burgers vrijmoedig toe en zei: 'lieve burgers, vreest niet aan mij geld te verliezen. Al heeft het de koning behaagd mijn leven en goed te nemen, toch zult ge betaald worden, want ik laat nog voldoende achter'. Daarna sprak hij slechts woorden voor zijn eeuwige zaligheid en werd dan zoals Egmont terechtgesteld. Over deze terechtstelling verkreeg ik niet zoveel inlichtingen als over die van Egmont. Mogelijk omdat laatstgenoemde gouverneur van Vlaanderen was.

Hun hoofden werden gedurende twee uur op twee staken voor het stadhuis geplaatst. Dat God zich over hun arme zielen ontferme en hun fouten genadig vergeve!

Nog terechtstellingen

De Pinksterweek scheen voor sommige mensen wel een jaar te duren. Veertig mannen, allen van aanzien en naam, werden te Brussel terechtgesteld.

De 7de juni bracht men in de stad nog twee wagens, vol niet vooraanstaande personen, uit Valenciennes.

Te Gent werd nog een vreemdeling opgeknoopt.

De 12de juni onthoofdde men te Brussel nog zestien belangrijke personen, Op dezelfde dag werden er te Oudenaarde vier wederdopers levend verbrand en een vrouw onthoofd.

Ook te Ronse deed men terechtstellingen. het nieuws verspreidde zich dat de deken van Ronse, opnieuw inquisiteur, sterker en scherper dan vroeger, zou worden. Hij zou, vanaf St. Jansdag, met zijn assistenten uitrijden om zijn werk te verrichten.

Pater Jan Vanderhaghen preekte dat het spel nog maar begon en gaf aldus de bezwaarde harten maar weinig moed. Sommige mensen namen het hem kwalijk en zegden, dat hij zich erin verheugde. Anderen meenden dat hij van enkele geheimen afwist, maar dat hij het niet mocht zeggen, omdat zoiets gëstelijken niet past. Wel integendeel, dat zij moesten vrede zoeken en een bloedbad vermijden.

Gevechten in Friesland

In Friesland was een machtig leger geuzen op de been. Hun bevelhebbers zouden zijn: Lodewijk van Nassau, de graaf Schwartzenberg en Joren van Hole.

Verscheidene schermutselingen hadden plaats tussen de geuse ruiters en de onzen. Men vertelt, dat graaf Hendrik kan Brunswijck met een hoop ruiters de geuzen overviel en een groot deel van hen doodde. Doch zij sloegen terug en roeiden vrijwel al de ruiters van hertog Hendrik uit.

Op Pinksteravond overvielen de Spanjaarden een klooster en verjoegen al de kloosterlingen, omdat zij uit vriendschap of uit angst aan de vijanden eten hadden gegeven. Maar de geuzen kwamen het te weten en moordden de onzen uit. Al wat Spaans of Frans sprak werd zonder genade afgemaakt maar de Duitsers en Vlamingen bleven gespaard.

Men vertelde dat de gravin van Hoorne in het leger van de vijanden vertoefde en dat haat broer, de graaf van Schwansenberg, het bevel voerde.

Een record in West-Vlaanderen

De 12de juni kwamen uit het bos van Ieper zekere geuzen, die men 'wilde geuzen' noemt, omdat zij zich in bossen en hagen schuilhielden. Ze vielen de parochie

Wulveringen binnen en hingen, zonder enige rechtspraak, een van de schepenen op, alleen maar omdat hij hun vijandig gezind was.

Geweldplegingen van de Spanjaarden te Gent

De Gentenaars bleven nog steeds (buiten het verlies van talrijke inwoners, die terechtgesteld, gevangen genomen, verbannen, gevlucht of weggelopen waren) deerlijk gekweld met de Spaanse garnizoenen.

Zo bedreven ze nog een lelijk stuk ten huize van Michiel Dolins. Op 18 juni kwam er een arme vrouw met een klein meisje aan de hand, en vroeg hun om een aalmoes. De Spanjaarden wenkten haar om binnen te komen en een van hen maakte zijn zakdoek los, alsof hij haar wat geven wou. Terstond kwamen er twee of drie van boven gelopen en van de straat nog twee of drie. Ze grepen de vrouw vast (die nogal mooi was) en na haar op een deken gelegd te hebben, misbruikten ze haar de ene na de andere. Onderossen stond het kind jammerlijk te huilen.

Elders misbruikten ze de dienstmeisjes van de goede lieden en bedierven kinderen van veertien toe vijftien jaar. Zo logeerden ze het dochtertje van een bakker in het huis van Lucas Clueterijn. Toen de ouders, die op de Vrijdagmarkt woonden, het meisje kwamen terughalen, antwoordden ze, dat ze er zich goed bevond.

Nog bij Michiel Dolins brachten de soldaten een jong meisje naar binnen. De vrouw des huizes stelde echter vast dat het haar nichtje was en verplichtte het kind onmiddellijk te vertrekken. Daarom werd de Spanjaard woedend en dreigde de dochter des huizes te misbruiken, indien hij zijn buit niet terugkreeg.

Op een andere plaats wilden ze een vrouw, van wie de echtgenoot afwezig was, 's nachts gebruiken. Omdat de deur vast gesloten was, sloegen de soldaten ze met bijlen open.

Te Mechelen werden een stel kleine schepen vervaardigd en ook de artillerie stond klaar. Het gerucht deed dan ook de ronde, dat de hertog van Alva weldra ten strijde zou trekken. De tocht ging naar Oost-Friesland, waar onze vijanden zich schuilhielden.

Een zeer goed nieuws

De 19de juni ontving men te Gent een bijzonder verheugend nieuws. Op die dag vernam men, dat de Spaanse garnizoenen over enkele dagen de stad zouden verlaten. Meester loos Borium las trouwens tijdens de vergadering een brief voor, waarin het vertrek der soldaten werd meegedeeld.

Maar zoals nooit vreugde zonder droefheid komt, vernam men, dat nog vóór de middag het plakkaat van onze keizer, zaliger gedachtenis, opnieuw zou gepubliceerd worden. Dit plakkaat hield in, dat al wie ketter of wederdoper is zich niet door bekering aan de doodstraf kan onttrekken, maar dat hij slechts aan de brandstapel zou ontsnappen. Velen jammerden hierom, want ze vreesden, dat nog een groot aantal mensen er het leven zouden bij laten.

Men vertelde dat het vertrek veertien dagen uitgesteld was. De heren van de wet vroegen de Maestro del Campo hun de juiste dag te laten weten. Zij zouden die dag wagens klaarmaken om de bagage op te laden. Voor iedere kapitein moesten er zes wagens zijn en voor de Maestro del Campo tien. Maar de opperkapitein wou of kon het hun niet zeggen en antwoordde dat hij hun twee dagen van tevoren zou verwittigen. De soldaten zouden naar Mechelen trekken en daar gelogeerd worden.

De Spaanse soldaten vertrokken met tegenzin en sommigen zeiden woedend: 'Er komen Italianen in onze plaats, die zijn veel erger dan wij. Gij zult nog om ons smeken. Hebben wij uw vrouwen gebruikt, zij zullen uw kinderen misbruiken'.

Nog op dezelfde dag liet de Maestro del Campo afkondigen, dat de burgers die grote schade opgelopen hadden door de soldaten, een vergoeding bij hem mochten halen. Men zou de schuld, die hij aan de burgers uitbetaalde, van de soldij der soldaten aftrekken. Vele burgers gingen naar de Maestro del Campo. Sommigen kregen hun geld, anderen een deel, nog anderen niets.

Nieuws uit de Westkant

Men vertelde te Gent, dat zes mijl voorbij Ieper, drie parochiekerken van binnen geschonden en vernield waren. Een man, die de wilde geuzen bespied had, werd door hen gevangen genomen en aan een boom opgehangen. De bende, die dit schandelijk werk verrichtte, was veertig à vijftig man sterk.

Men zei nog, dat er te Brussel weer veel mensen terechtgesteld waren. Ook te Antwerpen en te Gent zouden weldra halsrechtingen plaatsgrijpen.

De vrouwen mogen de soldaten niet vergezellen

Op dinsdag 22 juni werd van stadswege en van de Spaanse overheid afgekondigd, dat vrouwen of meisjes van de wad niet met de soldaten mee mochten gaan. Sommige inwoners van de stad zegden, dat dit goed gevonden was. Zo konden de Spanjaarden gemakkelijk de vrouwen en jonge meisjes, die ze verleid hadden en vaak een kind bezorgd, achterlaten. Anderen zegden, dat het niet paste, dat soldaten zoveel vrouwen meenamen, want zo worden ze verwijfd en niet meer in staat om te vechten. Ook beschikken de soldaten niet over de mogelijkheid vrouwen en kinderen te voeden. Het zou hun trouwens ten zeerste hinderen, als ze ten strijde trokken.

Vertrek van de Spaanse soldaten

De 23ste werden de Spaanse trommels al zeer vroeg. Omstreeks zeven uur verzamelden de soldaten op de Vrijdagmarkt. Veel wagens met paarden volgden hen. Ondanks het verbod, Vlaamse vrouwen mee te nemen, waren er veel die mee wilden reizen. Een schip zat er vol van. De maestro del Campo sloeg erop met een stok alsof het beesten waren, zodat ze zo vlug mogelijk wegliepen. Hij reed rond, met in de ene hand een paternoster en in de andere zijn stok, waarmee hij als de duivel sloeg. Hij stak ermee in de karren, waar lichtekooien onder het hooi verborgen zaten. Hij sloeg zo, dat ze het uitschreeuwden van de pijn en dan lachte hij. Toch had hij ervoor gezorgd dat zijn deerne, met een afzonderlijke wagen van het St.-Pietersklooster vertrokken was. De paters wisten niet waartoe hun wagen dienen moest... Toch gingen er nog schepen met Gentse vrouwen mee, komend over kleine watertjes, en voeren aldus mee naar Mechelen. Andere vrouwtjes, die het niet vertrouwd hadden, stonden op de Steendam afscheid te wuiven. Zij werden door de soldaten gegroet en wandelden hand in hand om zo afscheid te nemen.

Ook waren er wagens vol huisraad, bedden, kledingstukken, tafels, stoelen e.a. De soldaten hadden al dat gerei van de burgers gestolen. Vooral de huizen van de geuzen werden door hen totaal leeggeplunderd. 't Was groot jammer, dat de inwoners nog voor hun neus hun eigen huisgerei moesten zien wegvoeren.

Sommige soldaten namen afscheid van hun logement en huisbewoners met tranen in de ogen en vroegen vergiffenis voor al hetgeen ze misdaan hadden. Anderen scheidden als schurken en nog anderen, zoals de beul van de galg, zonder afscheid te nemen of te betalen.

Die van Gent verblijden zich uitermate, alsof ze van de slavernij van Egypte bevrijd waren, dronken 's avonds wijn en vierden feest.

Sommige paters dominicanen gaven de soldaten talrijke zegeningen, opdat ze een

goede reis zouden hebben en voorspoed tegen de vijanden. Enkele mensen namen het de paters echter kwalijk en zegden: 'Zij hebben weinig geleden, zij weten niet wat wij hebben moeten doorstaan'. Daarom wensten veel inwoners, dat de Spanjaarden zo vlug mogelijk het leven zouden verliezen, maar anderen wensten hun niets dan goeds, want waar veel mensen leven, zijn er veel gedachten.

Zevende deel

GENT ZONDER DE SPANJAARDEN

De bevolking viert feest

Toen de Spanjaarden vertrokken waren, voelde het volk zich opgebeurd. De inwoners schenen uit een grote ziekte opgestaan en van een zwaar juk verlost 's Anderendaags, 21 juni, dansten en zongen de jongens en de meisjes. Zo iets had men in geen twee jaar meer gezien.

De 25ste besloot het gemeentebestuur een wacht op te stellen, nacht en dag. Iedere wijk kreeg haar wachters. De leiding werd overal waargenomen door goede katholieken. Zo zou men een nieuwe bezetting van de stad door vreemde troepen kunnen vermijden.

Terechtstellingen in West-Vlaanderen

De laatste dag van juni vertelde mij een bode uit Ieper, dat de vorige vrijdag aldaar vier gevangenen terechtgesteld waren. Twee van hen werden levend geradbraakt, omdat zij een officier van de Wet met zijn assistenten vermoord hadden. Na de radbraking werden ze echter gedood en begraven. Een oude man werd, gezeten in een zetel, onthoofd en een Waals soldaat gehangen, omdat hij een jong meisje verkracht had.

De soldaten die daar logeerden, waren zeer armtierig en deden de mensen veel onrecht. Ze namen van de buitenlieden boter, eieren en melk af, Op sommige plaatsen eisten ze zelfs sommen geld. Om deze redenen werden er ook twee soldaten geseld.

Cipiers in moeilijkheden

Vijf cipiers raakten in de nesten; ze zaten ofwel in de gevangenis, ofwel hadden ze de vlucht genomen. De cipier van Menen, die de geuse gevangenen zelf liet ontsnappen; de cipier van Oudenaarde, uit wiens gevangenis zes man langs de zolder de benen namen. Die van Deinze was de derde, bij hem was een geuse schoenmaker uitgebroken; en tenslotte de cipiers van Rome en Geraardsbergen.

Gevangenen van Brussel naar Vilvoorde gebracht

De 28ste juni werden twee karren vol gevangenen van Brussel naar Vilvoorde gevoerd. Onder hen bevonden zich de heer van Backerzele, François Heuriblock, die zeer vermagerd scheen, en Van Stralen, gewezen burgemeester van Antwerpen. Laatstgenoemde was zeer gefolterd geweest in het bijzijn van Vargas en del Rio. Men kon zijn ledematen niet meer aanraken en men zei, dat de touwen twee vingers diep ingesneden waren in het vlees van zijn benen. Men vertelde ook, dat men te Brussel, op de laatste dag van de maand, een Waalse heer zou radbraken.

De Antwerpenaars vreesden een strenge bestraffing. Veel aanzienlijke kooplieden waren gevlucht, die na hun vergiffenis met geld wilden aflopen. Maar ze konden geen genade verkrijgen.

De Spanjaarden naar Friesland

Men vertelde dat de graaf van Schwansenberg met een groot aantal manschappen in Friesland verbleef. Ook de heet van Hoogstraten had vierhonderd busschietters geronseld. De Spaanse soldaten waren van Mechelen naar 's-Hertogenbosch gevoerd. Ze

kloegen erover, in Mechelen niet zulk goed volk als in Gent te hebben gevonden. Toen ze er de mensen onrecht wilden berokkenen, sloegen de inwoners onmiddellijk twee soldaten dood. Hun bagage en deernen moesten ze in Mechelen achterlaten.

De Spaanse deernen terug te Gent

De 30ste juni kwamen te Gent vijf schepen met deernen en bagage aan. 't Waren meestal Spaanse en andere vreemde vrouwen. Ze wilden te Mechelen niet meer blijven, omdat de soldaten er niet meer logeerden. Deze lichtekooien meenden hun intrek te gaan nemen in de huizen waar ze vroeger verbleven hadden. Maar de bewoners sloten de deuren voor hun neus. Ze trokken dan maar naar het kasteel. De goede lieden van Gent kregen medelijden met hen, toen ze zagen hoe slecht die vrouwen er verblijven moesten, zodat ze hun bedden, lakens en dekens brachten. Vooral de eerbare en gehuwde vrouwen, die echter dun gezaaid waren, werden geholpen.

JULI 1568

Het Hof tegen Oranje en anderen

Begin juli kwamen vanwege de koning verscheidene brieven aan, waarin opgesomd stonden de misdrijven van de prins van Oranje, de heer van Brederode, de graaf van Bergen de heer van Hoogstraten, de graaf van Culenberg en Lodewijk van Nassau. Hieruit bleek dat al deze heren aan hun eed van trouw te kort geschoten hadden en daarbij de leiding van oproerbenden genomen. Tevens werden ze beschuldigd van samenzwering en ketterij. Ze moesten persoonlijk voor de koning verschijnen of gearresteerd worden. Bij verstek waren hun goederen in beslag genomen en zijzelf verbannen

Zulke wonderlijke en gevaarlijke tijden heb ik tijdens mijn leven met veel andere mensen moeten doorstaan. We wisten niet hoe het met onze bezittingen en met ons leven zou eindigen, hoewel we ons, dank zij de genade Gods, met geen nieuwigheden bezighielden. Veel wijze, verstandige en zeer geachte mannen vielen in deze slechte en verwarde tijd. Vooral de kooplieden, waaronder heel wat achtenswaardige mensen waren, werden besmet, want op hun reizen hoorden ze allerlei geruchten. Nu werden hun bezittingen te voordele van de koning verkocht.

De 5de juli verkocht men nog de bezittingen van Willem Bogaert. Reeds op twintig plaatsen had men te Gent, de inboedel verkocht, doch meestal viel er niet veel te verkopen. De inwoners hadden in de meeste gevallen hun kostbaarste bezittingen meegenomen. Ook zat er veel bij andere mensen weggestopt. Zo had men te Valenciennes, waar nochtans veel in beslag was genomen, maar voor ze venhonderd gulden kunnen verkopen. Men vertelde dat er scherpe maatregelen zouden getroffen worden tegen hen, die goederen verstopten. Het ware beter voor hen dat alles in brand stond.

Terechtstellingen te Gent

De 9de juli werd er te Gent een man onthoofd, die een priester vermoord had en verscheidene malen uitgebroken was.

In 't Gravenkasteel zaten enkele Spanjaarden gevangen, die een grote menigte geuzen hadden laten ontsnappen.

De 27ste juli onthoofde men nog, vóór het Gravenkasteel, twee officieren uit de Westkant. De eerste, een flinke kerel, Pieter Cappoen, was baljuw geweest ven Belle en zou de geuzen geholpen hebben. Ik hoorde echter later, dat hij de geuzen

beschermd en de mensen aanzette om naar de hagepreken te gaan. De tweede veroordeelde was schepen van Meessen.

Pieter Cappoen vertelde niets, hij knielde neer en de beul sloeg hem met het zwaard in de nek, dat het een geluid gaf alsof een slager met de bijl in benen en vlees hieuw. 't Hoofd was echter niet af, zodat de scherprechter hem verder met het zwaard de keel afsneed. Dan greep hij hem met de benen naar omhoog, en schudde het bloed uit het lichaam. Kort daarna kwamen twee cellebroers, die het lichaam naar het kerkhof voerden.

De tweede werd beter gehalsrecht, want zijn hoofd vloog met een slag af. God hebbe beide zielen! Maar 't schijnt dat de laatste als ketter stierf.

Veel personen, vooral vrouwen en kinderen, die uit Doornik naar Gent de vlucht genomen hadden, werden gearresteerd. Ze mochten in Gent niet komen en men vermoedde, dat zij meestal geusgezind waren.

De hertog van Alva levert slag

Her bericht kwam te Gent, dat de hertog van Alva het stadse Bergen, bij Gulik, ingenomen had. De Spanjaarden zouden er vrouwen mannen en kinderen vermoord hebben. Er werd hard gevochten, want drie vendels soldaten leden zware verliezen. Vanuit het kasteel deed men de Spaanse soldaten veel schade. 't Volk, met onder hen Spaanse soldaten, lag daar dood als beesten

De 19de bracht men te Antwerpen gekwetsten binnen, wel zes of zeven wagens. Ze zouden in voornoemde slag gewond geweest zijn. Ook een Spaans kapitein, sommigen zegden de Maestro del Campo van Gent, bleef dood in de slag.

Dagingen

Zes jonge edelen van naam en kwaliteit, moesten te Antwerpen verschijnen. Doctor Vargas, een onverzoenlijke Spanjaard, zou hen oordelen. Men vertelde dat ze een boete van drieduizend gouden carolussen moesten betalen en tevens in Malta dienst doen tegen de Turken.

De 20ste juli werden te Hulst negen mannen terechtgesteld. Hierom ontstond groot gejammer in de gemeente, want men vertelde, dat ze maar voor geringe vergrijpen veroordeeld waren.

Vrijdag de 23ste vergoot de beul van Gent veel bloed in de omgeving van de stad. Drieëntwintig mannen verloren het leven; hier één, daar twee drie of vier, o.a. te Kaprijke, Eeklo en Deinze.

Te 's-Hertogenbosch onthoofdde men nog vijf geuzen.

Twee brieven van de koning

Te Gent werden twee brieven van de koning voorgelezen en in druk verspreid. De eerste verbood de bezittingen van gevluichte geuzen, terechtgestelde of verbannen edellieden en poorters, te verstoppen en aan de openbare verkoop te onttrekken. In de andere werd het verboden briefwisseling met verbannen of op de vlucht gedreven geuzen te onderhouden. Wie er zich schuldig aan maakte, zou als medeplichtige beschouwd worden.

Nog steeds verkocht men te Gent goederen, maar vaak kwam er, wat ik zelf in het huis van wijlen apotheker Claes de Saleerne geconstateerd heb, slechts weinig te voorschijn. Ook verscheidene in beslag genomen woningen moesten verhuurd worden. Er waren er zeer mooie bij, die aan rijke lieden toebehoord hadden.

Overwinningen in Friesland

De 30ste juli greep er in Friesland een gevecht plaats, waarin de onzen, onder het bevel van de graaf van Megen, een grote overwinning behaalden. De troepen bestonden hoofdzakelijk uit Walen en Duitsers. Slechts weinig Spanjaarden namen eraan deel. Zij werden door de hertog van Alva gefeliciteerd, die hen dappere en kloekmoedige mannen noemde. Alle katholieken en zij die graag in vrede leefden, verheugden zich in dit succes. De geuzen verloren er wel zeventuizend man en de onzen slechts vijftig. Ook maakten de soldaten een rijke buit.

Meesier Jan Onghena te Gent

De 51ste juli werd meester Jan Onghena uit Antwerpen gevankelijk binnengebracht te Genk. Men zei, dat zijn gezicht gezwollen was. Mogelijk van de armoede en de ellende, die hij in de gevangenis doorstaan had.

Steeds gewelddaden in de Westkant

Al hadden de mensen in Gent zeer geklaagd over de Spaanse soldaten, men beweerde nochtans, dat de Walen in de Westkant en aan de grenzen nog gewelddadiger waren. Ze verkrachtten meisjes en vrouwen, sloegen mannen en vrouwen dood en beroofden hen. Te Duinkerke konden de inwoners het niet meer verdragen en vermoordden er achttien.

Ook de bosgeuzen lieten van zich horen en hadden onlangs een baljuw vastgegrepen en opgehangen. Ze werden veel driester in hun aanvallen en doken zelfs bij klaarlichte dag op.

AUGUSTUS 1568

Jan Onghena gehangen

De 1ste augustus werd meester Jan Onghena ter dood veroordeeld. Hij had tijdens de beeldenstorm de leiding genomen van een groep brekers en was met hen van de ene kerk naar de andere getrokken. Daarom werd hij op de Koornmarkt gehangen. Hij scheen een ander man geworden en sprak geen woord. Slechts toen hij de ladder opklom, zei hij 'dat hij niet stierf voor het kwaad dat hij gedaan had, maar wel voor 't goed'. Maar terstond voegde hij eraan toe: 'dat hij meende gedaan te hebben'. Nog riep hij: 'O God; waarom hebt Gij mij verlaten?' Boven gekomen, spraken de paters hem woorden van troost toe. Even voor hij afgestoken werd, riep hij nog: "O hemelse Vader, ontferm U over mij!" Een kist stond klaar om hem te begraven, want hij had zich voor zijn dood bekeerd.

Jan Onghena vernam zijn doodvonnis slechts laat. Jan Prijsbier, die het hem moest mededelen, kwam bedronken in de gevangenis aan. In plaats van het de veroordeelde te zeggen, begon hij met hem en met nog enkele andere personen te drinken. Jan Onghena, zeer verheugd door de wijn, begon te zingen en te dichten, tot Prijsbier, die zich zijn opdracht herinnerde, hem terzijde nam en het vonnis meedeelde.

De hertog van Alva in het Noorden

De hertog van Alva was met zijn Spaanse soldaten in Deventer aangekomen. Men zei, dat hij weldra Utrecht zou gaan straffen, omdat men er aan de prins van Oranje geldelijke steun verleend had. In Friesland waren de meeste edelen gevlucht, gevangen genomen of verbannen. Al hun bezittingen werden in beslag genomen.

De 8ste augustus hield men te Gent een algemene processie, om God te loven en te danken voor de mooie overwinning door de onzen op de geuzen behaald.

De 7de augustus onthoofde de beul van Gent drie mannen te Deinze. Op

dezelfde dag werden er in onze stad drie misdadigers naar de folterkamer gevoerd.

Een voorschepen, die de opgelegde boete voor de deelneming aan de geuzenopstand niet wilde betalen, werd te Dendermonde onthoofd. De 11de werden er twee mannen te Gent gezeseld. Boven de paal, waaraan ze vastgebonden waren, had men een kleine galg aangebracht. Dit betekende dat ze de galg verdienden. Ze kregen elk tien slagen en schreeuwden het uit van de pijn. Hun bezittingen werden in beslag genomen en ze moesten de stad verlaten.

Innemering van Hulst

De Spanjaarden hadden het kasteel van Hulst in Kleefland ingenomen en maakten een rijke buit. De vesting werd fel beschoten maar de verdedigers, ongeveer driehonderd man, konden de vlucht nemen. Men vertelt, dat de Spanjaarden nog drie dagen het kasteel beschoten, nadat de vijanden al vertrokken waren. Zo verkwistten zij buskruit en werk.

Vreselijke gebeurtenissen in de Westkant

Te Herzele had men een echtpaar gearresteerd onder beschuldiging van gele misdadigers geherbergd te hebben. Nadat hun schuld voldoende gebleken was, werd de man veroordeeld om door vier paarden uiteenge trokken te worden. Maar de dieren trokken niet hard genoeg, zodat de heul zich verplicht zag de schouders van de veroordeelde mee een bijl door te kappen en nog een paard aan zijn hoofd te spannen. Zo werd de man met grote pijnigingen ter dood gebracht en zijn vrouw gehangen.

Een andere was ook gevangen genomen, nadat hij een toevlucht in een boom gezocht had. Hij werd aan dezelfde boom vastgebonden en doodgeschoten. Men zegt ook, dat velen gevangen genomen werden door de sluwheid van Monsieur de la Motte. Hij dreigde zijn gevangenen zeer te pijnigen, tenzij ze de schuilplaats van hun handlangers aanduiden. Zo ging hij met hen aan de deuren kloppen, die ze hem aanwezen, en kon aldus hun gezellen zonder slag of stoot arresteren.

De toestand te 's-Hertogenbosch en te Antwerpen

De 20ste augustus werden twee mannen te 's-Hertogenbosch gehangen en twee andere onthoofd. De laatste twee dankten deze zachtere dood aan de hertog van Aarschot, die aan de smeekbeden van vrienden gehoor gaf. Alle vier waren ze mannen van kwaliteit en hadden ze dienst gedaan als officier in de legers van de koning en van zijn vader, de keizer. Terwijl men met deze terechtstelling bezig was, ging er plots, niemand weet waar of hoe, een schot af. Dit namen de Duitse soldaten, die daar de wacht hielden, te baat, om met hun degen in het volk te slaan. Zesentwintig onschuldigen lieten er het leven en nog veel meer werden gekwetst het ging er nog lelijker aan toe, dan met de Spanjaarden te Gent.

De stad stond er slecht voor; 651 huizen waren verlaten en van koningswege aangeslagen.

De inwoners van Antwerpen, hoewel er de laatste rijd geen terechtstellingen gebeurden, waren er het slechtst aan toe. De stad zat vol schulden en kon onmogelijk de intresten opbrengen. Nochtans hadden veel grote heten hier hun geld geplaatst, omdat Antwerpen voor de zekerste geldbelegging doorging. Hieruit ziet men dat niets, hoe stevig het ook mag schijnen ten eeuwiggen dage blijft bestaan,

Dood van Don Carlos

Uit Spanje kwam het droeve nieuws van het overlijden van Don Carlos, zoon van onze koning. Enige mensen spraken van zelfmoord; anderen meenden dat hij door de

inquisitie in de gevangenis vermoord was. Men vertelde nog, dat er vierentwintig Spaanse heren, waaronder de machtige hertog van Varcos, met hem terechtgesteld werden. Ze zouden in verstandhouding geleefd hebben met de geuzen uit de Nederlanden.

Droefheid in Doornik - Het leven in de gevangenissen

Te Doornik ging ook alles verloren. Meer dan de helft van de bevolking was terechtgesteld, gevlucht, gevangen genomen of verbannen. Overal vloeiden er tranen, want men schreef nog de bezittingen op van weduwen, die hun man al twee jaar geleden verloren hadden.

Men zei ook, dat François Heuriblock, gevangen genomen te Vilvoorde, wegwijnde van droefheid en ziekte. De gevangenen zaten er in kooien alleen en verlaten van allen. De cipiers gaven hen slechts 's middags en 's avonds te eten en sloten daarna de gevangenis. Om ziekte of droefheid bekommerden ze zich niet, zodat de opgesloten er als leeuwen of beren behandeld werden.

Maandag 16 augustus moest een jonge wederdoper uit Eeklo, Daniel de Pauw, schoenmaker van beroep, naar de brandstapel. Hij sprak geen woord en werd buiten de Muiderpoort terechtgesteld.

De prins van Oranje

De 16de en de 17de vertelde men, dat de geuzen, onder het bevel van de prins van Oranje, nabij Keulen verzamelden. Enkele dagen later stonden ze al voor Maastricht. Het leger zou, volgens sommigen, wel drieduizend ruiters tellen. De hertog van Alva, om dit gevaar te bezweren, verzamelde al zijn garnizoenen. De Walen, die in Walcheren lagen, waren reeds vertrokken, want hun vrouwen en bagage kwamen te Gent aan.

Te Walcheren arriveerden met een schip vierhonderd Spaanse soldaten, om hier aan de gevechten deel te nemen. Men meende, dat er nog meer op komst waren. Het leger eiste overal wagens en paarden op, om de troepen naar Maastricht te voeren. In Zeeland landden er nog veertienhonderd Spaanse soldaten en een schip vol paarden.

De 25ste augustus stonden de Waalse soldaten, die uit West-Vlaanderen kwamen, te Gent. De heren van Gent troffen, om de mensen op het platteland te ontlasten, zeer wijze maatregelen en stuurden deze krijgsknechten met schepen verder. Zeventien schepen werden klaargemaakt en nog twee vendels zetten hun tocht te voet verder. De hertog verzamelde een machtig leger, want hij had gehoord, dat de geuzen zich sterk maakten. De hoofden van de geuzen waren, behalve de prins van Oranje, de graaf van Schwarzenberg, de graaf van Culeburg, de graaf van Hoogstraten, de graaf van Bergen en de graaf van Nassau.

De Waalse soldaten op rooftocht

Over de Waalse soldaten, die Gent per schip of te voet verlaten hadden, hoorde men veel Machten. Te St.-Baafs trokken ze de huizen binnen en roofden alle eetwaren, het geld en de klederen. In de herbergen dronken ze bier en wijn zonder te betalen. Zij die in de schepen zaten, sprongen eruit en gingen met de anderen plunderen.

Van stadswegen verkocht men hun, tegen zeer lage prijs, kaas en brood maar dat was hun niet voldoende. Nu ze op de beste grond van de Nederlanden vertoefden, wilden ze lekker klaargemaakt eten. Te St.-Baafs kregen ze van hun officieren toelating om in de huizen te gaan plunderen, omdat hun rantsoenen niet tijdig aankwamen. Onmiddellijk liepen ze de woningen binnen, sloegen deuren en vensters open en ranselden de inwoners af. Even buiten de Hospitaalpoort roofden ze twee hemden, die

daar te drogen hingen. Ze wilden ook een vrouw de mantel van haar man afnemen, doch ze liet het kledingstuk niet los en liet zich als een kat meeslepen, zodat ze de mantel behield. De knechten zochten in de schuren onder het stro, om toch maar iets te vinden. Van mensen die langs de weg stonden te kijken, namen ze de mutsen af. Wat ze geroofd hadden, verkochten ze een weinig later tegen halve prijs.

Te Lokristi deden ze tien herbergier voor honderd gulden schade, want ze dronken al zijn wijn en bier uit zonder te betalen. Op sommige plaatsen smeten ze mensen uit hun huis en trokken er zelf in. Sommige lieden vonden dat de Spanjaarden zich veel redelijker gedroegen dan de Walen. Doch zij hielden er geen rekening mee, dat deze soldaten het uit nood deden, want zij waren in geen vier maanden betaald.

Te Melle sprongen ze allen uit de schepen en begonnen op kosten van de bevolking te leven. Sommige mensen werden van alles beroofd en daarbij nog aan handen en voeten gebonden. Men vertelde dat ze in opdracht het volk zo kwelden, om de inwoners de zin voor nieuwigheden af te leren.

Nochtans wisten de Waalse soldaten al, wat het betekende, de landlieden zo te tergen. Alvorens ze hierheen kwamen, logeerden ze in de streek van Duinkerke, waar ze de mensen zeer lastig vielen en het aandurfd en de jonge meisjes in aanwezigheid van hun moeders te gebruiken. Hiertegen verzetten zich de boeren, maar de soldaten schoten in de hoop en er viel een dode. Maar de boeren luidden de stormklok en verzamelden wel zesduizend man; ze joegen de soldaten in de duinen en vermoordden er negen. De soldaten, die in Duinkerke lagen, zouden het graag gewroken hebben, maar de boeren lieten weten, dat, indien ze durfden komen het hele land in opstand kwam. De kapitein verbood dan maar zeer wijselijk aan zijn soldaten nog buiten te komen.

De eerste bisschop van Gent

De 28ste augustus maakte eerste raadsheer Geraard Rijm al de schepenen van de stad de benoeming van de eerste bisschop bekend. De koning had hierop bij de paus aangedrongen, want hij wenste het geestelijk heil van zijn onderdanen te bevorderen. Om die reden zouden verscheidene nieuwe bisdommen worden ingericht. De prelaat van Gent heette Cornelis Jansen, kon uitstekend prediken, wat hij reeds als pastoor in Kortrijk had bewezen, genoot een zeer goede naam en faam en was wel geleerd, vooral in de theologie. De koning vroeg de heren van de stad aan de nieuwe bisschop de eer te bewijzen die hem toekwam, en het volk te verwittigen, opdat ze hem een passende ontvangst zouden geven.

Terechtings en arrestaties

Na de middag van de 28ste augustus, onthoofdde de beul van Gent voor het Gravenkasteel een jonge flinke kerel van kwaliteit, want hij was schepen geweest van de kanselarij van Ieper. Daarna werd een valsemunter gehangen. Na zijn arrestatie weigerde hij zijn misdaad te bekennen, maar na veel folteringen ging hij tot volledige bekentenissen over. Hij zou gezond geweest zijn, had men kunnen uitmaken, dat hij geld, dat de koning toekwam, vervalst had. God moge beide zielen gedenken.

De eerste mēende, mogelijk, God en de waarheid te hebben gevonden met de nieuwe lering, de andere zondigde door geldzucht. Zo kwamen ze beiden om het leven.

Nog dezelfde dag bracht men te Gent de heer van Mendevijle binnen, een jonge, flinke en kloekmoedige kerel, Hij werd bewaakt door een tiental Spaanse boeven, waarvan er enkelen geen neus meer hadden.

Men beschuldigde hem ervan nieuwe predikanten naar Ieper gebracht te hebben. Aangezien hij echter een machtig man was — hij had vroeger nog het bevel gevoerd over het nieuwe kasteel te Gent — hoopte men dat hij zijn leven zou kunnen

behouden.

De 30ste augustus kwamen zeven personen, beschuldigd van valsemunterij, in de gevangenis. Onder hen bevonden zich drie vrouwen: een gehuwde vrouw en haar twee dochters, zestien of zeventien jaar oud. 's Anderendaags voerde men enkelen van hen al in de voormiddag naar de folterkamer. er werd verteld, dat die bende valsemunters wel zesendertig man telde.

De krijgsverrichtingen

Men zei ook, dat onze soldaten in Gelderland, Maastricht en Friesland alle dorpen, versterkte huizen en burchten afbrandden en met de grond gelijkmaakten. Zo ging alles er verloren.

De hertog van Alva zou een garnizoen in Luik plaatsen, maar de Luikenaars weigerden. Zij zouden de stad zelf weten te beschermen. Ook ontboden ze hun bisschop, die in de stad niet vertoefde, om zijn advies te vernemen.

SEPTEMBER 1568

Daging van edelen

De 2de september werd er te Gent een kort plakkaat voorgelezen. Hierin stond vermeld, dat al de edelen, die het rekest aan de regentes ondertekend hadden, zich binnen de veertig dagen moesten aangeven en de namen van hen, die hen daartoe aangezet hadden, meedelen. In dit geval zou hen genade verleend worden.

Allerlei geruchten

Men vertelde ook in het geheim, dat in Valenciennes, Doornik, Antwerpen en Gent nog wel duizend mensen ter dood opgeschreven stonden. Verder zei men, dat al wie valse predikanten gelogeed had of zijn kinderen bij de hagepreken laten dopen, te Brussel zou moeten verschijnen.

Zij die de veldpredicaties hadden bijgewoond, zouden een getrouwe inventaris van hun bezittingen moeten inleveren en tweemaal per jaar het bewijs brengen dat zij te biechten waren geweest.

Het gerucht deed nog de ronde, dat tijdens de vorige week dertien mannen te Valenciennes en drie te Doornik terechtgesteld werden.

Intrede van de nieuwe bisschop

De 3de september kwam de bisschop, Cornelius Jansen door de Keizerspoort de stad binnen. Een afgevaardigde van Gent was hem tegemoet gereden en zo ging men in triomf en processiegewijs naar de St. Janskerk. Hier zong men een plechtige mis. De bisschop knielde vooraan, de heren van Gent zaten achter hem, maar toch nog in het koor. Antonius van Wychuus deed een collecte voor de armen. Ik zag in de schaal een goudstuk liggen en dacht wel dat het van de bisschop kwam; ook grote zilveren penningen, waarschijnlijk afkomstig van de abten. Na de mis gaf de nieuwe prelaat nog zijn zegen aan de bevolking en daarna werd een banket gehouden in Het Hof van St. - Bavo in de Scheldestraat. De afgevaardigden van de stad, die zulks wensten, mochten er gaan eten; maar ik ben niet gegaan, omdat het mij niet veel zei, en ook omdat ik een bruiloft in de familie had.

Allerlei gewelddaden

In de streek van Rijsel werd een kerk, pas hersteld van de beeldenstorm, opnieuw door de geuzen aangevallen en verwoest. Meteen vermoordden de aanvallers twee mannen

die de kerk bezochten. Deze beeldenstormers kwamen aan in een groep van driehonderd ruiters. Voor de hertog van Alva en zijn Spaanse soldaten is het een ergerlijk feit, dit kwaad geboefte niet te kunnen gevangen nemen.

Enkele commissarissen van het Hof gingen naar de gevangenen van Doornik en kregen er medelijden met de opgesloten. Om hun lot te verzachten, schreven de heren naar de hertog van Alva. Deze zond terstond een Spanjaard erheen en liet achttien of twintig gevangenen executeren. Men vertelt dat er in zes weken tijd wel 74 terechtgesteld waren, gehangen, onthoofd of verbrand.

De 9de september werden te Gent de namen bekendgemaakt van twintig edele dames, die met hun echtgenoot het land verlaten hadden. Ze moesten binnen een bepaalde tijd voor de hertog van Alva of diens afgevaardigde verschijnen. Ze werden ten eeuwigden dage verbannen en al hun bezittingen in beslag genomen, indien ze geen gevolg gaven aan deze oproep.

Eerste sermoen van de nieuwe bisschop

Op zondag 12 september preekte de nieuwe bisschop in de St. Janskerk van zeven tot acht uur. Hij vroeg de mensen niet bang van hem te zijn. Hij was niet gekomen, om hinderlijk te zijn, maar wel om iedereen te helpen en bij staan, de afgedwaalden op de rechte weg te brengen, de zwakken te genezen en de sterken nog standvastiger te maken.

Daarna ging hij over tot het evangelie van de dag, dat de geschiedenis van de barmhartige Samaritaan verhaalde. Hij excuseerde zich voor zijn gebrekkig Nederlands, want hij had sinds acht jaar niet meer in onze taal gepredikt en vroeg de gelovigen hem zijn taalfouten te willen vergeven. Hij sprak immers van 'kersten' en 'kerstenen', als hij zeggen moest 'christen' en 'christenen'. Ook zei hij dat de man van Jeruzalem naar Jericho ging. Maar in de tekst staat slechts, dat hij naar Jericho ging, zonder de plaats van herkomst aan te duiden.

Een schermutseling tussen de troepen van Oranje en de Spanjaarden

De 12de september ontstond er een treffen tussen de Duitse soldaten van de prins van Oranje en de Spaanse van de hertog van Alva. De Spanjaarden trokken met drie vendels de Maas over, maar werden, na een hardnekkig verweer, uitgemoord. De prins van Oranje verbleef in de omgeving van Düren en zou versterking gekregen hebben van een stel Gascoens voetvolk. De Duitse kapitein, die de overwinning op de Spanjaards bevocht, had als bijnamen *Vossestaart* en *Vliegende duivel*, maar zijn werkelijke naam luidde: graaf van Lumey.

Een vals predikant gevangen genomen

Te Brugge werd een vals predikant gearresteerd. Hij was uit Engeland overgekomen, en toen men hem vroeg, wat hij hier kwam doen, antwoordde hij: *dat hij zijn verdrukte broeders troost wou brengen*. Zijn geweten zette hem daartoe aan, want hij was een leraar door God aangesteld om de gelovigen in hun nood bij te staan. Hij was trouwens uit onze streken afkomstig, want hij werd te Hulst geboren.

Pater Jan Vanderhaghen verlaat Gent

Pater Jan Vanderhaghen zou weldra Gent voor Brussel verlaten. Hierdoor werden veel mensen, vooral vrouwen, ontroerd. Zij zonden overal brieven om de beslissing ongedaan te maken. Ze wezen op de noodzakelijkheid van zijn aanwezigheid; op zijn dapperheid en moed in de moeilijke tijd. Maar anderen, ook eerlijke en onverdachte mannen, wensten dat hij zo vlug, mogelijk wegging. Ze hadden hem horen preken, dat

het van de Spanjaarden goed gedaan was de bezittingen van de mensen af te nemen. Ook had hij zich in zijn sermoenen tegen de magistraten van de stad uitgelaten. Zo wensten sommigen hem veel liever aan de galg te zien dan in de stad te blijven. Doch kort daarna verliet hij Gent en men zei, dat de hertog van Alva zelf hem in Brussel begeerde.

Nieuwe lasten

De 13de september kwam een bode van de hertog van Alva te Gent en vroeg, vanwege de hertog, aan de stad Gent dertig lasten meel, om het leger te bevoorraden. Deze bode werd aangenomen en ook enkele kleine steden moesten meel leveren, elk naar eigen vermogen.

De krijgsverrichtingen

De 22ste september vertelde men, dat de prins van Antoing door de soldaten van Oranje gevangen genomen was. Nog andere edelen, waaronder de derde zoon van jonkheer Joos Triest, heer van Lovendegem, bevonden zich onder de krijgsgevangenen.

De hertog van Alva, hoewel hij over sterke troepen beschikte, zag wel dat hij met een grote legermacht te doen had. Bedenkend het woord van David: *"t Is al voor niets gewaakt, als God geen bescherming verleent"*, heeft hij voor zondag aanstaande een algemene processie gevraagd.

Joos de Baut gearresteerd

Op woensdag 22 september werd loos de Bant, officier en dienaar van de stad, op volgende wijze gearresteerd: de onderbaljuw zond hem met vijf, zes soldaten naar de gevangenis om een gevangene vrij te laten. Daar aangekomen, wou hij echter niet binnengaan, alsof hij enig voorgevoel had. Maar de soldaten verplichtten hem en toen hij eenmaal binnen was, nam men hem onmiddellijk gevangen. Het volk beweerde, dat het arrestatiebevel van Brussel kwam, wat een slecht voorteken voor hem betekende. Hij had van stadswege aan de beeldenstorm deelgenomen en dwong de paters augustijnen, die het klooster vast gesloten hadden, het open te maken. Anderen zegden, dat hij zijn mond op de dag van de beeldenstorm had voorbijgesproken en zou gezegd hebben: 'Ik heb de mannen aan het werk gezien, nu kan ik naar huis gaan'

Twee valse munters

De 25ste werd een valse munter van 45 jaar op het St.-Farahildeplein in een ketel gekookt. Zijn zoon, ongeveer 18 jaar oud, werd onthoofd. Zijn vrouw en dochters zaten nog gevangen. Ze woonden in Antwerpen en gingen door voor rijke kooplieden. De vader zou zijn zoon van de dood hebben kunnen redden door te verklaren dat de jongen op zijn bevel vals geld maakte. De heren van de Wet gaven hem trouwens de raad dit te verklaren, maar hij weigerde. Tenslotte wou hij toch iets voor zijn kind ondernemen, maar toen was het te laat.

Nog andere terechtstellingen

Nog de 25ste werden de heet van Backerzele en Van Stralen, gewezen burgemeester van Antwerpen, met nog iemand anders te Vilvoorde terechtgesteld. God weze hun zielen genadig!

Te Antwerpen werd een Waals soldaat, die in een vlaag van dronkenschap zijn officier beledigd had, opgehangen. Een ander soldaat werd opgeknoopt, en een kerkbreker, die zich niet wou bekeren, levend verbrand.

Arrestaties

De 28ste september werd de heer Arthur Boessins, nu baljuw van Deinze, te Gent gearresteerd. Men beschuldigde hem van kerkbreking. Sommige gevangenen hadden hem aangeklaagd en een van hen viel hem aan juist voor zijn terechtstelling op de Koornmarkt, en verweet hem een aanstichter van de beeldenstorm te zijn. Arthur Boessins werd achteraf weer in vrijheid gesteld.⁹

Een edelman uit het land van Luik, van de Merode genaamd; die te Brussel moest verschijnen, werd onmiddellijk gearresteerd en naar Vilvoorde gevoerd.

De 30ste september werd nog een oude man door de Keizerspoort buiten de stad gevoerd, om als ketter terechtgesteld te worden.

De pest te Gent

De pest heerste al twee maanden te Gent. Ze ontstond in de Vleeshouwerstraat en verspreidde zich van hier naar verscheidene andere plaatsen, want de mensen namen maar weinig voorzorgen. 't Was nochtans een zeer grote plaag. De zwartzusters werden ook getroffen, zodat vele mensen in droefheid en lijden verkeerden.

OKTOBER 1568

Arrestatie van twaalf geuse kapiteins in West-Vlaanderen

De late oktober vernam men te Gent, dat in West-Vlaanderen maalt kapiteins van de geuzen gearresteerd waren. Ze kwamen uit Engeland, om hier oproer te maken. Ze zouden het idee opgevat hebben alle geestelijken en wethouders te vermoorden, hun bezittingen te roven en hun huizen af te branden

Overlijden van de koningin

De 4de oktober overleed de koningin van Spanje. Zij was de wettige echtgenote van onze edele koning Philips en dochter van wijlen de Franse koning Hendrik. God weze haar ziel genadig.

De Spanjaarden te Luik

Het leger van de prins van Oranje lag nu voor Luik. De Spaanse troepen hielden de stad bezet. De inwoners weigerden eerst de bescherming van de hertog. Doch deze slaagde erin enkele Spaanse vendels in de stad te krijgen. Zij gedroegen zich zo hovaardig en onredelijk, dat er weldra met de bewoners ruzie ontstond. Ze wilden door de mensen blootshoofds gediend worden, deden hun behoeften in de kamers en sloegen een zwangere vrouw, omdat ze van haar geen suiker en andere lekkernijen kregen. Haar man werd door de soldaten zwaar gewond. Hierop liepen de Luikenaars, die een wreed en krijgslustig volk zijn, samen en vermoordden zes of zeven Spaanse soldaten. Een weinig later deed de hertog van Alva de stad volledig bezetten.

Nog de pest

De pest breidde zich te Gent voortdurend uit. Alleen reeds op 't Zand waren er al 52 mensen gestorven. De lichamen raakten vol zweren behalve het hoofd, zodat de ziekte niet te genezen viel. Een geneesheer uit Eeklo verzekerde, dat hij onmiddellijk kon

⁹ Boessins werd later opnieuw aangehouden en op 11 augustus 1569 te Gent terechtgesteld.

uitmaken wie geneeslijk was en wie niet. De geneesbaten zou hij met Gods genade helpen. Een andere beweerde al de zieken te kunnen genezen, maar hij wilde door de stad voor zijn diensten betaald worden.

De oorzaak van de uitbreiding diende vooral gezocht in het feit, dat de mensen geen voorzorgen namen en elkaar niet schuwden, want de geneesheren hadden uitgemaakt dat lucht noch water geïnfecteerd waren.

Berichten over de prins van Oranje

De 10de vertelde men, dat de prins van Oranje met zijn troepen het stadje Stokkem, in de omgeving van Maastricht, had ingenomen. Hierin verheugden de geuzen zich zeer. Ze zegden, dat de echtgenote van de prins, haar man met een machtig leger kwam helpen en dat ook Saksische, Deense en Zweedse troepen in aantocht waren. Behalve de overtocht van de Maas door de prins van Oranje, bleken het echter allemaal grove leugens.

Achtste deel

DE KRIJGSVERRICHTINGEN VAN OKTOBER EN NOVEMBER 1568

Dit stout stuk door onze vijanden bedreven, bezorgde de katholieken vrees, en blijdschap aan de geuzen, De Spaanse soldaten te Antwerpen kregen ook angst; ze plaatsten hun kanonnen op de markt naar de verschillende straten gericht, want ze bereidden zich voor op een eventuele opstand van de bevolking. De stad beschikte vrijwel over geen wallen meen zodat de prins van Oranje haat gemakkelijk zou kunnen innemen. Overal heerste er veel vrees. De soldaten, zowel Spanjaarden als Walen, die de mensen op het platteland veel last berokkend hadden, vreesden nu, dat de boeren zich vlug aan de zijde van de vijanden zouden scharen

Te Gent kwam een brief aan van de hertog van Alva. Hierin deelde hij de val van Stokkem mee en de overtocht van de Maas door de prins van Oranje. Hij vroeg de schepenen er zorg voor te willen dragen, dat het volk niet te veel oer dit feit zou spreken, wam onze troepen waren zo sterk als die van de vijanden.

De 14de oktober vertelde men, dat de vijanden Tongeren ingenomen hadden. Zij maakten er 26 wagens met veel wapens buit, die voor het leger van de hertog moesten dienen.

Men vertelde dat de inwoners van Tongeren feestvierden met de Duitse soldaten van de prins van Oranje. Velen waren trouwens de hertog van Alva vijandig gezind omdat ze tot het nieuw geloof behoorden, maar ook omdat de Spanjaarden zo onredelijk met de mensen handelden.

De hertog van Alva volgde de vijand op de voer. Overal waar de troepen voorbijkwamen werd het land geplunderd, meer uit noodzaak dan uit kwaadwilligheid. Maar 't was jammerlijk voor de bewoners.

Overwinning van Alva

De 20ste ontmoetten beide legers elkaar, maar de hertog had zijn terrein weten te kiezen en slaagde erin de vijand te verslaan. Wel tweeduizend man zouden er hun dood gevonden hebben. Een grote massa wapens, harnassen e.a. werden buitgemaakt door de Spaanse soldaten.

Men zei nog, dat het leger van Oranje zeer gewelddadig te keer ging. Niet alleen hingen ze al de Spaanse en Waalse soldaten die ze konden gevangen nemen op, maar

nu moesten de Vlamingen er ook aan geloven. Van beide zijden kon men maar weinig genade verkrijgen.

De 31ste oktober vertelde men nog dat de prins van Oranje nu voorgoed verslagen was. Men zei dat de vijanden volledig op de vlucht sloegen en door de onzen overal nagezet werden, dat velen overliepen naar de hertog en dat onze soldaten er heel wat gedood of gevangen genomen hadden, waaronder enkele grote heren.

NOVEMBER 1568

Maar op de 3de en 4de november werden deze optimistische berichten heel wat getemperd. De prins van Oranje bleek niet verslagen, de onzen hadden slechts een voedingskonvooi buitgemaakt en enkele vijanden gedood. Maar de geuzen beweerden dat de Spanjaarden zeshonderd doden achterlieten. Zo scheen alles zeer twijfelachtig.

Men vertelde dat ze Waver ingenomen hadden en dat de hertog van Alva de burgemeester van de stad, wegens lafheid, had laten opknopen. Allerlei geruchten deden de ronde. Volgens sommigen werden de vijanden door de onzen volledig ingesloten, anderen beweerden, dat de prins van Oranje Luik ingenomen had.

De 5de en 10de november leverden de troepen weer strijd. Doch ook nu weer niets dan tegenstrijdige berichten. Volgens de katholieken kwam de vijand totaal verslagen uit het gevecht, volgens de geuzen sneuvelden er duizenden Spanjaarden. De ene sprak aldus de andere tegen.

De 15de en de 16de vertelde men, dat de vijanden naar Bergen, de hoofdstad van Henegouwen, optrokken. De hertog van Alva achtervolgde hen met zijn troepen, zoals hij steeds gedaan had, tot Binche.

Zo werd Henegouwen, evenals Friesland, het Land van Luik en een deel van Brabant totaal verwoest en scheen de opgelopen schade in geen tien jaar te herstellen. De vijand leed grote honger en op sommige plaatsen zagen de soldaten zich verplicht de paarden te slachten, om alzo wat eten te bemachtigen. Alvorens de omgeving van Luik te verlaten, staken ze nog de abdij van St.-Laurens in brand en in de streek van Binche deden ze op verscheidene plaatsen hetzelfde, nadat ze de kloosterlingen verdreven hadden.

De deken van Ronse in actie

Omstreeks deze tijd begon meester Pieter Titelmanus, deken van Ronse en gewezen inquisiteur voor heel Vlaanderen, opnieuw zijn ambt uit te oefenen. Hij was door de koning gemachtigd de ketteren te bespieden en het geloof van de mensen te onderzoeken.

In de omgeving van Kortrijk kon hij een zeer ongelovig man, een wever, gevangen nemen. Deze beweerde niets van de heilige Schrift te weten en, wat nog erger was, ook niets van Christus. Ik houd er niet aan al zijn ongehoorde godslasteringen hier te herhalen.